

HOLHOUSOIKEUTTA LÄÄKÄREILLE

VÄRIKÄS VANHUUS

**VAI
HARMAA DEMENTIA**

LAPIN KESÄYLIOPISTO JA KUNNALLIS-
LÄÄKÄREIDEN TÄYDENNYSKOULUTUS

Rovaniemi
18.4.2002

Jarmo Kiuru
varatuomari

Esipuhe

Esillä oleva opas on syntynyt lyhykäisen luennon oheismateriaaliksi. Ajatuksena on ollut laatia pieni, sähköinen opas lääkäreiden näkökulmasta tärkeimmistä holhous säännöksistä. Näkemystä oppaan laatimiseen olen saanut toimiessani kolmen vuoden ajan Rovaniemen kaupungin holhouslautakunnan puheenjohtajana. Lisäksi olen perehtynyt uusittuun holhouslainsäädäntöön ja sitä lähellä oleviin terveydenhuollon säädöksiin.

Mielessäni on ollut ensisijaisesti se, miten lääkärit osallistuvat lausuntojensa kautta edunvalvontaprosessiin. Tästä näkökulmasta uudistettu holhouslainsäädäntö niveltyy terveydenhuollon lainsäädäntöön puutteellisesti. Vanhan lainsäädännön aukot vaivaavat myös uutta lakia. Puutteet koskevat kuitenkin rajoitettua joukkoa tapauksia. Pääsääntöisesti lausuntomenettely toimii. Lääkäreiden lausunnoilla on merkittävä rooli määriteltäessä tapaa, jolla edunvalvonnan tarpeessa olevaa kuullaan asian käsittelyssä.

Terveydenhuollon alalla on lukuisia säännöksiä, jotka määrittelevät huonossa kunnossa olevan potilaan hoitotahdon selvittämiseen tai hoitopäätöksen tekemiseen tarvittavan lähipiirin. Osa näistä säännöksistä on syntynyt ennen uutta holhouslainsäädäntöä, osa samaan aikaan ja osa holhoustoimilain tultua voimaan. Säännökset muodostavat kirjavan kokonaisuuden, eikä niiden muotoilussa näy uudessa holhoustoimilaisissa edunvalvojalle säädettyä velvollisuutta päämiehen hoidon ja huolenpidon järjestämiseen. Kun puhutaan potilaan itsemääräämisoikeudesta ja siihen liittyvistä erityissäännöksistä, etukäteen ilmaistua hoitotahtoa, huoltoa ja edunvalvontaa ei ole syytä unohtaa.

Sellaisista vanhuksista, jotka eivät itse kykene hoitotahtonsa muodostamiseen, voi tulla tulevana vuosina terveydenhuollolle rasite. Sama koskee heidän lähipiiriään. Omaisten ristiin käyvät mielihiteet voivat hankaloittaa hoitohenkilöstön työtä ja jopa vaarantaa potilaan hoidon. Holhoustoimilaki antaa lääkäreille mahdollisuuden ilmoittaa edunvalvonnan tarpeessa olevasta henkilöstä holhousviranomaisille. Tämä keino voi osoittautua käyttökelpoiseksi ristiriitatilanteissa. Edunvalvojalla on lakisääteinen velvollisuus järjestää päämiehensä hoito ja huolenpito sekä huolehtia sitä koskevasta taloudellisesta päätöksenteosta.

Yllä olevassa kuvassa on Dr. Krampf, jossa on yllättävää yhdennäköisyyttä luennoitsijan kanssa. Tietyvästi Dr. Krampf vaihtoi lupaavasti alkaneen psykiatrin uransa juristin uraan ja katosi jonkin salomaille.

Päivitän tätä sähköistä opasta mahdollisuuksieni mukaan. Uutta versiota voi etsiskellä osoitteesta www.oikeusasematieto.fi/julkaisut.htm Otan mielelläni vastaan aihepiiriin liittyviä kysymyksiä sähköpostiosoitteella oikeus@oikeusasematieto.fi.

Rovaniemellä 18.4.2002

Jarmo Kiuru
varatuomari

Sisällys

Esipuhe s. 2

1 Yleiset periaatteet s. 5

- 1.1 Henkilökohtainen vapaus, koskemattomuus ja turvallisuus s. 5
- 1.2 Omaisuuden suoja s. 5
- 1.3 Oikeus yksityisyyteen ja perhe-elämän suojaan s. 5
- 1.4 Itsemääräämisoikeus s. 5

2 Tietojen antaminen s. 6

- 2.1 Velvollisuus alistua tutkimukseen s. 6
- 2.2 Velvollisuus lausunnon antamiseen s. 7
- 2.3 Velvollisuus tietojen antamiseen s. 7
- 2.4 Oikeus tietojen antamiseen s. 7

3 Lääkärinlausunnot edunvalvonnan ja toimikelpoisuuden kannalta s. 8

- 3.1 Edunvalvojan määräämisen ja toimikelpoisuuden rajoittamisen edellytykset s. 8
 - 3.1.1 “sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi” s. 9
 - 3.1.2 “on kykenemätön valvomaan etuaan taikka huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa” s. 10
 - 3.1.3 Rajanveto sosiaalihuollon asiakkaisiin s. 12
- 3.2 Edunvalvojan määräämisen tai toimikelpoisuuden rajoitusten uudelleenarviointi s. 13
- 3.3 Lääkärinlausunnon vaikutus kuulemismenettelyyn s. 13
 - 3.3.1 Kuultavan tilan vuoksi kuuleminen on mahdotonta s. 14
 - 3.3.2 Kuuleminen aiheuttaisi haittaa kuultavan terveydelle tai hoidolle s. 15
 - 3.3.3 Kuultavalla on rajoitetut mahdollisuudet liikkua s. 16

4 Edunvalvonnassa oleva potilaana s. 17

- 4.1 Painava mielipide hoitoasioissa s. 17
 - 4.1.1 Potilaan hoitotahto ja sen selvittäminen s. 17
 - 4.1.2 Yhteenveto erityissäännöksistä s. 19
- 4.2 Edunvalvojan määräämisen edellytykset täyttävä potilas s. 20

SÄÄDÖSLIITE s. 22

- 1 Laki holhoustoimesta (1999/442) s. 22
- 2 Asetus holhoustoimesta (1999/889) s. 35
- 3 Laki holhustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä (1999/443) s. 36
- 4 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361) s. 38
- 5 Hallintomenettelylaki (1982/598) s. 38
- 6 Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (1992/785) s. 39
- 7 Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812) s. 39
- 8 Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta (1999/488) s. 40
- 9 Sosiaali- ja terveysministeriön asetus potilasasiakirjojen laatimisesta sekä niiden ja muun hoitoon liittyvän materiaalin säilyttämisestä (2001/99) s. 40
- 10 Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (1977/519) s. 41
- 11 Mielenterveyslaki (1990/1116) s. 41
- 12 Mielenterveysasetus (1990/1247) s. 42
- 13 Laki raskauden keskeyttämisestä (1970/239) s. 42
- 14 Laki ihmisen elimien ja kudoksien lääketieteellisestä käytöstä (2001/101) s. 42
- 15 Steriloimislaki (1970/283) s. 43
- 16 Kastroimislaki (1970/282) s. 43
- 17 Lääkärinlausunto holhousasioissa; sosiaali- ja terveysministeriön määräykset s. 43
- 18 United Nations A/RES/46/119 - General Assembly, 17 December 1991, 75th plenary meeting: The protection of persons with mental illness and the improvement of mental health care s. 47

1 Yleiset periaatteet

1.1 Henkilökohtainen vapaus, koskemattomuus ja turvallisuus

Henkilökohtainen vapaus, koskemattomuus ja turvallisuus ovat perusoikeuksien keskeisiä arvoja. Ne korostavat henkilöllistä koskemattomuutta esimerkiksi vapaudenmenetystä tai ruumiiseen kohdistuvaa fyysistä puuttumista vastaan. Terveystieteiden toimenpiteissä on usein kyse henkilökohtaisesta koskemattomuudesta. Pakkohoitoa koskevat päätökset puolestaan rajoittavat henkilökohtaista vapautta.

1.2 Omaisuuden suoja

Laki holhoustoimesta on säädetty lähtökohtaisesti suojaamaan heikossa asemassa olevien henkilöiden taloudellisia intressejä. Omaisuuden suoja on yksi keskeisistä perusoikeuksista. Joissakin yhteyksissä tämä perusoikeus on käsitetty suojaksi julkisen vallan puuttumista vastaan. Varsin perusteltua on kuitenkin vaatia, että julkinen valta suojaa holhoustoimilain kaltaisella lainsäädännöllä kansalaisten omaisuutta toisten kansalaisten oikeudettomalta puuttumiselta.

1.3 Oikeus yksityisyyteen ja perhe-elämän suojaan

Holhousviranomaisten sekä muiden edunvalvojan määräämisprosessiin osallistuvien oikeus tietojen saantiin rajoittaa päämiehen yksityisyyttä. Päätökset edunvalvojan määräämisestä saatetaan tehdä julkisessa oikeudenkäynnissä.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa perhe-elämän ja yksityisyyden suoja on säännelty samassa artiklassa. Ajattelu on laveampaa kuin mihin suomalaisessa lainsäädännössä on perinteisesti totuttu. Edunvalvonnassa liikutaan usein perhe-elämän ydinalueilla - lasten ja vanhempien suhteissa. Edunvalvonnan tarpeessa ovat usein iäkkäät vanhemmat tai alaikäiset lapset.

1.4 Itsemääräämisoikeus

Itsemääräämisoikeus ei ilmaisuna sisälly perustuslakiin tai ihmisoikeussopimukseen, vaikka se on johdettavissa niistä. Itsemääräämisoikeus liittyy ihmisen henkilökohtaiseen vapauteen itse määrätä oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Ihminen voi määrätä esimerkiksi vapaudestaan, koskemattomuudestaan, turvallisuudestaan, omaisuudestaan, yksityisyydestään sekä perhe-elämästään. Itsemääräämisoikeus on yhteydessä toimikelpoisuuden oikeudelliseen peruskäsitteeseen. *Toimikelpoinen* henkilö voi määrätä oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Toimikelpoisuus on lähtökohtaisesti kaikilla täysi-ikäisillä ihmisillä. Toimikelpoisuutta vailla olevat tai rajoitetusti toimikelpoiset ovat *vajaavaltaisia*. Kaikki alaikäiset ovat vajaavaltaisia. Täysi-ikäisen toimikelpoisuutta voidaan rajoittaa tai se voidaan poistaa vain laissa säädellyin edellytyksin.

Edellä lueteltujen perusoikeuksien kohteena on jokainen oikeuskelpoinen ihminen. *Oikeuskelpoisuus* merkitsee kykyä olla oikeuksien ja velvollisuuksien subjekti. Oikeuskelpoisuuden saa jokainen ihminen syntyessään. Jos oikeuskelpoinen henkilö ei ole toimikelpoinen, hänen etujaan valvoo ja hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan päättää laillinen edustaja. *Laillisia edustajia* ovat lapsen vanhemmat tai viranomaisen erikseen tehtävään määräämät henkilöt. Toimikelpoisuuden puuttumisesta huolimatta henkilön mielipiteet tulee ottaa huomioon hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan päätettäessä, jos se on mahdollista henkilön ikään, kehitystasoon tai tilaan sekä asian laatuun nähden.

2 Tietojen antaminen

2.1 Velvollisuus alistua tutkimukseen

Perusoikeuksien suojaamisessa on lähdetty siitä, että henkilön ei ole pakko alistua esimerkiksi edunvalvojan määrämisen edellytyksiä selvittävään tutkimukseen, ellei asiaa koskevasta menettelystä ole säädetty laissa. Tätä periaatetta korostetaan mm. Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen mielenterveysongelmaisten suojaamista ja mielenterveyshoidon parantamista koskevan suosituksen 5. periaatteessa: ”No person shall be compelled to undergo medical examination with a view to determining whether or not he or she has a mental illness except in accordance with a procedure authorized by domestic law.”

Laissa ei ole säännöksiä, jotka velvoittaisivat henkilön alistumaan lääkärin tutkimuksiin edunvalvonnan edellytysten selvittämiseksi. Pakkohoitoa koskevat säännökset eivät koske edunvalvontaan liittyviä lääkärin tutkimuksia. Lakiin on kirjattu vain se, että terveysviranomaiset ovat velvollisia ja oikeutettuja antamaan lausuntoja ja tietoja. Tilanne voi muodostua hankalaksi, jos se, kenen edunvalvonnasta on kysymys, ei halua alistua tutkimuksiin.

Holhouslainsäädäntöä uudistettaessa olisikin ollut tärkeää kirjata lakiin säännös, jonka perusteella henkilö voidaan velvoittaa alistumaan lääkärin tutkimukseen, mikäli on perusteltua olettaa hänen olevan edunvalvonnan tarpeessa. Sosiaali- ja terveysministeriön lääkärinlausuntoja holhousasioissa koskevan määräyksen 2.1 kohdassa (säädöslite 17) kerrotaan harhaanjohtavasti, että ”holhousviranomaiselle (maistraatille) tai tuomioistuimelle lausunto voidaan antaa ilman tutkittavan suostumusta”. Jos tutkittava on vastustanut tutkimuksen suorittamista, on parempi jättää lausunto antamatta.

Potilaan itsemäärämisoikeutta korostavan potilaslain (1992/785) 6 §:ssä mainitaan tiettyjä lakeja, joiden perusteella potilaan tahto voidaan sivuuttaa. Edunvalvonnan edellytysten tutkiminen ei muodostunekaan ongelmaksi niiden kohdalla, jotka ovat laitoshoidossa esimerkiksi mielenterveyslain (1990/1116), päihdehuoltolain (1986/41), tartuntatautilain (1986/583) ja kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (1977/519) nojalla.

Varsin suuri osa edunvalvonnan edellytykset täyttävistä pärjää kuitenkin kotona omaisten tai sosiaaliviranomaisten avulla. Perusteita tahdonvastaiselle hoidolle tai tutkimuksiin toimittamiselle ei tällöin ole olemassa. Henkilön kykyä itsemäärämisoikeuden käyttämiseen ei voi kyseenalaistaa ennen kuin asia on tutkittu - ja tutkimusten tekeminen edellyttää henkilön itsensä suostumusta!

2.2 Velvollisuus lausunnon antamiseen

Lain holhoustoimesta (1999/442) 90.2 §:n mukaan holhousviranomainen tai tuomioistuिन voi pyytää kunnan sosiaali- tai terveydenhuollon toimielimeltä lausunnon, jos selvityksen saaminen asianomaisen olosuhteista on tarpeen laissa tarkoitettussa asiassa. Pyyntö on osoitettava sen kunnan sosiaali- tai terveydenhuollon toimielimelle, jossa asianomaisella on kotikunta, tai jos hänellä ei ole kotikuntaa Suomessa, sen kunnan toimielimelle, jossa hän pääasiallisesti oleskelee.

Lausunnon antaa laillistettu lääkäri tai erityisasiantuntemusta vaativissa asioissa psykiatrian, neurologian tai geriatrian erikoislääkäri. Lausunnon tulee perustua henkilökohtaiseen tapaamiseen lausunnon laatimisajankohtana. Potilasasiakirjojen perusteella annettu lausunto ei ole riittävä. Potilaan henkilöllisyys tulee todeta ja toteamistapa on kirjattava lausuntoon. Lausunnon laatimisesta ja siinä käytettävästä otsikoinnista, johdannosta, esitiedoista, kirjattavista tutkimushavainnoista ja johtopäätöksistä sekä allekirjoituksesta on olemassa sosiaali- ja terveysministeriön määräys (säädösluete17).

2.3 Velvollisuus tietojen antamiseen

Lain holhoustoimesta (1999/442) 90.1 §:n mukaan valtion ja kunnan viranomainen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö, Kansaneläkelaitos, Eläketurvakeskus, eläkesäätiö ja muu eläkelaitos, vakuutuslaitos, pankki ja muu rahalaitos, sosiaali- tai terveydenhuollon toimintayksikkö ja terveydenhuollon ammattihenkilö sekä yksityinen sosiaalipalvelun tuottaja ovat salassapitosäännösten estämättä velvollisia pyynnöstä antamaan holhousviranomaiselle ja tuomioistuimelle ne tiedot ja selvitykset, jotka ovat tarpeen vireillä olevan asian ratkaisemiseksi.

Ennen holhouslainsäädännön muutosta rajoitetut tiedonsaantimahdollisuudet muodostivat melkoisen esteen tehokkaalle edunvalvonnalle. Kunnalliset holhouslautakunnat eivät saaneet tietoja esimerkiksi verottajalta, pankeilta tai hoitolaitoksilta. Tiedonsaanti oli riippuvaista holhoojien ja uskottujen miesten toimenpiteistä. Uudessa laissa tämä valvontaa vaikeuttanut pullonkaula on poistettu.

2.4 Oikeus tietojen antamiseen

Lain holhoustoimesta (1999/442) 91 §:n mukaan “se, joka on saanut tiedon edunvalvonnan tarpeessa ilmeisesti olevasta henkilöstä, voi vaitiolovelvollisuuden estämättä ilmoittaa asiasta holhousviranomaiselle”. Ilmoitus on tehtävä sille holhousviranomaiselle, jonka toimialueella henkilöllä, jota ilmoitus koskee, on kotikunta tai, jos hänellä ei ole kotikuntaa Suomessa, sille holhousviranomaiselle, jonka toimialueella hän pääasiallisesti oleskelee. Ilmoituksen saatuaan holhousviranomaisen tulee ryhtyä toimenpiteisiin edunvalvonnan tarpeen selvittämiseksi ja tehdä tarvittaessa käräjäoikeudelle hakemus edunvalvojan määräämiseksi.

Käytännössä ilmoitusmenettelyn ongelmaksi on osoittautunut se, että lainsäädäntö suojaa ilmoituksen tekijöitä sängen puutteellisesti. Myös maistraattien käytännöt ilmoittajien suojaamiseksi vaihtelevat. Edunvalvonnan tarvetta koskevien ilmoitusten tekijöiden suojaksi ei ole säädetty asianosaisjulkisuuden rajoitusta samalla tavalla kuin esimerkiksi lastensuojelulain (1983/683) 40 §:ssä ja laissa viranomaisten toiminnan julkisuudesta (1999/621) 11.2,7 §:ssä. Maistraatit saattavat näin ollen joutua kertomaan paitsi ilmoittajan nimen myös hänen yhteystietonsa, jos ilmoitus on tehty kirjallisesti. Ilmoituksen voi tehdä myös suullisesti, jolloin maistraatin harkittavaksi jää, onko ilmoittajasta tarpeen tallennella tietoja. Maistraatti on aina itsenäisesti vastuussa niistä toimenpiteistä, joihin se ilmoitusten johdosta mahdollisesti ryhtyy.

Henkilöt, joita ilmoitusmahdollisuus voi koskea:

- Sukulaiset
- Kodinhoitajat
- Sosiaalityöntekijät
- Lääkärit
- Hoitohenkilökunta
- Pankkitoimihenkilöt
- Käräjäoikeus/käräjäoikeuden haastemiehet
- Poliisi- ja syyttäviviranomaiset
- Oikeudellisia toimeksiantoja hoitavat lakimiehet
- ...

3 Lääkärinlausunnot edunvalvonnan ja toimikelpoisuuden kannalta

3.1 Edunvalvojan määräämisen ja toimikelpoisuuden rajoittamisen edellytykset

Lain holhoustoimesta (1999/442) 8.1 §:n mukaan jos täysi-ikäinen

1. sairauden,
2. henkisen toiminnan häiriintymisen,
3. heikentyneen terveydentilan tai
4. muun vastaavan syyn vuoksi
5. on kykenemätön valvomaan etuaan
6. taikka huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa,

tuomioistuimien voi määrätä hänelle edunvalvojan.

Lain holhoustoimesta (1999/442) 18 §:n mukaan jos täysi-ikäinen

1. on kykenemätön huolehtimaan taloudellisista asioistaan ja
2. hänen varallisuusasemansa, toimeentulonsa tai muut tärkeät etunsa ovat tämän vuoksi vaarassa eikä
3. edunvalvojan määrääminen yksin riitä turvaamaan hänen etujaan,

tuomioistuimien voi rajoittaa hänen toimintakelpoisuuttaan päättämällä, että 1) hän voi tehdä tiettyjä oikeustoimia tai vallita tiettyä omaisuuttaan ainoastaan yhdessä edunvalvojan kanssa; 2) hänellä ei ole kelpoisuutta tehdä tiettyjä oikeustoimia tai oikeutta vallita tiettyä omaisuuttaan; taikka 3) hänet julistetaan vajaavaltaiseksi.

Ketään ei saa julistaa vajaavaltaiseksi, jos muut toimenpiteet ovat riittäviä turvaamaan hänen etunsa.

3.1.1 “sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi”

Lakia säädettäessä ei ole otettu tarkemmin kantaa siihen, mitä edunvalvojan määräämisen edellytysten lääketieteellinen puoli tarkoittaa. Mikä sairaus, millainen henkisen toiminnan häiriintyminen, kuinka heikentynyt terveydentila tai mikä muu vastaava syy voi olla perustana edunvalvojan määräämiselle? Myöskään korkein oikeus ei ole viime vuosikymmeninä antanut yhtään edunvalvojan (holhoojan) määräämisen diagnostisiin edellytyksiin liittyvää ennakkopäätöstä.

Käytännön muovaavatkin lain rajaamissa väljissä puitteissa lääkärit. Kyseeseen tulee mikä tahansa sairaus, henkisen toiminnan häiriintyminen, heikentynyt terveydentila tai muu vastaava syy. Tiedyt tyyppitapaukset voi varmasti jokainen lääkäri luetella. Rovaniemen kaupungin holhouslautakunnassa tyyppitapauksina tulivat vastaan dementia, harhaluuloisuushäiriöt, skitsofrenia, masentuneisuus ja kehitysvammaisuus.

Henkilön tilaa arvioitaessa on syytä kiinnittää huomiota siihen

- minkä tyyppisiä asioita henkilö kykenee/ei kykene ymmärtämään
- kykeneekö henkilö toimimaan aktiivisesti omien etujensa vastaisesti ja onko tällaista toimintaa havaittavissa
- onko henkilön tila heikentynyt tilapäisesti vai pysyvästi.

Edellä mainitut seikat vaikuttavat edunvalvonnan intensiteettiin. Henkilö, joka ei ole vaaraksi omille eduilleen, pärjää usein pelkällä edunvalvojan määräyksellä. Tyyppiesimerkkinä tästä voisi olla lähes toimintakyvyttömäksi dementoitunut vanhus.

Jos henkilöllä tilastaan huolimatta on aktiviteettia jäljellä ja hän toimii tai saattaa toimia etujensa vastaisesti, edunvalvonta edellyttää tuekseen toimintakelpoisuuden rajoituksia. Vain vaikeimmissa tapauksissa toimintakelpoisuus voidaan poistaa kokonaan (vajaavaltaiseksi julistaminen). Toimintakelpoisuuden rajoitus tai sen poistaminen voivat olla tarpeen esimerkiksi kehitysvammaiselle, joka tulee toimeen ihmisten parissa mutta joka raha-asioissa toimii koko ajan omaksi vahingokseen. Toimintakelpoisuuden rajoitukset rekisteröidään, mikä suojaaa mahdollisia sopimuskuoppia.

Heikentyneen tilan kesto voi johtaa valintatilanteeseen toisaalta määräaikaisen ja toistaiseksi jatkuvan edunvalvonnan välillä. Määräaikainen määräys on lähtökohtaisesti huomattavasti lyhyempi kuin lain holhousloimesta (1999/442) 17.4 §:ssä säädetty noin neljän vuoden määräaika. Tyyppiesimerkki määräaikaisen määräyksen tarpeesta olevasta voisi olla vai-

kean vamman vuoksi tilapäiseen sairaalahoitoon joutunut henkilö. Vanhusdementikoille määrättäneen edunvalvoja useimmiten toistaiseksi, ja edunvalvojan tarpeellisuus tarkistetaan määräajoin (“määräämistä seuraavan neljännen kalenterivuoden aikana ja sen jälkeen joka neljäs vuosi”).

Henkilön toimintakelpoisuus voi tulla arvioitavaksi muustakin kuin edunvalvonnan tai toimintakelpoisuuden rajoituksen tarpeen näkökulmasta. Tästä käy esimerkiksi testamentin tekeminen. Perintökaaren (1965/40) 13:1 §:n mukaan testamentti voidaan moitteen johdosta julistaa pätemättömäksi, jos testamentin tekemiseen on vaikuttanut mielisairaus, tylsämielisyys tai testamentin tekijän muu sieluntoiminnan häiriö. Vaikka henkilölle olisi määrätty henkisen toiminnan häiriintymisen vuoksi edunvalvoja tai hänen toimintakelpoisuuttaan olisi rajoitettu, hän ei suinkaan automaattisesti ole menettänyt mahdollisuutta testamentin tekemiseen. Henkilön henkinen tila arvioidaan näissä tilanteissa erikseen nimenomaan testamentin tekemistä silmällä pitäen. Samalla tavoin rikoslain (889/39) 3:3 §:n mainitseman “mielipuolen, taikka semmoisen, joka ikäheikkouden tahii muun samanlaisen syyn takia on ymmärrystään vailla” syyntakeisuus arvioidaan mielentilatutkimuksessa itsenäisesti suhteessa tekoon, josta on kyse.

3.1.2 “on kykenemätön valvomaan etuaan taikka huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa”

Yleisenä ehtona edunvalvojan määräämiselle on se, että henkilö on kykenemätön valvomaan etuaan. Ehdon sisältö ei juurikaan täsmenny laissa tai sen perusteluissa. Valvottavaksi voinee tulla mikä tahansa itsemääräämisoikeuden piiriin kuuluva varallisuuteen tai henkilöön liittyvä etu.

Astetta konkreettisempi edellytys on henkilön “kykenemättömyys huolehtia itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa”.

Uuden holhoustoimilain mukaan edunvalvonnan tarve voi tulla esiin myös henkilöä koskevassa asiassa. Tämän vuoksi laissa säädetään mahdollisuudesta määrätä edunvalvoja myös silloin, kun henkilö tarvitsee apua häntä itseään koskevan asian hoitamisessa. Vanhassa holhouslaissa oli lähtökohtaisesti kyse pelkästään omaisuuden hoidosta.

Edunvalvonnasta henkilöä koskevissa asioissa on usein säädetty erikseen. Tällöin noudatetaan ensisijaisesti erityislain säännöksiä, ja lain holhustoimesta säännökset tulevat sovellettaviksi vain, jollei erityissäännöksistä muuta johdu. Erityissäännöksiä ja niiden suhdetta huoltoon ja holhoukseen käsittelemme myöhemmin jaksossa, jossa puhutaan edunvalvonnassa olevasta henkilöstä potilaana.

Jos päämies tarvitsee apua puhtaasti käytännöllisissä tehtävissä, esimerkiksi jokapäiväisissä arjen toimita, toimivalta asiassa kuuluu sosiaalihuollolle. Siinä vaiheessa kun avun tarve ulottuu myös taloudellisiin asioihin, niiden hoito on syytä järjestää edunvalvontaperustalle. Edunvalvonta koskee pääsääntöisesti taloudellisten asioiden hoitamista. Edunvalvojalla on tiettyä päätäntävaltaa myös päämiehen hoitoa ja huolenpitoa koskevissa asioissa. Edunvalvonta ei kuitenkaan tarkoita sitä, että edunvalvoja ottaisi hoitaakseen sosiaali- tai terveydenhuollon tehtävät.

Lääkärillä voi joissakin tapauksissa olla hyvä kuva potilaansa sosiaalisista olosuhteista ja siitä, miten hänen asioitaan hoidetaan. Näitä tietoja lääkäri voi kirjata esimerkiksi lääkärintodistuksen kohtaan “esitiedot”.

Eriyisesti huomiota voi kiinnittää

- asumismuotoon - laitoshoidon vai kotona;
- sosiaalisiin suhteisiin - keiden kanssa potilas on kanssakäymisissä;
- asioiden hoitajaan - onko joku hoitanut henkilön asioita;
- suostumukseen - onko potilas valmis ottamaan edunvalvojan itselleen ja kenen hän toivoisi hoitavan edunvalvojan tehtäviä;
- vaikeuksiin - minkälaisia mahdollisia vaikeuksia on esiintynyt taloudellisissa, oikeudellisissa tai henkilöä koskevissa asioissa.

Laitosympäristö on valvonnan ansiosta useimmiten suhteellisen turvallinen, mikä voi vaikuttaa tarvittavien edunvalvontatoimenpiteiden ulottuvuuteen. Kotona elävät voivat joskus ystävystyä sellaisten henkilöiden kanssa, jotka enemmän tai vähemmän ammattimaisesti pyrkivät käyttämään hyväkseen henkilön heikentynyttä terveydentilaa. Tällöin päämiehen etujen turvaaminen saattaa vaatia voimakkaampia toimenpiteitä. Lääkärintodistuksen tiedot siitä, keiden kanssa henkilö on tekemisissä ja kuka mahdollisesti hoitaa hänen asioitaan, voivat auttaa tilanteeseen sopivan edunvalvojan löytämisessä. Tiedot mahdollisista vaikeuksista asioiden hoidossa puolestaan saattavat paljastaa edunvalvojaksi sopimattomat henkilöt tai auttaa etsimään kulloiseenkin tilanteeseen sopivimman henkilön.

Normaalitapauksissa päämies suostuu itse siihen, että hänelle määrätään edunvalvoja. Näitä tapauksia koskee lain holhustoimesta (1999/442) 8.2 §, jonka mukaan edunvalvoja voidaan määrätä, jos se, jonka etua olisi valvottava, ei tätä vastusta. Näissä tilanteissa edunvalvojan määräämisen edellytyksiä tulkitaan löysemmin. Suostumus kirjataan lääkärintodistukseen.

Aivan rajoituksetta edunvalvojan määrääminen ei kuitenkaan ole mahdollista. Jos se, jolle edunvalvojaa haetaan, voi vaikeuksista huolehtia asioistaan käyttämällä valtuutettua, jonka toimintaa hän itse kykenee riittävästi valvomaan, edunvalvojan määräämistä ei ole pidettävä asianmukaisena. Valtuutetun käytöstä säädetään laissa varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (1929/228). Valtuutettua käytetään tyypillisesti omaisuuden hoitoa koskevissa asioissa.

Lain holhustoimesta (1999/442) 8.2 §:n mukaan edunvalvoja voidaan kuitenkin määrätä, vaikka se, jonka etua olisi valvottava, vastustaa edunvalvojan määräämistä, jos vastustamiselle ei henkilön tila ja edunvalvonnan tarve huomioon ottaen ole riittävä aihetta. Näissä tilanteissa edellä käsiteltyjen edellytysten tutkinta on oltava perusteellisempaa. Tämä koskee sekä lääketieteellisen selvityksen hankkimista että asian käsittelyä holhousviranomaisissa.

3.1.3 Rajanveto sosiaalihuollon asiakkaisiin

Sosiaaliviranomaisten asiakkaiksi valikoituu usein henkilöitä, jotka eivät syystä tai toisesta ole osanneet hoitaa taloudellisia asioitaan. Näitä henkilöitä voidaan kutsua lain toimeentulotuesta (1997/1412) 4:23 §:n mukaisiksi “välitystiliasiakkaiksi”. He rajaavat lain holhoustoimesta (1999/442) soveltamisalaa. Rajanvedon tunteminen voi olla hyödyllistä edunvalvojan määräämisen edellytyksiä tulkittaessa.

Lain toimeentulotuesta (1997/1412) 4:23 §:ään sisältyy seuraava oikeusohje: “Jos toimeentulotukea on myönnetty joko kokonaan tai osaksi ennakkona odotettavissa olevaa eläkettä, elatusapua, avustusta tai muuta jatkuvaa taikka kertakaikkista tuloa, korvausta tai saamista vastaan, toimielin voi periä ja nostaa sen estämättä, mitä muussa laissa säädetään, henkilölle tulevat edellä tarkoitettut tulot, korvaukset ja saamiset siltä ajalta, jolta tukea on annettu ennakkona, ja käyttää niitä ennakkona annetun tuen takaisinperintään. Toimielimen on suoritettava toimeentulotuen takaisinperintään käytettyjen varojen jälkeen jäljelle jäävät varat välittömästi tuen saajalle.”

Holhouslain muuttaminen ja holhouslautakuntien lakkauttaminen johti joissakin kunnissa siihen, että sosiaalihuollon “välitystiliasiakkaat” siirrettiin holhoustoimilain (1999/442) mukaisen edunvalvonnan piiriin.

Lain toimeentulotuesta (1997/1412) 4:23 §:ää ei ole tarkoitettu edunvalvonnan kaltaiseksi varainhoitomuodoksi, vaan sen avulla turvataan lähtökohtaisesti vain kunnan saatavat. Vaikka monen välitystiliasiakkaan asioiden hoito tosiasiallisesti muistuttaa edunvalvojan omaisuuden hoitoa, siitä ei vielä voi tehdä johtopäätöksiä edunvalvonnan edellytysten täyttymisestä.

Rajanvetoa terävöittää Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen mielenterveysongelmaisten suojaamista ja mielenterveyshoidon parantamista koskeva suositus, jonka 4. periaatteen 2. ja 3. kohdan mukaan mielenterveysongelman diagnosointia ei saa ohjata tutkittavan henkilön

- polittinen, taloudellinen tai sosiaalinen status;
- kuuluminen kulttuuriseen, rodulliseen tai uskonnolliseen ryhmään;
- perhe-elämän tai ammatillinen konflikti;
- poikkeavuus yhteisön moraalisisista, sosiaalisista, kulttuurisista, poliittisista tai uskonnollisista näkemyksistä

Esimerkiksi pelkkä päihteiden käyttö, työttömyys tai tavanomaisesta poikkeavat elämäntavat eivät useinkaan täytä sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn tunnusmerkkejä.

Vaikka terveydentilan heikentymisen tunnusmerkit olisivatkin näkyvissä, on lisäksi edellytettävä, että on olemassa jokin etu tai henkilöä tai hänen varallisuuttaan koskeva asia, jota henkilö ei kykene valvomaan ja josta hän ei pysty huolehtimaan. “Tili tuli, tili meni” -tyyppiset asiakkaat soveltuvat usein parhaiten “välitystiliasiakkaiksi”, eikä heillä välttämättä ole varallisuuden hoitoon liittyviä huolia, jotka vaatisivat edunvalvontaa.

3.2 Edunvalvojan määräämisen tai toimikelpoisuuden rajoitusten uudelleenarviointi

Lain holhoustoimesta (1999/442) 17.4 §:n ja 22.4 §:n mukaan jos edunvalvoja tai toimikelpoisuuden rajoitus on määrätty sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi, holhousviranomaisen on edunvalvojan tai toimikelpoisuuden rajoituksen määräämistä seuraavan neljännen kalenterivuoden aikana omasta aloitteestaan selvitettävä edunvalvonnan tai toimikelpoisuuden rajoituksen jatkumisen aiheellisuus ja tarvittaessa tehtävä käräjäoikeudelle hakemus edunvalvojan tehtävän tai toimikelpoisuuden rajoituksen määräämisestä lakkaamaan. Selvitys on toimitettava uudelleen joka neljäntenä kalenterivuotena.

Mainitulla säännöksellä varmistetaan, ettei edunvalvonnassa tai toimikelpoisuuden rajoitusten kohteena ole sellaisia henkilöitä, joiden kohdalla edellytykset edunvalvonnan tai toimikelpoisuuden rajoitusten määräämiselle eivät enää täyty. Säännös on yhteneväinen Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen mielenterveysongelmaisten suojaamista ja mielenterveyshoidon parantamista koskevan suosituksen 1. periaatteen 6. kohdan kanssa: “Decisions regarding capacity and the need for a personal representative shall be reviewed at reasonable intervals prescribed by domestic law.”

Uudelleenarvioinnin tulisi tapahtua avoimin silmin ja puhtaalta pöydältä. Aiemmin annettu edunvalvojan määräys tai toimikelpoisuuden rajoitus ei sido millään tavalla yhtä vähän kuin niiden perustana oleva diagnoosi. Tätä lähtökohtaa korostaa tavallaan Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen mielenterveysongelmaisten suojaamista ja mielenterveyshoidon parantamista koskevan suosituksen 4. periaatteen 4. kohta: “A background of past treatment or hospitalization as a patient shall not of itself justify any present or future determination of mental illness.”

3.3 Lääkäriinlausunnon vaikutus kuulemismenettelyyn

Lääkäriin lausunnon kannanotot tutkittavan kuulemiseen vaikuttavista seikoista, saattavat vaikuttaa olennaisella tavalla asiassa noudatettavaan menettelyyn.

Lääkäriinlausunnon sisältö voi vaikuttaa moniin seikkoihin

- viranomaisen toimivalta: maistraatti / käräjäoikeus
- kuulemistapa tai edustus: “tilaisuus tulla kuulluksi” / kirjallinen kuuleminen / henkilökohtainen kuuleminen / avustaja tai edunvalvoja
- kuulemispaikka: potilaan luona / maistraatissa / käräjäoikeudessa

3.3.1 Kuultavan tilan vuoksi kuuleminen on mahdotonta

Maistraatin rajoitettu toimivalta

Jos lääkärin lausunnossa mainitaan, ettei sitä, jolle edunvalvojaa ollaan määräämässä, voida hänen tilansa vuoksi kuulla, maistraatin on vietävä asia kärjäoikeuden ratkaistavaksi. Tämä johtuu siitä, että lain holhoustoimesta (1999/442) 12.2 §:n mukaan maistraatti voi määrätä edunvalvojan vain tilanteissa, joissa se, jonka etua olisi valvottava, kykenee ymmärtämään asian merkityksen ja hän pyytää tiettyä henkilöä määrättäväksi edunvalvojakseen. Nämä edellytykset eivät voi täyttyä esimerkiksi sellaisen dementiapotilaan kohdalla, jonka kanssa kommunikointi on kovin rajoitettua.

“Tilaisuus tulla kuulluksi”

Lain holhoustoimesta (1999/442) 73.2 §:n mukaan on sille, jonka etua on valvottava, varattava kärjäoikeudessa *“tilaisuus tulla kuulluksi”*. Laki tuntee tästä vain yhden poikkeuksen ja se mainitaan lain holhoustoimesta (1999/442) 73.3 §:ssä, joka koskee edunvalvojan määräämistä kadoksissa oleville. Tietyissä tilanteissa ei lähdetä etsimään lehti-ilmoituksin tms. keinoin. Yleensä asianosainen ei ole kadoksissa ja silloin mielenkiintoinen kysymys kuuluu: onko tilaisuus tullut tarjotuksi, jos asiaa käsiteltäessä tiedetään, ettei asianosainen pysty tilaisuuteen tarttumaan?

Pelkissä edunvalvojan määräämistapauksissa käytäntö on ennen kulkenut ja varmasti vastakin kulkee paljolti sellaista rataa, että *“tilaisuus tulla kuulluksi”* riittää riippumatta siitä kykeneekö asiakas asiassa lausumaan ja itseään edustamaan. Näin on ollut ja ehkä tulee olemaan esimerkiksi vanhusdementikoiden kohdalla, jotka ovat jo elämänkaarensa loppu-uralla eivätkä he vastusta edunvalvojan määräämistä.

Oikeudenkäyntiavustajan tai edunvalvojan käyttö

Lain holhoustoimesta (1999/442) 82 §:n nojalla voidaan sille, jolle edunvalvojaa ollaan määräämässä, määrätä *oikeudenkäyntiavustaja* tai *edunvalvoja* edunvalvojan määräämismenettelyä varten, jos se on hänen oikeusturvansa vuoksi tarpeen.

Lain holhoustoimesta (1999/442) 74.1 §:n mukaan *toimintakelpoisuuden rajoittamista* koskevassa asiassa tuomioistuimen on *kuultava henkilökohtaisesti* sitä, jonka edun valvomisesta on kysymys. Näissä tilanteissa kuulemisvelvollisuus korostuu ja potilaan edustus asian käsittelyssä on järjestettävä keinolla tai toisella. Jos henkilökohtainen kuuleminen on kuultavan tilan vuoksi mahdotonta, silloin keinoksi jää lähinnä avustajan tai edunvalvojan määrääminen.

Vaikka olisi kyse vain edunvalvojan määräämisestä eikä toimikelpoisuuden rajoittamisesta, oikeudenkäyntiavustajan tai edunvalvojan määrääminen voi olla tarpeen. Jos potilasta koskevasta lääkärinlausunnosta käy ilmi, että potilas vastustaa edunvalvojan määräämistä, käräjäoikeus voi harkita edellyttääkö tilanne avustajan tai edunvalvojan määräämistä. Onnettomuuden johdosta sairaalassa tajuttomana makaavan potilaan tahdon ja tilanteen selvittämiseksi voidaan myös käyttää oikeudenkäyntiavustajaa tai edunvalvojaa ennen varsinaisen edunvalvojan määräämistä.

Avustajan tai edunvalvojan määräämiseen voi vaikuttaa *paitsi kuultavan tila myös tilanne*. Usein edunvalvojan määräämisprosessiin on johtanut epäselvyydet asioiden hoidossa. Lääkärinlausunnon esitiedoissa voi joskus olla tästä mainintoja. Tällöin voi olla paikallaan, että jo edunvalvojan määräämismenettelyä varten määrätään avustaja tai edunvalvoja, joka selvittää epäselvyydet. Näin voidaan esimerkiksi välttää väärän henkilön määrääminen edunvalvojaksi. Jos edunvalvojakandidaatilla on paljon avoimia oikeustoimia päämiehensä kanssa, hän voi olla esteellinen edunvalvojan tehtävään, puhumattakaan tilanteista, joissa epäselvyydet johtavat jatkoselvittelyihin. Tiedot asioiden hoitoa koskevista seikoista saattavat olla myös hyödyllisiä arvioitaessa toimikelpoisuuden rajoittamisen tarvetta.

3.3.2 Kuuleminen aiheuttaisi haittaa kuultavan terveydelle tai hoidolle

Maistraatin rajoitettu toimivalta

Lain holhustoimesta (1999/442) 86 § lähtee kategorisesti siitä, että maistraatin on henkilökohtaisesti kuultava sitä, jolle edunvalvojaa ollaan määräämässä. Avainsana on henkilökohtainen kuuleminen, joka tarkoittaa kuultavan fyysistä läsnäoloa. Henkilökohtainen kuuleminen voidaan toteuttaa potilaan olinympäristössä eli esimerkiksi siinä hoitolaitoksessa, jossa hän on hoidettavana. Jos lääkärin lausunnossa mainitaan, ettei sitä, jolle edunvalvojaa ollaan määräämässä, voida hänen terveytensä vaarantumisen tai hoitonsa onnistumisen vuoksi kuulla, maistraatin on vietävä asia käräjäoikeuden ratkaistavaksi.

Kirjallisen kuulemisen mahdollisuus käräjäoikeudessa

Lain holhustoimesta (1999/442) 73.2 § lähtee siitä, että henkilöä on kuultava käräjäoikeudessa edunvalvojaa määrättäessä, muttei välttämättä henkilökohtaisesti. Jos kuultavan terveydentila tai hoito ei vaarannu kirjallisen lausuman antamisesta käräjäoikeudelle, silloin kuuleminen voi tapahtua asianosaisen kirjallisella lausumalla käräjäoikeudelle.

Päämiehen kuulemisen korvaaminen oikeudenkäyntiavustajalla tai edunvalvojalla

Lain holhustoimesta (1999/442) 74.1 §:n mukaan *toimintakelpoisuuden rajoittamista* koskevassa asiassa tuomioistuimen on *kuultava henkilökohtaisesti* sitä, jonka edun valvomisesta on kysymys.

Lain holhoustoimesta (1999/442) 82 §:n nojalla käräjäoikeus voi harkita onko tilanne sellainen, että sille, jolle edunvalvojaa ollaan määräämässä, määrätään oikeudenkäyntiavustaja tai edunvalvoja edunvalvojan määräämismenettelyä varten. Jos henkilökohtainen kuuleminen tai edunvalvoja-asian puheeksi ottaminen kirjallisen kuulemisen muodossa vaarantaa asianosaisen terveyden ja hoidon taikka aiheuttaa tälle kohtuutonta haittaa, silloin avustajan tai edunvalvojan määräämistä on syytä harkita.

Suuri osa kuulemisaroista potilaista on laitoshoidokkeja. Siksi voi olla hyvä kiinnittää huomiota siihen, ettei asian oikeuskäsittelyä varten määrättynä avustajana tai edunvalvojana yleensä voi olla sen hoitolaitoksen edustaja, jossa potilas on hoidettavana, vaikka se tuntuisi tällaisissa tilanteissa luontevalta vaihtoehdolta. Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen mielenterveysongelmaisten suojaamista ja mielenterveyshoidon parantamista koskeva suositus 46/119 lausuu asiasta seuraavaa: “The counsel shall not in the same proceedings represent a mental health facility or its personnel and shall not also represent a member of the family of the person whose capacity is at issue unless the tribunal is satisfied that there is no conflict of interest” (säädosliite 18). Poikkeuksena ovat siis tilanteet, joissa eturistiriidat voidaan sulkea luotettavasti pois.

3.3.3 Kuultavalla on rajoitetut mahdollisuudet liikkua

Kuuleminen potilaan luona

Jos lääkirintodistuksessa on mainintoja henkilön liikkumisrajoitteista, silloin kuuleminen voi tapahtua potilaan luona.

Maistraatti ei ole lain holhoustoimesta (1999/442) 86 §:n mukaista kuulemista toteuttaessaan sidottu käytännön tai lainsäädännön perusteella virkapaikkaansa ja sen osalta kuuleminen potilaan luona voidaan yleensä järjestää joustavasti.

Käräjäoikeuden osalta potilaan luona tapahtuva kuuleminen on poikkeus tavanomaisesta eli siitä, että asiakas tulee käräjäoikeuteen, ja asian käsittely tapahtuu yhtenäisessä pääkäsittelyssä. Henkilökohtainen kuuleminen toimikelpoisuuden rajoittamista koskevissa asioissa on turvattu erityissäännöksellä. Käräjäoikeus voi lain holhoustoimesta (1999/442) 74.2 §:n mukaan toimittaa kuulemisen pääkäsittelyn ulkopuolella, jos kuultava ei voi ilman huomattavaa vaikeutta saapua istuntoon, tai jos siihen on muu erityinen syy.

Huomattava vaikeus saapua istuntoon ei toteutune vielä sillä, että kuultava tarvitsee rullatuolin ja saattajan. Jos potilas ei kuitenkaan kestä matkasta aiheutuvaa räsitusta, ja kuuleminen tästä syystä vaarantaisi potilaan, silloin lääkärin todistukseen voi suoraan kirjoittaa, että kuuleminen on mahdollista suorittaa vain potilaan luona. Lain mainitsemana muuna erityisenä syynä voi olla esimerkiksi suljetulla osastolla olevien väkivaltaisten potilaiden kuuleminen.

Potilaan luona tapahtuvan kuulemisen korvaaminen kirjallisella kuulemisella

Kirjallista kuulemista on mahdollista käyttää käräjäoikeudessa silloin kun on kyse tavallisesta edunvalvojan määräämisestä eikä toimikelpoisuuden rajoittamisesta. Jos maistraatti ei jostakin syystä voi kuulla potilasta henkilökohtaisesti, asian voi ratkaista käräjäoikeus potilaan kirjallisen kuulemisen perusteella. Luonnollisesti päämies voi itsekin hakea edunvalvojan määräämistä, jolloin hakemus liitteinen riittää päämiehen kuulemiseksi.

4 Edunvalvonnassa oleva potilaana

4.1 Painava mielipide hoitoasioissa

4.1.1 Potilaan hoitotahto ja sen selvittäminen

Kirjallisuutta. Lohiniva-Kerkelä, Mirva: Terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki:Kauppakaari - Lakimiesliiton Kustannus, 2001. S. 55 ss.

Kirjavat hoitotahtoon selvittämisen lähteet

Terveystieteiden tutkimuskeskuksessa on luvut erityissäännöksiä sellaisia tilanteita varten, joissa potilas ei itse voi tai kykene tahtoaan ilmaisemaan eikä hoidostaan päättämään tai missä veloitetaan kuulemaan tiettyjä henkilöitä. Erityissäännökset puhuvat edunvalvojasta, laillisesta edustajasta, lähiomaisesta, omaisesta, muusta läheisestä, huoltajasta, holhoojasta, uskotusta miehestä, vanhemmista, hoitajasta ja kasvattajasta sekä aviopuolisosta. Listan kirjo voi aiheuttaa hämmennystä ja potilaan eri edustajien kompetenssit voivat mennä helposti sekaisin. Tietty huoltoon ja holhoukseen liittyvät säännökset on syytä tuntea sillä ne saattavat määrätä kenellä on etusija potilaan hoitotahtoa selvitetessä tai hoitopäätöstä tehtäessä. Lisäksi on tärkeää muistaa mahdollinen ennakkoon ilmoitettu hoitotahto.

Ennakkoon ilmoitettu hoitotahto

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus potilasasiakirjojen laatimisesta sekä niiden ja muun hoitoon liittyvän materiaalin säilyttämisestä (2001/99) 18.4 §:n mukaan, jos potilas haluaa ilmaista hoitoa koskevan vakaansa tulevaisuuden varalle, tästä on tehtävä selkeä, potilaan itsensä varmentama merkintä potilasasiakirjoihin tai liitettävä niihin erillinen potilaan tahdon ilmaiseva asiakirja. Potilasasiakirjoihin tulee lisäksi tehdä merkinnät siitä, että potilaalle on annettu riittävä selvitys hänen tahtonsa noudattamisen vaikutuksista.

Potilaan ennakkoon ilmoittama hoitotahto rinnastuu tilanteisiin, missä hän itse kykenee käyttämään itsemääräämisoikeuttaan, vaikka hän ei hoidon hetkellä olisikaan kykenevä ilmaisemaan tahtoaan. Ei liene mitään estettä myöskään sille, etteikö potilasasiakirjoihin voitaisi kirjata mainintoja mahdollisista edunvalvojista, siltä varalta, että sellaisen määrääminen tulee tarpeelliseksi. Tällaisen lausuman yhteydessä on syytä selvittää myös missä laajuudessa edunvalvojan odotetaan ottavan kantaa hoitopäätöksiin ja mitä potilas häneltä muutoin odottaa. Parhaissa tapauksissa edunvalvojaksi esitetty on itse läsnä ja an-

taa asiaa koskevan suostumuksensa. Kirjallisen suostumuksen voi liittää potilasasiakirjoihin. Potilasasiakirjoista tiedot ennakkoon ilmoitetusta edunvalvojasta on syytä ottaa edunvalvojan määräämisen edellytyksiä selvittävään lääkärintilaukseen (sosiaali- ja terveysministeriön määräys lääkärintilauksista holhousasioissa säädösliitteenä 17).

Huoltaja

Lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361) 4 §:n mukaan huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta sekä muista henkilökohtaisista asioista. Ennen kuin huoltaja tekee päätöksen lapsen henkilökohtaisessa asiassa hänen tulee keskustella asiasta lapsen kanssa, jos se lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden on mahdollista. Yleensä katsotaan, että 12-15 vuoden iässä lapsi on riittävän kypsä päättämään henkilöään koskevassa tavanomaisessa asiassa. Lapsen hoitotahdon selvittämistä koskeva potilaslain (1992/785) 7.1 § on täysin sopuosoinnussa lapsen huoltoa koskevien yleisten säännösten kanssa.

Täysi-ikäiselle määrätyn edunvalvojan tulee lain holhoustoimesta (1999/442) 42 §:n mukaan huolehtia siitä, että päämiehelle järjestetään sellainen hoito, huolenpito ja kuntoutus, jota on päämiehen huollon tarpeen ja olojen kannalta sekä päämiehen toivomukset huomioiden pidettävä asianmukaisena. Kenellä tahansa lähiomaisella tai läheisellä, hoitajalla tai kasvattajalla ei välttämättä ole tällaista laissa säädettyä velvoitusta ja siis myös oikeutta. Tästä syystä edunvalvojan näkemyksillä voi ristiriitatilanteissa olla etusija, vaikka hoitopäätökseen ei sisältyisikään taloudellisia intressejä.

Lain holhoustoimesta (1999/442) 42 § näyttäisi tulevan sovellettavaksi, ellei sitä ole erikseen rajattu pois edunvalvojan tehtävistä tai ellei edunvalvojaa ole määrätty hoitamaan tiettyä tarkoin rajattua asiaa. Tätä käsitystä tukee myös mainittua säännöstä koskevat yksityiskohtaiset perustelut hallituksen esityksessä (HE 1998/146), missä todetaan, että "edunvalvojalla on..pykälässä tarkoitettu huolenpitovelvollisuus silloinkin, kun häntä ei nimenomaisesti ole määrätty edustamaan päämiestä tämän henkilöä koskevassa asiassa". Lisäksi esityksessä on todettu, että toisin on, jos edunvalvoja on määrätty hoitamaan ainoastaan tiettyä tarkoin rajattua asiaa. Silloin edunvalvojalla ei voida katsoa olevan lain holhoustoimesta (1999/442) 42 §:ssä tarkoitettua huolenpitovelvollisuutta. (Sosiaali- ja terveysministeriön lääkärintilaukset holhousasioissa koskevan määräyksen (säädösliite 17) 1.1 kohdassa hoito- ja huolenpitoasia ilmaistaan hieman harhaanjohtavasti.)

Edunvalvoja

Milloin hoitopäätöstä tehtäessä määräävänä on taloudellisesti erilaisten vaihtoehtojen punninta, silloin voidaan perustellusti esittää vaatimus, että edunvalvojan (laillisen edustajan, holhoojan tai uskotun miehen) näkemyksillä on etusija. Taloudellisen aspektin vahvuudesta riippuen edunvalvojan päätäntävalta saattaa ohittaa huoltajan päätäntävällän.

Esimerkiksi edunvalvojan puuttumista edellyttävästä tilanteesta voisi mainita vanhuksen, joka haluaa tulla hoidetuksi kotona, mutta jonka varat eivät yksikertaisesti riitä tämän hoitovaihtoehdon kustannusten maksamiseen. Tilanne voi olla myös sellainen, että vanhuksen varat hyvin riittävät kalliimman ja hänelle itselleen mieluisamman hoitovaihtoehdon toteuttamiseen, mutta lähiomaiset perinnön vähenemisen pelossa vastustavat hoitovaihtoehdon käyttöä. Näissä tilanteissa vanhuksen taloudellisia asioita hoitamaan asetetun edunvalvojan mielipide saattaa olla ratkaiseva esimerkiksi vanhuksen omiin taikka lähiomaisten tai muiden läheisten mielipiteisiin verrattuna.

Muut hoitotahdon lähteet

Milloin henkilöllä ei ole sellaista edustajaa, jolla olisi lakiin perustuva velvollisuus hoidon ja huollon järjestämiseen, taikka hoitoon liittyvistä taloudellisista asioista päättämiseen, silloin on vaikeampi esittää laissa lueteltujen eri ryhmien keskinäisille näkemyksille mittään etusijajärjestystä. Milloin lähiomaisen tai muun läheisen näkemykset eroavat, ratkaisevaksi voi käydä potilaslain (1992/785) 6.3 §:n (1999/489) sääntö, jonka mukaan silloin ratkaisee potilaan henkilökohtainen etu.

4.1.2 Yhteenveto erityissäännöksistä

Hallintomenettelylain (1982/598) 16, 16a ja 16b §:ssä (1999/447) on säännökset *edunvalvojan* ja päämiehen puhevallan käytöstä hallintoasioissa.

Potilaslain (1992/785) 6.2 §:ssä ja 6.3 §:ssä (1999/489) potilaan hoitotahtoa pyritään selvittämään ja suostumus hoitoon saamaan *lailliselta edustajalta, lähiomaiselta tai muulta läheiseltä*.

Lain sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812) 9 §:n mukaan milloin asiakas itse ei kykene tahtoaan ilmaisemaan se on selvitettävä *laillisen edustajan, omaisen tai muun läheisen henkilön* kanssa.

Lain kehitysvammaisten erityishuollosta (1977/519) 32 §:n, 34 §:n, 36 §:n tai 37 §:n mukaan *holhojalla* tai *muulla huoltajalla* on oikeus vaatia päämiehelleen vastoin hoidettavan tahtoa annettavaa erityishuoltoa, heillä on oikeus olla yhteistyössä erityishuolto-ohjelmaa tehtäessä ja he voivat vaatia ohjelman oikaisemista ja erityishuollon antamisen lopettamista.

Mielenterveyslain (1990/1116) 11 §:n ja mielenterveysasetuksen (1990/1247) 8 §:n mukaan hoitoon määrättäessä alaikäisen *vanhemmille, huoltajille sekä henkilölle, jonka hoidossa ja kasvatuksessa alaikäinen on ollut*, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi ja heille samoin kuin *holhojalle* tai *uskotulle miehelle* on annettava tiedoksi hoitoonottamis päätös.

Lain raskauden keskeyttämisestä (1970/239) 2 §:n (2001/328) mukaan *laillinen edustaja* voi hakea raskauden keskeyttämistä.

Lain ihmisen elimien ja kudoksien lääketieteellisestä käytöstä (2001/101) 3 §:n mukaan *laillisen edustajan* kirjallinen suostumus vaaditaan elinten ja kudoksen irrottamiseen.

Steriloimislain (1970/283) 2 §:n (2001/329) mukaan *laillinen edustaja* voi hakea sterilointia, jos päämiehen terveys sitä edellyttää, kun on otaksuttavissa, että päämiehen jälkeläisille kehittyisi vaikea sairaus tai ruumiinvika taikka päämies ei kykene hoitamaan lapsia.

Kastroimislain (1970/282) 6 §:n mukaan *aviopuolisolle* tai *holhoojalle* on varattava mahdollisuus tulla kuulluksi ennen kastroimista koskevaa päätöstä.

Lain lääketieteellisestä tutkimuksesta (1999/488) 6 §:n mukaan ihmiseen kohdistuvaa lääketieteellistä tutkimusta ei saa suorittaa ilman henkilön kirjallista suostumusta, mutta tästä voidaan poiketa, jos suostumusta ei voida henkilön terveydentilan ja asian kiireellisuuden vuoksi saada ja toimenpiteestä on välitöntä hyötyä potilaan terveydelle.

4.2 Edunvalvojan määrämisen edellytykset täyttävä potilas

Edellä on jo tullut esille lain holhustoimesta (1999/442) 91 §, jonka mukaan joka on saanut tiedon edunvalvonnan tarpeesta ilmeisesti olevasta henkilöstä, voi vaitiolovelvollisuuden estämättä ilmoittaa asiasta holhousviranomaiselle.

Edellä on esitelty ne moninaiset säännökset, joita terveydenhoidossa noudatetaan, silloin kun potilas ei kykene itse hoitotahtoaan ilmaisemaan. Potilaslain (1992/785) 6.3 §:ssä (1999/489) on varauduttu siihen, että potilaan lähipiirin mielipiteet voivat käydä ristiin. Mikäli nämä ristiriitatilanteet kohtuuttomasti häiritsevät terveydenhuoltohenkilöstön toimintaa tai vaarantavat potilaan hoidon, ja kyse on täysi-ikäisestä potilaasta, silloin voi olla syytä harkita edunvalvontaprosessin käynnistävää ilmoitusta holhousviranomaisille. Tällöin hoitoa koskeva taloudellinen päätöksenteko sekä myös itse hoidon ja huollon järjestäminen siirtyy edunvalvojalle.

SÄÄDÖSLIITE

Tilanteen 16.4.2002 mukainen -
säädöskokoelmanumero 2002/278

1 Laki holhoustoimesta (1999/ 442)

1 luku. Yleiset säännökset

1 §. Holhoustoimen tarkoituksena on valvoa niiden henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät vajaavaltaisuuden, sairauden, poissaolon tai muun syyn vuoksi voi itse pitää huolta taloudellisista asioistaan.

Jos jonkun etua on valvottava muussa kuin taloudellisessa asiassa, holhoustoimi huolehtii siitä sitä osin kuin jäljempänä säädetään.

2 §. Vajaavaltaisella tarkoitetaan alle 18-vuotiaasta henkilöä (alaikäinen) ja sellaista 18 vuotta täyttäneitä henkilöä (täysi-ikäinen), joka on julistettu vajaavaltaiseksi.

3 §. Vajaavaltaisen taloudellisia ja muita tässä laissa tarkoitettuja asioita hoitaa edunvalvoja.

Sille, joka ei ole vajaavaltainen, voidaan tämän lain säännöksiä noudattaen määrätä edunvalvoja, jos hän tarvitsee tukea asioittensa hoitamisessa. Jos edunvalvojan määrääminen ei riitä turvaamaan hänen etuaan, hänen toimintakelpoisuuttaan voidaan rajoittaa siten kuin jäljempänä säädetään.

2 luku. Edunvalvojat

Edunvalvojan henkilö

4 §. Alaikäisen edunvalvojina ovat hänen huoltajansa, jollei jäljempänä toisin säädetä. Tuomioistuin voi tämän luvun mukaisesti kuitenkin vapauttaa huoltajan edunvalvojan tehtävästä ja tarvittaessa määrätä muun henkilön alaikäisen edunvalvojaksi.

Täysi-ikäisen edunvalvojana on henkilö, jonka tuomioistuin tai holhousviranomainen on tehtävään määrännyt.

Tuomioistuin tai holhousviranomainen voi määrätä useampia edunvalvojia ja tarvittaessa päättää tehtävien jaosta edunvalvojien kesken.

5 §. Edunvalvojaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva henkilö, joka antaa tähän suostumuksensa. Sopivuutta arvioitaessa on muun ohella otettava huomioon edunvalvojaksi esitetyn taito ja kokemus sekä tehtävän laatu ja laajuus.

6 §. Vajaavaltainen ei voi olla edunvalvojana.

Jos lapsen huoltaja on alaikäinen lapsen syntyessä, huoltajasta tulee lapsen edunvalvoja, kun hän täyttää 18 vuotta.

Edunvalvojan määräämisen edellytykset

7 §. Jos alaikäinen tai henkilö, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu, on edunvalvojan kuoleman tai muun syyn johdosta ilman edunvalvojaa, tuomioistuimen on määrättävä hänelle edunvalvoja.

Holhousviranomaisen tulee tarvittaessa tehdä käräjäoikeudelle hakemus edunvalvojan määräämiseksi.

8 §. Jos täysi-ikäinen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan taikka huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa, tuomioistuin voi määrätä hänelle edunvalvojan. Holhousviranomaisen tulee tarvittaessa tehdä käräjäoikeudelle hakemus edunvalvojan määräämiseksi.

Edunvalvoja voidaan määrätä, jos se, jonka etua olisi valvottava, ei tätä vastusta. Jos hän vastustaa edunvalvojan määräämistä, edunvalvoja voidaan kuitenkin määrätä, jos vastustamiselle ei hänen tilansa ja edunvalvonnan tarve huomioon ottaen ole riittävää aihetta.

Edunvalvojan tehtävä voidaan rajoittaa koskemaan määrättyä oikeustointia, asiaa tai omaisuutta.

9 §. Alaikäiselle voidaan määrätä edunvalvoja siten kuin 8 §:ssä säädetään, sen jälkeen kun hän on täyttänyt 17 vuotta. Tällöin edunvalvojan tehtävä alkaa, kun alaikäinen täyttää 18 vuotta.

10 §. Tuomioistuimen on määrättävä edunvalvoja, jos:

1) kuolleelta on jäänyt perintö eikä perillistä tai testamentinsaajaa taikka hänen olinpaikkaansa tiedetä taikka perillinen tai testamentinsaaja ei muuten voi valvoa oikeuttaan;

2) muutoin on tarpeen, että poissa olevan oikeutta valvotaan tai hänen omaisuuttaan hoidetaan; 3) tulevasta tapahtumasta riippuu, kenelle omaisuus menee, tai joku saa omaisuuden omistusoikeuksin haltuunsa vasta myöhemmin ja edustaja on tarpeen valvomaan tulevan omistajan oikeutta tai hoitamaan omaisuutta hänen lukuunsa; tai

4) lahjakirjassa tai testamentissa on määrätty, että saajalle tuleva omaisuus on uskottava muun henkilön kuin saajan edunvalvojan hoidettavaksi, ja edunvalvojan määrääminen hoitamaan saatua omaisuutta on saajan edun mukaista.

11 §. Jos edunvalvoja on sairauden vuoksi tai 32 §:n 2 tai 3 momentissa mainitusta taikka muusta syystä tilapäisesti estynyt hoitamasta tehtäväänsä, tuomioistuimien voi määrätä hänelle sijaisen.

Sijaiseen sovelletaan, mitä edunvalvojasta tässä laissa säädetään.

12 §. Tuomioistuimen ohella myös holhousviranomaisen voi määrätä edunvalvojan:

1) henkilölle, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu, jos hän on edunvalvojan kuoleman tai muun syyn vuoksi ilman edunvalvojaa; sekä

2) henkilölle, joka 8 tai 9 §:n mukaan on edunvalvonnan tarpeessa.

Edellä 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa edellytyksenä edunvalvojan määräämiselle on, että se, jonka etua olisi valvottava, kykenee ymmärtämään asian merkityksen ja että hän pyytää tiettyä henkilöä määrättäväksi edunvalvojakseen.

Holhousviranomaisen voi lisäksi määrätä edunvalvojalle tämän pyynnöstä sijaisen 11 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa.

13 §. Hakemus edunvalvojan määräämiseksi 12 §:n nojalla on tehtävä sille holhousviranomaiselle, joka 46 tai 47 §:n mukaan valvoo edunvalvojan toimintaa. Jos holhousviranomaisen katsoo, ettei hakemukseen voida suostua, sen tulee hakijan pyynnöstä siirtää asia käräjäoikeudelle, jollei hakemus ole ilmeisen perusteeton.

Päätökseen, jonka holhousviranomaisen tekee 1 momentissa tarkoitetun hakemuksen johdosta, ei saa hakea muutosta valittamalla. Päätökseen, jolla hakemus on hyväksytty, voidaan kuitenkin hakea valittamalla muutosta sillä perusteella, ettei hakija pyynnön tehdessään kyennyt ymmärtämään asian merkitystä.

Päämiehen asema

14 §. Edunvalvojan määrääminen ei estä päämiehistä itse vallitsemasta omaisuuttaan tai tekemästä oikeustoimia, jollei laissa toisin säädetä.

Edunvalvojan tehtävän lakkaaminen

15 §. Edunvalvojalle annettu määräys on voimassa toistaiseksi tai määräystä annettaessa asetetun määräajan. Jos edunvalvoja on määrätty tiettyä tehtävää varten, määräys on voimassa, kunnes tehtävä on suoritettu.

Edunvalvojan tehtävää tai määräyksen voimassaoloa voidaan tarvittaessa muuttaa.

16 §. Tuomioistuimen on vapautettava edunvalvoja tehtävästään, jos hän osoittautuu siihen kykenemättömäksi tai sopimattomaksi tai jos vapauttamiseen on muu erityinen syy.

Edunvalvoja on vapautettava tehtävästään myös, jos hän sitä pyytää. Alaikäisen lapsensa huoltajana oleva vanhempi voidaan omasta pyynnöstään vapauttaa lapsensa edunvalvojan tehtävästä ainoastaan, jos siihen on erityinen syy.

17 §. Edunvalvojan tehtävä lakkaa, kun:

1) edunvalvojalle annettu määräys lakkaa 15 §:n mukaan olemasta voimassa;

2) päämies kuolee;

3) edunvalvoja vapautetaan tehtävästään tai julistetaan vajaavaltaiseksi; tai

4) kun päämies täyttää 18 vuotta, jos edunvalvojan tehtävä perustuu päämiehen alaikäisyyteen.

Edunvalvojalle määrätyn sijaisen tehtävä lakkaa, kun edunvalvoja ja hänen sijaisensa esteen lakattua yhdessä tekevät siitä ilmoituksen 46 tai 47 §:ssä tarkoitettulle holhousviranomaiselle. Jos edunvalvoja ja hänen sijaisensa ovat eri mieltä siitä, onko sijaisen tehtävä lakannut, käräjäoikeus ratkaisee asian jommankumman hakemuksesta.

Tuomioistuimen on hakemuksesta määrättävä edunvalvojan tehtävä lakkaamaan, kun päämies ei enää ole edunvalvonnan tarpeessa.

Jos edunvalvoja on määrätty 8 tai 9 §:n nojalla, holhousviranomaisen on edunvalvojan määräämistä seuraavan neljännen kalenterivuoden aikana omasta aloitteestaan selvitettävä edunvalvonnan jatkumisen aiheellisuus ja tarvittaessa tehtävä käräjäoikeudelle hakemus edunvalvojan tehtävän määräämisestä lakkaamaan. Selvitys on toimitettava uudelleen joka neljäntenä kalenterivuotena.

3 luku. Toimintakelpoisuuden rajoittaminen

18 §. Jos täysi-ikäinen on kykenemätön huolehtimaan taloudellisista asioistaan ja hänen varallisuusasemansa, toimeentulonsa tai muut tärkeät etunsa ovat tämän vuoksi vaarassa eikä edunvalvojan määrääminen yksin riitä turvaamaan hänen etujaan, tuomioistuimien voi rajoittaa hänen toimintakelpoisuuttaan päättämällä, että:

1) hän voi tehdä tiettyjä oikeustoimia tai vallita tiettyä omaisuuttaan ainoastaan yhdessä edunvalvojan kanssa;

2) hänellä ei ole kelpoisuutta tehdä tiettyjä oikeustoimia tai oikeutta vallita tiettyä omaisuuttaan; taikka

3) hänet julistetaan vajaavaltaiseksi.

Ketään ei saa julistaa vajaavaltaiseksi, jos muut 1 momentissa mainitut toimenpiteet ovat riittäviä turvaamaan hänen etunsa.

Toimintakelpoisuutta ei saa muutoinkaan rajoittaa enempää kuin asianomaisen edun suojaamiseksi on tarpeen. Rajoitusta ei saa ulottaa koskemaan sellaista oikeustointa, jonka tekemiseen vajaavaltaisella on lain mukaan kelpoisuus. Tuomioistuimien voi kuitenkin painavista syistä rajoittaa asianomaisen oikeutta määrätä siitä, minkä hän päätöksen antamisen jälkeen omalla työllään ansaitsee.

19 §. Alaikäisen toimintakelpoisuutta voidaan rajoittaa siten kuin 18 §:ssä säädetään, sen jälkeen kun hän on täyttänyt 17 vuotta. Tällöin rajoitus alkaa, kun alaikäinen täyttää 18 vuotta.

20 §. Kun tuomioistuin tekee päätöksen toimintakelpoisuuden rajoittamisesta, sen on samalla tarvittaessa määrättävä asianomaiselle edunvalvoja.

21 §. Jos joku on tehnyt oikeustoimen, johon hänellä ei toimintakelpoisuuden rajoituksen vuoksi ollut kelpoisuutta, oikeustoimen sitovuudesta, suorituksen palauttamisesta ja suorituksen arvon tai vahingon korvaamisesta on voimassa, mitä 26-28 §:ssä säädetään.

22 §. Päätös, jolla jonkun toimintakelpoisuutta on rajoitettu, on voimassa toistaiseksi tai päätöksessä asetetun määräjän.

Rajoitusta tai sen voimassaoloa voidaan muuttaa, jos muuttuneet olosuhteet tai muut syyt antavat siihen aihetta. Rajoitus on poistettava, jos se ei enää ole tarpeellinen.

Mitä 17 §:n 4 momentissa säädetään, noudatetaan myös, jos jonkun toimintakelpoisuutta on rajoitettu.

4 luku. Vajaavaltaisen asema

23 §. Vajaavaltaisella ei ole oikeutta itse vallita omaisuuttaan eikä tehdä sopimuksia tai muita oikeustoimia, jollei laissa toisin säädetä.

Jollei laissa toisin säädetä, vajaavaltaiseksi julistettu voi itse päättää henkilöään koskevasta asiasta, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen.

24 §. Vajaavaltainen voi tehdä oikeustoimia, jotka ovat olosuhteisiin nähden tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä.

Lahja tai irtainta omaisuutta koskeva lahjanlupaus, joka on annettu vajaavaltaiselle ilman edunvalvojan myötävaikutusta, sitoo antajaa, jos vajaavaltainen on ymmärtänyt asian merkityksen.

25 §. Vajaavaltaisella on oikeus määrätä siitä, minkä hän on vajaavaltaisuuden aikana omalla työllään ansainnut, ja siitä, minkä edunvalvoja on tämän lain 38 §:n mukaisesti antanut hänen

vallittavakseen. Vajaavaltaisella on oikeus määrätä myös edellä mainitun omaisuuden tuotosta sekä siitä, mikä on tullut tällaisen omaisuuden sijaan.

Jos vajaavaltainen käyttää oikeuttaan tavalla, joka on selvästi vastoin hänen etuaan tai jos siihen on ilmeinen vaara, edunvalvoja voi ottaa hoitoonsa 1 momentissa tarkoitettua omaisuutta siltä osin kuin se on tarpeen vajaavaltaisen edun suojaamiseksi. Jos toimenpide koskee vajaavaltaisen työansiota, siihen on hankittava holhousviranomaisen suostumus.

26 §. Oikeustoimi, jonka tekemiseen vajaavaltaisella ei ollut oikeutta, ei sido häntä, jollei hänen edunvalvojansa ole antanut siihen suostumustaan.

Vajaavaltaisen tekemä oikeustoimi tulee häntä sitovaksi, jos hänen edunvalvojansa tai hän itse täysivaltaiseksi tultuaan sen hyväksyy.

Vajaavaltaisen oikeudesta tehdä testamentti säädetään perintökaareissa.

27 §. Jos vajaavaltainen on tehnyt oikeustoimen ilman tarvittavaa edunvalvojan suostumusta, on sillä, jonka kanssa sopimus tehtiin, oikeus vetäytyä sopimuksesta niin kauan kuin sopimusta ei ole hyväksytty tai asianmukaisesti täytetty.

Jos se, jonka kanssa oikeustoimi tehtiin, tiesi toisen osapuolen olevan vajaavaltainen, hänellä ei kuitenkaan ole oikeutta vetäytyä sopimuksesta aikana, joka suostumuksen hankkimiselle on sovitettu tai jonka sen saaminen kohtuudella kestää. Hän voi kuitenkin vetäytyä oikeustoimesta, kuten 1 momentissa säädetään, jos hänellä oli aihetta olettaa, että vajaavaltaisella oli vajaavaltaisuudesta huolimatta oikeus sen tekemiseen.

Vetäytymisestä on ilmoitettava vajaavaltaiselle tai hänen edunvalvojalleen.

28 §. Jos oikeustoimi, jonka vajaavaltainen on tehnyt ilman tarvittavaa suostumusta, ei tule sitovaksi, on kummankin osapuolen palautettava, mitä hän oikeustoimen perusteella on vastaanottanut tai, jollei tämä ole mahdollista, korvattava sen arvo. Vajaavaltainen ei kuitenkaan ole velvollinen suorittamaan korvausta yli sen, mitä on käytetty hänen kohtuulliseen elatukseensa tai mikä muutoin on tullut hänen hyödykseen.

Jos oikeustoimen kumpikin osapuoli on vajaavaltainen eikä sopijapuoli voi palauttaa sitä, minkä hän on oikeustoimen perusteella vastaanottanut, sopijapuolen on suoritettava korvauksena määrä, jota voidaan pitää kummankin osapuolen kannalta kohtuullisena. Korvauksen määrää arvioidessa on otettava huomioon osapuolten asema oikeustointia tehtäessä ja sen jälkeen vallinneet olosuhteet sekä muut seikat.

Jos vajaavaltainen on saanut oikeustoimen aikaan tahalliseksi rangaistavaksi säädettyllä teolla, siitä aiheutuneen vahingon korvaamiseen sovelletaan tekijän syyntakeisuudesta riippumatta sekä 1 ja 2 momentin säännösten estämättä, mitä vahingonkorvauslaissa (412/1974) säädetään.

5 luku. Edunvalvojan asema ja tehtävät

Edustaminen

29 §. Edunvalvojalla on kelpoisuus edustaa päämiestään tämän omaisuutta ja taloudellisia asioita koskevissa oikeustoimissa, jollei tuomioistuin ole tehtävää antaessaan toisin määrännyt tai jollei toisin ole säädetty.

Jos tuomioistuin on niin määrännyt, edunvalvojalla on oikeus edustaa päämiestään myös sellaisessa tämän henkilöä koskevassa asiassa, jonka merkitystä päämies ei kykene ymmärtämään. Edunvalvojalla ei tämän määräyksen nojalla ole kuitenkaan edustusvaltaa asiassa, josta on toisin säädetty.

Edunvalvojalla ei ole kelpoisuutta päämiehensä puolesta antaa suostumusta avioliittoon tai lapseksiottamiseen, tunnustaa isyyttä, hyväksyä isyyden tunnustamista, tehdä tai peruuttaa testamenttia eikä edustaa päämiestään muussa sellaisessa asiassa, joka on näihin rinnastuvien tavoin henkilökohtainen.

Edunvalvojan oikeudesta käyttää päämiehensä puhevaltaa tuomioistuimissa ja muun viranomaisen luona säädetään erikseen.

30 §. Jos päämiehellä on useampia edunvalvojia, heidän tulee yhdessä huolehtia edunvalvojalle kuuluvista tehtävistä, jollei tuomioistuin ole päättänyt tehtävien jaosta edunvalvojien kesken.

Jos joku edunvalvojista ei matkan, sairauden tai muun syyn vuoksi voi osallistua päätöksen tekemiseen ja ratkaisun viivästyttämisestä aiheutuisi haittaa, hänen suostumuksensa asiassa ei ole tarpeen. Asiasta, jolla on huomattava merkitys päämiehelle, voivat edunvalvojat kuitenkin päättää vain yhdessä, jollei päämiehen etu ilmeisesti muuta vaadi.

Jos edunvalvojat eivät ole yksimielisiä asiassa, josta heidän tulee yhdessä päättää, ja ratkaisun viivästyttämisestä aiheutuisi haittaa, edunvalvoja voi pyytää holhousviranomaisen päätöstä siitä, kenen mielipidettä on noudatettava. Päätöstä on haettava siltä holhousviranomaiselta, joka 46 tai 47 §:n mukaan valvoo edunvalvojan toimintaa.

31 §. Saatava, joka kuuluu edunvalvojan hoidettavana olevaan omaisuuteen, voidaan suorittaa vain edunvalvojalle tai hänen osoittamalleen päämiehen tilille. Suoritus on kuitenkin pätevä, vaika

se olisi tehty päämiehelle, jos velallinen ei tiennyt eikä hänen olosuhteet huomioon ottaen pitänyt tietää, että suorituksen vastaanottaminen kuului edunvalvojalle.

Jos päämiehellä on tili luottolaitoksessa, edunvalvojan tulee ilmoittaa laitokselle, kuka tai ketkä voivat nostaa tilillä olevia varoja.

32 §. Edunvalvoja ei saa lahjoittaa päämiehensä omaisuutta.

Edunvalvoja ei saa edustaa päämiestään, jos vastapuolena on edunvalvoja itse, edunvalvojan puoliso tai muu edunvalvojalle läheinen henkilö taikka joku, jota edunvalvoja edustaa. Jos sisaruksilla on yhteinen edunvalvoja, hänellä on kuitenkin valta edustaa sisaruksia perinnönjaossa, jos näiden edut eivät ole perinnönjaossa esitettyjen vaatimusten tai muiden jakoon liittyvien seikkojen johdosta ristiriidassa keskenään.

Mitä 2 momentissa säädetään, sovelletaan myös silloin, kun edunvalvojan ja hänen päämiehensä edut saattavat muusta syystä joutua asiassa ristiriitaan keskenään.

33 §. Poissa olevalle 10 §:n mukaisesti määrätty edunvalvoja ei saa ennen kuin kolme vuotta on kulunut siitä, kun viimeksi oli tietoa poissa olevasta, myydä hänen omaisuuttaan, ellei myyminen ole tarpeen velan maksamiseksi, pesän selvittämiseksi, omaisuuden turmeltumisen estämiseksi tai muusta vastaavasta syystä. Tulevan omistajan oikeutta valvomaan 10 §:n nojalla määrätty edunvalvoja ei saa myydä valvontansa uskottua omaisuutta, ellei siihen ole edellä mainittua syytä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu edunvalvoja saa edustaa perillistä tai testamentinsaajaa asiassa, joka koskee testamentin tiedoksiantamista tai moittimista, mutta hänellä ei ole kelpoisuutta tämän puolesta estää perillisen tai testamentinsaajan oikeuden vanhentumista.

Oikeustoimet, jotka poissa olevan tai tulevan omistajan oikeutta valvomaan määrätty edunvalvoja tekee määräyksensä nojalla, ovat päteviä, vaikka omaisuus menee muulle kuin sille, jota edustamaan hänet oli määrätty.

34 §. Jollei laissa toisin säädetä, edunvalvojalla ei ole oikeutta ilman holhousviranomaisen lupaa päämiehensä puolesta:

- 1) luovuttaa tai vastiketta antamalla hankkia kiinteää omaisuutta tai sellaista maanvuokra- tai muuta käyttöoikeutta rakennuksineen, joka voidaan maanomistajaa kuulematta siirtää kolmannelle;
- 2) luovuttaa pantiksi omaisuutta tai muulla tavoin perustaa siihen panttioikeutta;

3) luovuttaa kiinteää tai muuta 1 kohdassa tarkoitettua omaisuutta toisen käytettäväksi pitemmäksi ajaksi kuin viideksi vuodeksi tai pitemmäksi ajaksi kuin vuodeksi täysi-ikäisyyden alkamisesta;

4) ottaa muuta lainaa kuin valtion takaamaa opintolainaa taikka sitoutua vekselivastuuseen tai vastuuseen toisen velasta;

5) ryhtyä harjoittamaan elinkeinoa päämiehensä lukuun;

6) tehdä sopimusta avoimen yhtiön tai kommandiittiyhtiön perustamisesta taikka tällaiseen yhtiöön liittymisestä;

7) luopua perinnöstä tai luovuttaa päämiehensä perintöosuutta;

8) tehdä sopimusta kuolinpesän yhteishallinnosta;

9) tehdä sopimusta omaisuuden osituksesta tai perinnönjaosta, joka toimitetaan ilman perintökaaren 23 luvussa tarkoitettua pesänjakajaa;

10) luovuttaa tai vastiketta antamalla hankkia osakkeita tai osuuksia, jotka oikeuttavat hallitsemaan huoneistoa tai asumisoikeusasunnoista annetussa laissa (650/1990) tarkoitettua asumisoikeutta;

11) luovuttaa 10 kohdassa tarkoitettua oikeuden nojalla hallittua huoneistoa määräaikaisella sopimuksella toisen käytettäväksi pitemmäksi ajaksi kuin viideksi vuodeksi tai pitemmäksi ajaksi kuin vuodeksi täysi-ikäisyyden alkamisesta;

12) myydä tai myytäväksi hakkauttaa metsää, ottaa myytäväksi kiveä, soraa, hiekkaa, savea, turvetta tai multaa päämiehen maalta tai luovuttaa oikeutta sen ottamiseen, jollei se tapahdu holhousviranomaisen hyväksymän omaisuuden hoitosuunnitelman mukaisesti; eikä

13) vastiketta antamalla hankkia sijoituspalveluyrityksistä annetun lain (579/1996) 2 §:ssä tarkoitettuja sijoituskohteita taikka osuuksia yhteisöissä lukuun ottamatta:

a) valtion, kunnan tai kuntayhtymän liikkeeseen laskemia joukkovelkakirjoja;

b) arvopapereita, joilla käydään arvopaperimarkkinalain (495/1989) 1 luvun 3 §:ssä tarkoitettuihin tavoin julkisesti kauppaa;

c) osuuksia sellaisessa sijoitusrahastossa, jonka pääomasta vähintään kolme neljäsosaa on sijoitettuna a ja b alakohdissa tarkoitettuihin joukkovelkakirjoihin ja arvopapereihin;

d) a-c alakohdassa tarkoitettuihin rinnastettavia sijoituskohteita, joista asetuksella niin säädetään; sekä

e) sellaisia osakkeita tai osuuksia, joiden tuottaman oikeuden pääasiallisena sisältönä on oikeus kotitaloudessa tavallisesti käytettävän hyödykkeen tai palvelun saamiseen, jos osuuteen ei liity henkilökohtaista vastuuta yhteisön veloista.

Lupaa on haettava siltä holhousviranomaiselta, joka 46 tai 47 §:n mukaan valvoo edunvalvojan toimintaa. Jos lupaa haetaan alaikäisen puolesta tehtävään oikeustoimeen, holhousviranomaisen on varattava 15 vuotta täyttäneelle alaikäiselle tilaisuus tulla kuulluksi, jollei tämän mielipide luotettavasti käy ilmi hakemusiakirjoista. Asianosaisen kuulemiseen sovelletaan muutoin, mitä hallintomenettelylaissa (598/1982) säädetään.

Jos edunvalvojalle on annettu lupa 1 momentin 5 tai 6 kohdassa tarkoitettuun toimintaan tai toimeen, hän voi sen perusteella 1 momentin säännösten estämättä ryhtyä niihin oikeustoimiin, joita liikkeen tai elinkeinon harjoittaminen luonteensa mukaisesti vaatii.

35 §. Holhousviranomaisen voi myöntää 34 §:ssä tarkoitettua lupaa, jos oikeustoimi tai toimenpide, johon lupaa haetaan, on päämiehen edun mukainen. Tällöin on otettava huomioon, mitä 37-41 §:ssä säädetään omaisuuden hoitamisesta.

36 §. Oikeustoimi, jonka tekemiseen edunvalvojalla ei ollut kelpoisuutta, ei sido päämiestä.

Oikeustoimi, jonka edunvalvoja on tehnyt ilman tarvittavaa lupaa, ei sido päämiestä, ellei holhousviranomaisen, jolta lupaa olisi pitänyt hakea, sitä jälkeensä edunvalvojan hakemuksesta hyväksy. Sopijapuolen oikeudesta vetäytyä sopimuksesta on tällöin soveltuvin osin voimassa, mitä 27 §:n 2 momentissa säädetään.

Jos oikeustoimi, jonka edunvalvoja on tehnyt, ei 1 momentin mukaan ole sitova, edunvalvojan velvollisuudesta korvata sopijapuolelle aiheutunut vahinko on soveltuvin osin voimassa, mitä varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain (228/1929) 25 §:ssä säädetään.

Omaisuuden hoitaminen

37 §. Edunvalvojan on hoidettava päämiehensä omaisuutta sillä tavoin, että omaisuus ja sen tuotto voidaan käyttää päämiehen hyödyksi ja tyydyttämään hänen henkilökohtaisia tarpeitaan. Tässä tehtävässään edunvalvojan tulee tunnollisesti pitää huolta päämiehen oikeuksista ja edistää hänen parastaan.

Edunvalvojan tulee ottaa hoidettavakseen kuuluva päämiehen omaisuus hallintaansa siltä osin kuin se on tarpeen tämän etujen suojaamiseksi. Edunvalvojalla on tarvittaessa oikeus saada tässä virka-apua siten kuin poliisilain (493/1995) 40

§:ssä säädetään. Jos kysymyksessä on omaisuus, josta päämies voi vapaasti määrätä, omaisuutta ei kuitenkaan saa ottaa hallintaan vastoin päämiehen tahtoa.

38 §. Päämiehelle on jätettävä se omaisuus, jota hän tarvitsee henkilökohtaista käyttöönsä varten. Päämiehen vallintaan on jätettävä hänen tarpeisiinsa ja muihin olosuhteisiin nähden kohtuullisena pidettävä määrä käyttövaroja. Edunvalvoja voi jättää päämiehensä vallittavaksi muutakin tämän omaisuutta, jos se on päämiehen edun mukaista.

Jos päämies tahtoo antaa lahjan, joka on olosuhteisiin nähden tavanomainen ja taloudelliselta merkitykseltään vähäinen, edunvalvojan tulee huolehtia siitä, että antajan tarkoitus voi toteutua.

39 §. Edunvalvojan on säilytettävä omaisuus, jota päämies edunvalvonnan kestäessä tai myöhemmin tarvitsee asumista tai elinkeinon harjoittamista varten tai jolla muutoin on päämiehelle erityistä arvoa.

Muu omaisuus, jota ei ole käytettävä elatukseen tai muihin päämiehen tarpeisiin, on sijoitettava siten, että sen säilymisestä on riittävä varmuus ja että sille saadaan kohtuullinen tuotto.

Edunvalvojan on pyynnöstä selvitettävä päämiehelle tämän taloudellista asemaa ja toimenpiteitä, joihin edunvalvoja on ryhtynyt omaisuutta hoitaessaan.

40 §. Holhousviranomainen voi määrätä, että edunvalvojan on laadittava omaisuuden hoidon ja käytön ohjeeksi hoitosuunnitelma ja esitettävä se holhousviranomaisen hyväksyttäväksi, jos tätä on omaisuuden laatu ja määrä sekä muut seikat huomioon ottaen pidettävä tarpeellisena. Hoitosuunnitelma on laadittava ottaen huomioon, mitä 37-39 §:ssä omaisuuden hoitamisesta säädetään.

Omaisuuden hoitosuunnitelmaa voidaan tarvittaessa muuttaa tai täydentää.

41 §. Jos joku antaessaan toiselle omaisuutta lahjana tai testamentilla on samalla määrännyt omaisuuden hoitamisesta, näitä määräyksiä tulee noudattaa tämän luvun säännösten estämättä.

Tuomioistuin voi kuitenkin edunvalvojan hakemuksesta päättää, että omaisuutta on hoidettava tämän lain säännösten mukaisesti, jos on ilmeistä, että omaisuuden hoidosta annettujen määräysten avulla ei muuttuneiden olosuhteiden tai muun syyn vuoksi voida toteuttaa antajan tarkoitusta.

Huolenpito päämiehestä

42 §. Täysi-ikäiselle määrätyn edunvalvojan tulee huolehtia siitä, että päämiehelle järjestetään sellainen hoito, huolenpito ja kuntoutus, jota on päämiehen huollon tarpeen ja olojen kannalta sekä päämiehen toivomukset huomioon ottaen pidettävä asianmukaisena.

Päämiehen kuuleminen

43 §. Ennen kuin edunvalvoja tekee päätöksen tehtäviinsä kuuluvassa asiassa, hänen on tiedusteltava päämiehensä mielipidettä, jos asiaa on tämän kannalta pidettävä tärkeänä ja kuuleminen voi tapahtua ilman huomattavaa hankaluutta.

Kuuleminen ei kuitenkaan ole tarpeen, jos päämies ei kykene ymmärtämään asian merkitystä.

Jos päämies on alaikäinen, on myös hänen huoltajansa mielipidettä tiedusteltava 1 momentissa säädetyin tavoin.

Edunvalvojan palkkio ja kulujen korvaaminen

44 §. Alaikäisen vanhemmalla ja alaikäisen huoltajalla, joka toimii hänen edunvalvojanaan, on oikeus saada alaikäisen varoista korvaus tarpeellisista kuluistaan.

Täysi-ikäisen edunvalvojalla ja alaikäiselle määrättyllä muulla kuin 1 momentissa tarkoitettulla edunvalvojalla on oikeus saada päämiehensä varoista korvaus tarpeellisista kuluistaan sekä tehtävänsä laatuun ja laajuuteen ja päämiehen varoihin nähden kohtuullinen palkkio.

Oikeusministeriö voi antaa tarkempia ohjeita palkkion määräytymisen perusteista.

Vahingonkorvausvelvollisuus

45 §. Edunvalvoja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on tehtävänsä hoitaessaan tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttanut päämiehelleen.

Vahingonkorvauksen sovittelusta ja korvausvastuun jakautumisesta kahden tai useamman korvausvelvollisen kesken on voimassa, mitä vahingonkorvauslain 2 ja 6 luvussa säädetään. Jos holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä annetussa laissa (443/1999) tarkoitettu yleinen edunvalvoja on aiheuttanut vahingon, korvausvastuuseen sovelletaan lisäksi vahingonkorvauslain 3 ja 4 luvun säännöksiä.

Päämies ei ole velvollinen korvaamaan vahinkoa, jonka edunvalvoja on aiheuttanut toimiessaan hänen lukuunsa.

6 luku. Edunvalvojan toiminnan valvonta

Valvova viranomainen

46 §. Holhousviranomaisen tulee valvoa edunvalvojan toimintaa. Valvonta kuuluu sille holhousviranomaiselle, jonka toimialueella edunvalvonnassa olevalla on kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta.

Jos edunvalvonnassa olevalla ei ole kotikuntaa Suomessa, valvonta kuuluu sille holhousviranomaiselle, jonka toimialueella hän pääasiallisesti oleskelee.

Jos edunvalvonta koskee poissa olevan tai tulevan omistajan oikeutta kuolinpesässä, valvonta kuuluu holhousviranomaiselle, joka 1 momentin mukaan olisi ollut toimivaltainen valvomaan perittäväälle määrätyn edunvalvojan toimintaa. Jos jonkun etua on muutoin valvottava 10 §:n nojalla, toimivaltainen on se holhousviranomainen, jonka toimialueella edunvalvonnan tarve ilmenee.

Jollei 1 ja 2 momentin mukaan ole holhousviranomaista, jolle valvonta kuuluu, velvollisuus valvoa edunvalvojan toimintaa on Helsingin maistraatilla.

47 §. Jos edunvalvonta on merkitty holhousasioiden rekisteriin, valvonta kuuluu 46 §:n säännösten estämättä sille holhousviranomaiselle, joka 46 §:n mukaan oli velvollinen valvomaan edunvalvojan toimintaa silloin, kun edunvalvonta merkittiin tuohon rekisteriin.

Holhousviranomainen, jolle valvonta 1 momentin mukaan kuuluu, voi siirtää valvonnan toiselle holhousviranomaiselle, jos sillä, jonka etua on valvottava, on kotikunta viimeksi mainitun holhousviranomaisen toimialueella tai jos siirto on muutoin tarpeen valvonnan kannalta. Ennen valvonnan siirtämistä on kuultava edunvalvojaa ja holhousviranomaista, jolle valvonta aiotaan siirtää.

Päätökseen, jolla valvonta on siirretty, ei saa haakea muutosta valittamalla.

Omaisuusluettelo

48 §. Edunvalvojan on kolmen kuukauden kuluessa tehtävänsä alkamisesta annettava holhousviranomaiselle luettelo niistä päämiehen varoista ja veloista, joiden tulee olla edunvalvojan hoidettavana. Luettelossa on ilmoitettava myös se omaisuus, joka on 38 §:n 1 momentin nojalla jätetty päämiehen vallittavaksi. Jos päämies myöhemmin saa omaisuutta, jonka tulee olla edunvalvojan hoidettavana, luettelo saadusta omaisuu-

desta on annettava kuukauden kuluessa saannosta. Velvollisuus antaa luettelo ei kuitenkaan koske sellaista toistuvaa suoritusta, jonka päämies saa luetteloon merkityn oikeuden nojalla.

Kun päämies tulee kuolinpesän osakkaaksi, edunvalvojan on toimitettava holhousviranomaiselle jäljennös perukirjasta kuukauden kuluessa siitä, kun perunkirjoitus on toimitettu.

Mitä 1 momentissa säädetään, ei koske edunvalvojana olevaa alaikäisen vanhempaa, jos alaikäisen omaisuuden määrä on vähäinen. Holhousviranomainen voi edunvalvojan hakemuksesta pidentää 1 momentissa mainittua määräaika, jos se on tarpeen omaisuuden määrän tai muun syyn johdosta.

49 §. Edellä 48 §:ssä tarkoitettussa luettelossa edunvalvojan on ilmoitettava, että hänen antamansa tiedot ovat oikeat ja ettei hän tahallisesti ole jättänyt mitään mainitsematta. Tuomioistuin voi velvoittaa edunvalvojan vahvistamaan ilmoituksensa tuomioistuimessa valan tai vakuutuksen nojalla, jos holhousviranomainen sitä vaatii.

Tilivelvollisuus

50 §. Edunvalvoja, jonka tehtäviin kuuluu omaisuuden hoitamista, on velvollinen pitämään kirjaa päämiehen varoista ja veloista sekä tilikauden tapahtumista.

Edunvalvoja, joka on määrätty muuhun kuin omaisuuden hoitamista käsittävään tehtävään, on velvollinen pitämään sellaista kirjaa, että hän voi tehdä selon niistä toimenpiteistä, joihin hän on tehtävässään ryhtynyt.

51 §. Edellä 50 §:n 1 momentissa tarkoitetun edunvalvojan tulee vuosittain antaa holhousviranomaiselle tili (vuositili). Holhousviranomainen voi päättää, että tilikausi on muu vuoden pituinen ajanjakso kuin kalenterivuosi, jos se on omaisuuden hoidon ja tilinpidon tai tilin tarkastuksen kannalta tarkoituksenmukaista.

Vuositili on annettava kolmen kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä. Jos edunvalvonta-tehtävä on alkanut tilikauden jälkimmäisellä puoliskolla, holhousviranomainen voi päättää, että tili annetaan seuraavan vuositilin yhteydessä.

Jos edunvalvoja ei sairauden, tehtävänsä laajuuden tai muun sellaisen syyn johdosta kykene tai ole kyennyt antamaan vuositiliä säädetyssä ajassa, holhousviranomainen voi hakemuksesta pidentää määräaika.

Edunvalvoja ei ole velvollinen antamaan vuositiliä sellaisesta alaikäisen edunvalvonnasta, jota ei ole ollut merkittävä holhousasioiden rekisteriin.

52 §. Edunvalvoja, jonka tehtävä lakkaa tai jonka tehtäviä rajoitetaan, on velvollinen viipymättä antamaan holhousviranomaiselle tilin vullinnastaan siirtyvän omaisuuden hoidosta siltä ajalta, jolta ei ole aikaisemmin annettu tiliä (pääöstili). Edunvalvoja ei kuitenkaan ole velvollinen antamaan pääöstiliä sellaisesta alaikäisen edunvalvonnasta, jota ei ole ollut merkittävä holhousasioiden rekisteriin.

53 §. Jos omaisuudesta annetusta luettelosta tai vuositilistä käy ilmi, että päämiehellä ei ole omaisuutta tai että edunvalvojan hoidettavana olevan omaisuuden määrä on vähäinen, holhousviranomaisen voi määrääjäksi tai toistaiseksi vapauttaa edunvalvojan velvollisuudesta antaa vuositili tai määrätä tilikauden vuotta pitemmäksi. Vapautusta tai tilikauden pidennystä ei kuitenkaan voida myöntää, jos päämiehellä on huomattava määrä velkaa ja edunvalvojan tulee huolehtia velan maksamisesta. Holhousviranomaisen voi muuttaa edellä tarkoitettua päätöstään, jos se havaitaan tarpeelliseksi.

54 §. Vuositilin ja pääöstilin yhteydessä on tarkastettaviksi luovutettava myös niihin liittyvät tarpeelliset tositteet. Tarkastuksen päätyttyä tositteet on palautettava edunvalvojalle.

Edunvalvoja on velvollinen säilyttämään tiliin liittyvät tositteet, kunnes määräaika 61 §:n 1 momentissa säädetyn kanteen nostamiselle on kulunut umpeen tai, jos kanne on nostettu, kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Päämiehellä, hänen oikeudenomistajillaan tai uudella edunvalvojalla on tämän jälkeen oikeus saada tositteet haltuunsa.

55 §. Vuositilistä ja pääöstilistä tulee käydä selville päämiehen varat ja velat tilikauden alkaessa ja päättyessä, tilikauden aikana niissä tapahtuneet muutokset, päämiehen puolesta tehdyt merkittävät oikeustoimet sekä muut vastaavat toimenpiteet, joihin edunvalvoja on ryhtynyt omaisuutta hoitaessaan. Nämä tiedot on esitettävä sillä tavoin, että holhousviranomaisen voi tilin perusteella valvoa omaisuuden hoitamista ja omaisuuden hoitosuunnitelman noudattamista.

Tilissä on ilmoitettava myös se omaisuus, jonka edunvalvoja on tilikauden aikana antanut päämiehensä vallittavaksi.

Jos edunvalvojana on päämiehen vanhempi, avio puoliso, lapsi tai muu hänen läheisensä, holhousviranomaisen voi päättää, että hoidettavaa omaisuutta tai sen määrättyä osaa koskeva tili saa olla yleispiirteinen, jos sitä voidaan hoidettavana olevan omaisuuden laatuun katsoen pitää riittävänä. Tilistä on kuitenkin käytävä ilmi, miten omaisuus on tilikauden aikana muuttunut.

56 §. Saatuaan vuositilin tai pääöstilin holhousviranomaisen on viipymättä tarkastettava, miten omaisuutta on hoidettu, onko päämiehelle annettu kohtuullisena pidettävät käyttövarat ja onko tili oikein laadittu.

Edunvalvoja on velvollinen pyydettyä antamaan holhousviranomaiselle kaikki tehtävänsä koskevat tarpeelliset tiedot, tositteet ja asiakirjat sekä esittämään hoidettavanaan olevat arvopaperit.

Holhousviranomaisen pakkokeinot

57 §. Jos edunvalvoja laiminlyö asianmukaisen tilin, luettelon, tositteen tai pyydetyn selvityksen antamisen tai jättää tekemättä hoitosuunnitelman, jonka holhousviranomaisen on määrännyt laadittavaksi, holhousviranomaisen voi määrätä edunvalvojan suorittamaan laiminlyödyn toimenpiteen ja tehostaa päätöstään sakon uhalla tai uhallalla, että tekemättä jätetty toimenpide teetetään laiminlyöjän kustannuksella.

Määrätessään teettämisen täytäntöön pantavaksi holhousviranomaisen voi sakon uhalla velvoittaa edunvalvojan luovuttamaan tekijälle ne tositteet ja asiakirjat, jotka ovat tarpeen tehtävän suorittamiseksi.

Uhkasakosta ja teettämisen muutoin voimassa, mitä uhkasakkolaissa (1113/1990) säädetään.

Päämiehen edun turvaaminen

58 §. Jos päämiehen edun turvaaminen vaatii toimenpidettä, josta edunvalvoja ei ole huolehtinut, tuomioistuim voi holhousviranomaisen, päämiehen itsensä taikka muun 72 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettuna hakemuksesta määrätä toisen edunvalvojan huolehtimaan siitä. Tuomioistuim voi vastaavasti määrätä toisen edunvalvojan, jos edunvalvojaa vastaan on syytä ajaa kannetta ennen kuin hänen tehtävänsä edunvalvojana on päättynyt.

Toimenpiteet edunvalvojan tehtävän lakatessa

59 §. Edunvalvoja on tehtävänsä lakattua velvollinen viipymättä luovuttamaan hoidossaan olevan omaisuuden päämiehelleen, uudelle edunvalvojalle tai muulle siihen oikeutetulle.

Kun edunvalvojan tehtävä lakkaa päämiehen kuoleman johdosta eikä omaisuutta voida viivytyksettä luovuttaa pesän osakkaiden yhteishallintoon, edunvalvoja voi luovuttaa omaisuuden sellaisen pesän osakkaan hoidettavaksi, joka perintökaaren 18 luvun 3 §:ssä säädetyn tavoin voi pitää huolta pesän omaisuudesta. Edunvalvojan on ilmoitettava omaisuuden luovuttamisesta kaikille niille pesän osakkaille, joiden olinpaikka ja henkilöllisyys on selvillä.

60 §. Kun edunvalvojan tehtävä on lakannut ja holhousviranomainen on tarkastanut päätöstilin, sen tulee ilmoittaa tiliä koskevat huomautuksensa sekä luovuttaa jäljennös päätöstilistä sille, jolla on oikeus omaisuuden vastaanottamiseen. Viimeksi mainitulla on oikeus pyynnöstä saada edunvalvojalta nähtäväkseen vuositileihin ja päätöstiliin liittyvät tositteet.

Edunvalvoja voidaan sakon uhalla velvoittaa näyttämään tositteet siten kuin 57 §:ssä säädetään.

61 §. Vahingonkorvauskanne, joka perustuu edunvalvojan toimintaan, on pantava vireille vuoden kuluessa siitä, kun holhousviranomainen on 60 §:n mukaisesti luovuttanut edunvalvontaa koskevat asiakirjat niihin oikeutetulle. Jos kysymyksessä on 50 §:n 2 momentissa tarkoitettu edunvalvoja, kanneaika lasketaan kuitenkin siitä, kun edunvalvoja on antanut mainitussa momentissa tarkoitettun selonteon sille, jolla on ollut oikeus sen vastaanottamiseen.

Edellä 1 momentissa mainittua kanneaikaa ei kuitenkaan sovelleta, jos vahingonkorvauskanne perustuu seikkaan, joka ei käy ilmi tileistä.

Jos edunvalvoja on aiheuttanut päämiehelleen vahinkoa rikoksella ja oikeus panna rikos syytteen kestää pitemmän ajan kuin 1 momentissa säädetään, vahingonkorvausta voidaan vaatia syytteen nostamiselle säädetyn ajan kuluessa.

62 §. Vahingonkorvauskannetta, joka perustuu tilistä ilmenevään seikkaan, ei voida nostaa, jos se, joka on ollut oikeutettu vastaanottamaan tilityksen, on 60 §:ssä tarkoitettujen asiakirjat saatuaan kirjallisesti ilmoittanut hyväksyvänsä edunvalvojan toiminnan tai muutoin kirjallisesti ilmoittanut, ettei tule vaatimaan korvausta.

63 §. Jos edunvalvoja on kuollut, hänen kuolinpesänsä osakkaiden, pesänselvittäjän ja konkurssipesän velvollisuuksista on soveltuvin osin voimassa, mitä tässä luvussa edunvalvojasta säädetään.

Sen, jolle kuolinpesän hallinto kuuluu, tulee viipymättä ilmoittaa edunvalvojan kuolemasta holhousviranomaiselle ja huolehtia päämiehen omaisuudesta niin kauan kuin se on pesän hallussa.

Mitä 1 ja 2 momentissa säädetään, ei kuitenkaan sovelleta, jos edunvalvojana on toiminut yleinen edunvalvoja.

7 luku. Edunvalvonnan rekisteröinti

64 §. Holhousasioiden rekisteri on valtakunnallinen rekisteri, jota holhousviranomaiset ja väestörekisterikeskus pitävät edunvalvojan toiminnan valvomiseksi ja kolmansien oikeuden turvaamiseksi. Rekisteriin saadaan merkitä edunvalvojaa ja hänen päämiestään koskevat tunniste- ja yhteys-

tiedot. Rekisteriin saadaan lisäksi merkitä tiedot henkilön toimintakelpoisuuden rajoittamisesta, toimintakelpoisuuden rajoituksen sisällöstä, edunvalvojan tehtävästä ja määräämisen perusteesta, omaisuusluettelon, tilin ja hoitosuunnitelman antamisesta ja tarkastamisesta, 34 §:ssä tarkoitettua lupaa koskevasta päätöksestä sekä holhousviranomaisen 57 ja 60 §:n mukaisista toimenpiteistä. Rekisteriin saadaan lisäksi merkitä sellaisia rekisterin käyttötarkoituksen kannalta tarpeellisia tietoja, jotka eivät ole henkilötietoja.

Holhousviranomainen vastaa rekisterin tietojen päivittämisestä valvonnassaan olevien edunvalvojen toimien osalta. Holhousviranomainen päättää tietojen luovuttamisesta rekisteristä. Vaatimus rekisterissä olevan tiedon korjaamisesta esitetään sille holhousviranomaiselle, joka valvoo kysymyksessä olevaa edunvalvojan tehtävää.

Väestörekisterikeskus vastaa holhousasioiden rekisterin yleisestä toimivuudesta ja rekisteritoimintojen yhtenäisyydestä.

Holhousasioiden rekisteriin voidaan siirtää väestötietojärjestelmästä rekisterin ylläpitoa varten tarvittavat henkilö- ja muut tiedot sekä niissä tapahtuneet muutokset.

65 §. Edunvalvonta tai toimintakelpoisuuden rajoitus on merkittävä holhousasioiden rekisteriin, kun:

- 1) täysi-ikäiselle määrätään edunvalvoja;
- 2) täysi-ikäisen toimintakelpoisuutta rajoitetaan;
- 3) alaikäisen edunvalvojaksi määrätään muu henkilö kuin hänen vanhempansa;
- 4) alaikäiselle määrätään 9 §:n nojalla edunvalvoja tai alaikäisen toimintakelpoisuutta rajoitetaan 19 §:n nojalla;
- 5) poissa olevalle tai tulevalle omistajalle määrätään edunvalvoja.

Edunvalvontaa ei kuitenkaan merkitä holhousasioiden rekisteriin, jos edunvalvojan tehtävä ei käsitä omaisuuden hoitamista eikä oikeuden valvomista jakamattomassa pesässä.

Kun tuomioistuin tekee päätöksen, jonka vuoksi edunvalvonta on merkittävä holhousasioiden rekisteriin, sen on ilmoitettava asiasta edunvalvojan toimintaa valvovalle holhousviranomaiselle.

66 §. Edunvalvonta on merkittävä holhousasioiden rekisteriin myös, kun holhousviranomainen saa tiedon siitä, että:

- 1) alaikäinen on osakkaana kuolinpesässä eikä hänen osuutensa pesän varoista ole vähäinen; tai että

2) alaikäisellä on edunvalvojan hoidettavana olevaa omaisuutta, jonka määrä ei ole vähäinen.

Edunvalvonta, jota 1 momentissa tarkoitetaan, on merkittävä holhousasioiden rekisteriin, vaikka omaisuuden tai pesäosuuteen kuuluvien varojen määrä on vähäinen, jos siihen on erityistä syytä.

Asetuksella voidaan säätää, milloin varojen määrää on pidettävä vähäisenä.

67 §. Jollei 68 §:stä muuta johdu, jokaisella on oikeus saada holhousasioiden rekisteristä tieto siitä, onko tietty henkilö edunvalvonnassa, kuka on tietyn henkilön edunvalvoja, mikä on edunvalvojan tehtävä sekä onko ja millä tavoin henkilön toimintakelpoisuutta rajoitettu. Henkilötunnuksen saa kuitenkin luovuttaa vain sille, joka tarvitsee sitä etujensa, oikeuksiensa tai velvollisuuksiensa hoitamiseksi.

Jokaisella on oikeus saada tietää, mitä häntä itseään koskevia tietoja holhousasioiden rekisteriin on talletettu, siten kuin siitä erikseen säädetään.

Edunvalvojalla on oikeus saada tieto niistä rekisteriin tehdyistä merkinnöistä, jotka koskevat hänen edunvalvontatehtäväänsä tai hänen päämiestään.

Valtion tai kunnan viranomaisella ja Kansaneläkelaitoksella on oikeus saada tehtäviensä hoitamiseksi tarpeelliset tiedot holhousasioiden rekisteristä.

68 §. Holhousasioiden rekisteriin merkityt tiedot on säilytettävä kymmenen vuoden ajan siitä, kun edunvalvonta on päättynyt.

Sen jälkeen kun edunvalvonta on päättynyt, oikeus saada holhousasioiden rekisteristä tieto 67 §:n 1 momentin nojalla on ainoastaan sillä, joka tarvitsee tietoa etujensa, oikeuksiensa tai velvollisuuksiensa hoitamiseksi.

8 luku. Oikeudenkäyntiä koskevia säännöksiä

69 §. Asia, joka koskee edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista, pannaan käräjäoikeudessa vireille hakemuksella.

70 §. Jollei jäljempänä toisin säädetä, asia, joka koskee edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista, on pantava vireille siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä sillä, jonka etua on valvottava, on kotikunta tai, jollei hänellä ole kotikuntaa Suomessa, jonka tuomiopiirissä hän pääasiallisesti oleskelee.

Asia, joka koskee edunvalvojan määräämistä valvomaan poissa olevan oikeutta kuolinpesässä, on pantava vireille sen paikkakunnan käräjäoikeudessa, joka on laillinen tuomioistuinjäämistöä koskevissa asioissa. Jos edunvalvojan

määräämistä muutoin haetaan tämän lain 10 §:n nojalla, asia on pantava vireille siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä poissa olevalla on omaisuutta tai jonka tuomiopiirissä edunvalvonnan tarve on muutoin ilmennyt.

Jos Suomessa ei muutoin ole tuomioistuinta, jossa asia voitaisiin panna vireille, asia voidaan panna vireille Helsingin käräjäoikeudessa.

71 §. Jos haetaan edunvalvojan määräämistä oikeudenkäyntiä varten, asia voidaan panna vireille myös siinä käräjäoikeudessa, jossa oikeudenkäynti on vireillä tai tulee vireille.

72 §. Hakemuksen, joka koskee edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista, voi tehdä holhousviranomainen tai se, jonka edun valvomisesta on kysymys, taikka tämän edunvalvoja, vanhempi, aviopuoliso, lapsi tai muu läheinen.

Asian, joka koskee edunvalvojan määräämistä alaikäiselle, voi panna vireille myös alaikäisen huoltaja ja sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:ssä tarkoitettu toimielin.

Jos edunvalvoja on tarpeen valvomaan poissa olevan tai tulevan omistajan oikeutta kuolinpesässä, tulee pesänselvittäjän, muun pesän hoitajan, pesänjakajan tai pesänosakkaan tehdä käräjäoikeudelle hakemus edunvalvojan määräämiseksi. Pesänselvittäjä tai pesänjakaja voi muutoinkin tehdä hakemuksen, jos edunvalvojan määrääminen on tarpeen osituksen tai perinnönjaon toimittamiseksi. Jos poissaolevan asiat muutoin vaativat hoitamista, hakemuksen voi tehdä 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden lisäksi myös se, jonka etua tai oikeutta asia koskee.

73 §. Asiassa, joka koskee edunvalvojan määräämistä alaikäiselle, on alaikäisen huoltajalle ja 15 vuotta täyttäneelle alaikäiselle varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Asiassa, joka koskee edunvalvojan määräämistä täysi-ikäiselle, on sille, jonka etua on valvottava, sekä, jollei se olosuhteet huomioon ottaen ole ilmeisen tarpeetonta, hänen aviopuolisolleen varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Tilaisuutta tulla kuulluksi ei kuitenkaan tarvitse varata, jos kuultavaksi kutsuminen olisi toimitettava oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 9 §:ssä tarkoitettulla tuomioistuimen kuulutuksella.

74 §. Toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevassa asiassa tuomioistuimen on kuultava henkilökohtaisesti sitä, jonka edun valvomisesta on kysymys. Asia voidaan kuitenkin ratkaista kuulemat-

ta häntä henkilökohtaisesti, jos hakemus heti hylätään perusteettomana tai jos kuuleminen on kuuluttavan tilan vuoksi mahdotonta tai aiheuttaa hänelle kohtuutonta haittaa.

Jos kuultava ei ilman huomattavaa vaikeutta voi saapua istuntoon tai jos siihen on muu erityinen syy, kuuleminen voidaan toimittaa pääkäsittelyn ulkopuolella.

75 §. Holhousviranomaiselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevassa asiassa, jos holhousviranomaisen mielipide ei käy ilmi hakemuksen asiakirjoista.

Holhousviranomaisen kuuleminen voidaan kuitenkin jättää toimittamatta edunvalvojan määräämistä koskevassa asiassa, jos kuuleminen ei ole tarpeen asian selvittämiseksi.

76 §. Jos edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevassa asiassa on tarpeen kuulla henkilökohtaisesti sitä, jolla 72 §:n mukaan on puhevalta, häneen sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 12 luvussa säädetään riita-asian asianosaisen velvoittamisesta saapumaan tuomioistuimeen henkilökohtaisesti.

77 §. Edunvalvojan määräämistä koskevassa asiassa tuomioistuin voi uskoa edunvalvojalle tehtävän, jota hakemuksessa ei ole vaadittu, ja toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevassa asiassa rajoittaa toimintakelpoisuutta haettua enemmän tai muutoin hakemuksesta poikkeavasti, jos tätä on 8 tai 18 §:n nojalla pidettävä tarpeellisena päämiehen edun suojaamiseksi.

78 §. Asiassa, joka koskee edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista, tuomioistuimen on omasta aloitteestaan määrättävä hankittavaksi kaikki se selvitys, joka on tarpeen asian ratkaisemiseksi.

79 §. Asiassa, joka koskee edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista, tuomioistuin voi antaa väliaikaisen määräyksen. Määräys voidaan antaa kuulematta sitä, jonka edunvalvomisesta on kysymys, jos asiaa ei voida viivyttää. Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes tuomioistuin antaa asiassa päätöksen, jollei määräystä sitä ennen peruuteta tai muuteta.

Väliaikaiseen määräykseen ei saa hakea muutosta.

80 §. Tuomioistuimen päätökseen asiassa, joka koskee edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista, saa hakea muutosta jokainen, jolla 72 §:n mukaan on oikeus panna asia vireille.

81 §. Mitä 69-80 §:ssä säädetään, on soveltuvin osin voimassa myös asiassa, joka koskee edunvalvojan vapauttamista tehtävästään tai hänen tehtävänsä muuttamista, sekä asiassa, joka koskee toimintakelpoisuuden rajoituksen poistamista tai muuttamista.

Käsiteltäessä 1 momentissa tarkoitettua asiaa on edunvalvojalle varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Tilaisuutta tulla kuulluksi ei kuitenkaan tarvitse varata, jos kuultavaksi kutsuminen olisi toimitettava oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 9 §:ssä tarkoitettulla tuomioistuimen kuulutuksella.

82 §. Tuomioistuin voi tässä luvussa tarkoitetuissa asioissa omasta aloitteestaan määrätä oikeudenkäyntiä varten oikeudenkäyntiavustajan tai edunvalvojan sille, jonka edunvalvontaa hakemus koskee, jos se on tämän oikeusturvan kannalta tarpeellista.

83 §. Käräjäoikeuden päätöstä, joka koskee edunvalvojan määräämistä tai vapauttamista tehtävästään taikka jolla jonkun toimintakelpoisuutta on rajoitettu, on noudatettava, vaikka päätös ei ole saanut lainvoimaa.

Päätöstä, jonka hovioikeus tekee tässä luvussa tarkoitettussa asiassa, on noudatettava, vaikka se ei ole saanut lainvoimaa, jollei hovioikeus ole päätöksessään toisin määrännyt.

Jos hovioikeus tai korkein oikeus palauttaa asian uutta käsittelyä varten, se voi määrätä, että edunvalvojan määräys tai toimintakelpoisuuden rajoitus pysyy voimassa, kunnes tuomioistuin, jonne asia on palautettu, on sen ratkaissut tai antanut siinä väliaikaisen määräyksen.

9 luku. Holhoustoimen hallinto ja muutoksenhaku holhousviranomaisen päätökseen

Hallintoa koskevat säännökset

84 §. Holhoustoimen sisällöstä ja sen kehittämiseksi huolehtii oikeusministeriö. Holhousviranomaisten hallinnollinen ohjaus ja kehittäminen kuuluu sisäasiainministeriölle.

Holhousviranomaisena toimii maistraatti.

Ahvenanmaan maakunnassa holhousviranomaisen tehtäviä hoitaa lääninhallitus.

85 §. Edunvalvojan määräämistä ja tässä laissa tarkoitettua lupaa tai velvoittamista koskeva asia ratkaistaan holhousviranomaisessa esittelystä. Muutoin asia ratkaistaan holhousviranomaisessa siten kuin asian ratkaisemisesta maistraatin toimivaltaan kuuluvassa asiassa erikseen säädetään.

Jollei tämän lain säännöksistä muuta johdu, asian käsittelyyn ja virkamiehen esteellisyyteen sovelletaan hallintomenettelylakia.

Holhousviranomaisen suoritteista peritään maksuja siten kuin valtion maksuperustelaisissa (150/1992) säädetään.

86 §. Kun holhousviranomaista on pyydetty määräämään edunvalvoja tämän lain 12 §:n 1 momentin nojalla, holhousviranomaisen tulee kuulla henkilökohtaisesti sitä, jonka edun valvomisesta on kysymys. Holhousviranomainen voi vaatia, että hakija esittää holhousviranomaiselle lääkärin lausunnon niistä seikoista, joilla on merkitystä asian ratkaisemisen kannalta.

Muutoksenhaku holhousviranomaisen päätökseen

87 §. Holhousviranomaisen päätökseen haetaan muutosta hallinto-oikeudelta siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään.

Holhousviranomaisen päätökseen, joka koskee edunvalvojien keskinäisen erimielisyyden ratkaisemista 30 §:n 3 momentin nojalla, 48 §:n 3 momentissa tarkoitettua määräajan pidentämistä tai 51 §:n 1-3 momentissa tarkoitettua tili-velvollisuuden täyttämisaikajakohtaa, ei saa valittamalla hakea muutosta.

10 luku. Erinäiset säännökset

88 §. Edunvalvonnassa olevalla on oikeus saada tieto holhousviranomaisen asiakirjoissa olevista häntä itseään koskevista tiedoista siten kuin siitä erikseen säädetään. Edunvalvonnassa olleen kuoltua hänen oikeudenomistajillaan on oikeus saada ne tiedot, jotka olisi voitu antaa edunvalvonnassa olevalle itselleen.

89 §. Edunvalvojalla on tehtäviinsä kuuluvissa asioissa oikeus saada ne tiedot, joihin päämiehellä olisi itsellään oikeus, jollei erikseen toisin säädetä.

Edunvalvojalla on ilman päämiehensä suostumusta oikeus avata vain sellaisia päämiehelleen saapuneita kirjeitä tai niihin rinnastettavia suljettuja viestejä, joiden voidaan lähettäjän nimen tai muun erityisen seikan perusteella päätellä koskevan asiaa, josta edunvalvojan tulee huolehtia.

90 §. Valtion ja kunnan viranomainen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö, Kansaneläkelaitos, Eläketurvakeskus, eläkesäätiö ja muu eläkelaitos, vakuutuslaitos, pankki ja muu rahalaitos, sosiaali- tai terveydenhuollon toimintayksikkö ja terveydenhuollon ammattihenkilö sekä yksityinen sosiaalipalvelun tuottaja ovat salassapitosäännösten estämättä velvollisia pyynnöstä antamaan holhousviranomaiselle ja tuomioistuimelle ne tiedot ja selvitykset, jotka ovat tarpeen vireillä olevan asian ratkaisemiseksi.

Holhousviranomainen tai tuomioistuin voi pyytää kunnan sosiaali- tai terveydenhuollon toimielimeltä lausunnon, jos selvityksen saaminen asianomaisen olosuhteista on tarpeen tässä laissa

tarkoitettussa asiassa. Pyyntö on osoitettava sen kunnan sosiaali- tai terveydenhuollon toimielimelle, jossa asianomaisella on kotikunta, tai jos hänellä ei ole kotikuntaa Suomessa, jossa hän pääasiallisesti oleskelee.

Jos muun kuin 2 momentissa tarkoitettua tietoa tai selvityksen antamisesta aiheutuu sen antamiseen velvolliselle huomattavia kustannuksia tai merkittävää lisätyötä, selvityksen antamisesta voidaan periä kohtuullinen maksu.

91 §. Joka on saanut tiedon edunvalvonnan tarpeesta ilmeisesti olevasta henkilöstä, voi vaitiolovelvollisuuden estämättä ilmoittaa asiasta holhousviranomaiselle. Ilmoitus on tehtävä sille holhousviranomaiselle, jonka toimialueella henkilöllä, jota ilmoitus koskee, on kotikunta tai, jos hänellä ei ole kotikuntaa Suomessa, sille holhousviranomaiselle, jonka toimialueella hän pääasiallisesti oleskelee. Ilmoituksen saatuaan holhousviranomaisen tulee ryhtyä toimenpiteisiin edunvalvonnan tarpeen selvittämiseksi ja tehdä tarvittaessa käräjäoikeudelle hakemus edunvalvojan määräämiseksi.

92 §. Valtion, kunnan tai holhoustoimen edunvalvontapalvelun tuottajan palveluksessa oleva henkilö, luottamushenkilö, edunvalvoja ja holhoustoimen tehtävässä käytetty asiantuntija eivät ilman asianomaisen suostumusta saa ilmaista holhoustoimeen liittyvän tehtävän perusteella tietoa saamaansa asiaa, joka yksityisen taloudellisen edun tai yksityisyyden suojaamiseksi on pidettävä salassa.

Vaitiolovelvollisuus, josta 1 momentissa säädetään, ei rajoita viranomaisessa toimivalle muussa laissa säädettyä vaitiolovelvollisuutta.

Mitä 1 ja 2 momentissa säädetään, ei estä asian ilmaisemista:

- 1) valtion tai kunnan viranomaisille taikka muulle henkilölle tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten;
- 2) syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle rikoksen selvittämistä varten;
- 3) tuomioistuimelle, jos se on tarpeen tämän lain mukaisessa asiassa; eikä
- 4) sille, jolla on lain nojalla oikeus saada asiasta tieto.

93 §. Rangaistus salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teko ole rangaistava rikoslain 40 luvun 5 §:n mukaan tai siitä muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

94 §. Joka kieltäytyy antamasta tietoja, joiden antamiseen hän on 90 §:n mukaan velvollinen, on tuomittava holhousoimesta annetussa laissa säädetyn tietojenantamisvelvollisuuden rikkomisesta sakkoon.

Virallinen syyttäjä ei saa nostaa syytettä 1 momentissa tarkoitettusta teosta, ellei holhousviranomainen ole ilmoittanut sitä syytteen pantavaksi.

95 §. Tarkemmat säännökset tämän lain täytäntöönpanosta annetaan asetuksella.

11 luku. Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

96 §. Voimaantulo ja kumottavat säännökset. Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 1999.

Tällä lailla kumotaan 19 päivänä elokuuta 1898 annettu holhouslaki (34/1898) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.

97 §. Vireillä olevien asioiden käsittely. Asiat, jotka ovat vireillä holhouslautakunnassa tämän lain tullessa voimaan, siirtyvät sen holhousviranomaisen käsiteltäviksi, jonka toimialueeseen asianomainen kunta kuuluu.

Tuomioistuin käsittelee holhouslaissa tarkoitettua asian, joka on tuomioistuimessa vireillä tämän lain tullessa voimaan, vaikka asia ei tämän lain mukaan kuuluisi tuomioistuimelle.

98 §. Lain soveltaminen. Tätä lakia sovelletaan sen voimaantuloa edeltävältä ajalta oleviin holhousoimen asioihin seuraavasti:

1) Vajaavaltaiset . Niihin, jotka tämän lain tullessa voimaan ovat vajaavaltaisia, sovelletaan, mitä tässä laissa säädetään vajaavaltaisesta. Holhousviranomaisen on valvonnassaan olevien holhottavaksi julistettujen osalta viipymättä selvitettävä, onko tarpeen, että vajaavaltaisuus yhä jatkuu, ja tarvittaessa tehtävä hakemus edunvalvonnan järjestämiseksi siten kuin tässä laissa säädetään.

2) Holhoojat ja uskotut miehet . Holhoojaan ja holhouslain nojalla määrättyyn uskottuun mieheen sovelletaan tämän lain tultua voimaan, mitä edunvalvojasta säädetään.

3) Eräät vireillä olevat asiat . Jos holhottavaksi julistamista taikka holhoojan tai uskotun miehen määräämistä tai tehtävästään vapauttamista koskeva asia on tuomioistuimessa vireillä tämän lain voimaan tullessa, asia on käsiteltävä vastaavasti tämän lain mukaisena toimintakelpoisuuden rajoittamista taikka edunvalvojan määräämistä tai tehtävästään vapauttamista koskevana hakemuksena. Jos holhottavaksi julistamista koskeva asia on muutoksenhaun johdosta vireillä korkeimmassa oikeudessa tai hovioikeudessa, asia on palautetta-

va alioikeuden käsiteltäväksi, jollei muutoksenhakemusta jätetä heti tutkimatta. Päättyessään asian palauttamisesta tuomioistuin voi määrätä, että päätös, jolla joku on julistettu holhottavaksi, pysyy voimassa, kunnes alioikeus on ratkaissut asian.

99 §. Aikaisemman lain soveltaminen. Tämän lain voimaan tullessa voimassa ollut lakia (aikaisempi laki) sovelletaan tämän lain voimaan tultua seuraavasti:

1) Vireillä olevat lupahakemukset . Jos tämän lain tullessa voimaan on vireillä hakemus, joka koskee holhouslautakunnan tai tuomioistuimen suostumuksen saamista tehdylle tai myöhemmin tehtävälle oikeustoimelle, hakemukseen sovelletaan aikaisemman lain säännöksiä. Hakemus kuitenkin raukeaa, jos edunvalvoja ei tämän lain mukaan tarvitse oikeustoimeen holhousviranomaisen lupaa.

2) Oikeustoimen pätevyys . Arvioitaessa sellaisen oikeustoimen pätevyyttä, jonka holhooja tai uskottu mies on tehnyt ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan aikaisemman lain säännöksiä.

3) Tilin antaminen . Holhouslasi, joka koskee vuotta 1999 tai sitä aikaisempia tilikausia, annetaan tämän lain voimaan tultua holhousviranomaiselle. Holhouslasiin ja sen antamiseen sovelletaan tällöin kuitenkin muilta osin aikaisemman lain säännöksiä. Jos tuomioistuin on holhouslain 51 §:n 2 momentin nojalla määrännyt tilikauden vuotta pitemmäksi, määräys pysyy voimassa tämän lain voimaantulon estämättä, jollei holhousviranomainen toisin määrää.

4) Päätyneet edunvalvontatoimet . Jos holhoojan tai uskotun miehen toimi on päätynyt ennen tämän lain voimaantuloa, siihen sovelletaan aikaisempaa lakia.

100 §. Viittaukset aikaisempaan lakiin. Jos laissa tai asetuksessa on viitattu aikaisempaan lakiin, viittauksen sisältävää säännöstä sovelletaan tämän lain voimaantulon jälkeen seuraavasti:

1) Holhoojaa ja uskottua miestä koskevat säännökset . Säännöstä, joka koskee holhoojaa tai holhouslain nojalla määrättyä uskottua miestä, sovelletaan myös edunvalvojaan, jollei lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 50 §:n 3 momentista muuta johdu.

2) Holhoojan ja uskotun miehen toimenpiteen oikeusvaikutukse t. Laissa tai asetuksessa olevaa säännöstä, joka koskee holhoojan tai holhouslain nojalla määrätyn uskotun miehen suorittaman toimenpiteen tai laiminlyönnin oikeusvaikutuksia, sovelletaan myös edunvalvojaan.

3) Holhottavaksi julistettua koskevat säännökset . Säännöstä, joka koskee holhottavaksi julistettua, sovelletaan holhottavaksi julistettujen ohella niihin, jotka on julistettu vajaavaltaisiksi.

4) Vajaavaltaista ja holhouksenalaista koskevat säännökset . Laissa tai asetuksessa olevaa säännöstä, joka koskee vajaavaltaista tai holhouksen alaista, sovelletaan myös niihin, jotka tämän lain mukaan ovat vajaavaltaisia.

5) Täysivaltaisuutta edellyttävät säännökset . Jos laissa tai asetuksessa on luvan saamisen, tehtävässä toimimisen, toiminnan harjoittamisen tai toimenpiteen suorittamisen edellytykseksi asetettu, että asianomainen on täysivaltainen tai hallitsee itseään ja omaisuuttaan, ei luvan saamisen, tehtävässä toimimisen, toiminnan harjoittamisen tai toimenpiteen suorittamisen esteenä ole pidettävä sitä, että asianomaisen toimintakelpoisuutta on rajoitettu 18 §:n 1 momentin 1 tai 2 kohdan nojalla, jollei rajoituksen sisällöstä muuta johdu.

6) Holhouslautakuntaa koskevat säännökset . Lain tai asetuksen säännös holhouslautakunnan tehtävistä koskee soveltuvin osin holhousviranomaista.

7) Muut viittaukset holhouslakiin . Jos laissa tai asetuksessa on muutoin viitattu lainkohtaan, jonka tilalle on tullut tämän lain säännös, noudatetaan soveltuvin osin tämän lain vastaavaa säännöstä.

101 §. Holhouskirjassa olevien tietojen siirtäminen. Maistraatin on ennen tämän lain voimaantuloa siirrettävä holhousasioiden rekisteriin tiedot niistä holhouskirjaan merkityistä voimassa olevista holhouksista ja uskotun miehen toimista, joiden valvonta kuuluu maistraatille tämän lain tultua voimaan. Käräjäoikeus, jossa holhouskirjaa pidetään, huolehtii tarvittavien tietojen luovuttamisesta maistraatille ja vastaa siitä, että luovutettavat tiedot ovat oikeat.

102 §. Holhouslautakuntien asiakirjojen siirtäminen. Holhouksia ja uskotun miehen toimia koskevat holhouslautakuntien asiakirjat, jotka ovat holhousviranomaiselle tarpeen tämän lain 6 luvussa tarkoitettujen tehtävien suorittamiseksi, on luovutettava sille holhousviranomaiselle, jonka toimialueeseen asianomainen kunta kuuluu. Kunta vastaa asiakirjojen luovuttamisesta.

103 §. Valtuutus täytäntöönpanotoimiin. Ennen tämän lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

2 Asetus holhoustoimesta (1999/889)

Oikeusministerin esittelystä säädetään holhoustoimesta 1 päivänä huhtikuuta 1999 annetun lain (1999/442) 34 §:n 1 momentin 13 kohdan d alakohdan, 66 §:n 3 momentin ja 95 §:n nojalla:

Eräiden sijoituskohteiden hankkiminen

1 §. Sen lisäksi, mitä holhoustoimesta annetun lain (442/1999) 34 §:n 1 momentin 13 kohdan a-c alakohdassa säädetään sijoituskohteista, joiden hankkimiseen ei tarvita holhousviranomaisen lupaa, sellaista lupaa ei myöskään tarvita hankittaessa osuuksia Suomessa rekisteröidyssä sijoitusrahastolain (48/1999) 2 §:n 9 kohdassa mainitun sijoitusrahastodirektiivin mukaisessa sijoitusrahastossa tai sellaisessa sijoitusrahastolain 128 §:n 1 momentissa tarkoitettussa ulkomaisessa sijoitusrahastossa, joka mainitun 128 §:n 2 momentin mukaan saa markkinoida osuuksiaan Suomessa.

Holhousasioiden rekisteri

2 §. Holhousasioiden rekisteriin merkitään:

1) edunvalvonnassa olevan henkilön (päämies) nimi, henkilötunnus, osoite ja kotikunta sekä edunvalvonnan alkamisajankohta;

2) edellä 1 kohdassa tarkoitettun henkilön edunvalvojan nimi, henkilötunnus ja osoite sekä, jos edunvalvojan tehtävä perustuu tuomioistuimen tai holhousviranomaisen päätökseen, tehtävän alkamisajankohta;

3) edunvalvojan tehtävä;

4) edunvalvojan tehtävän lakkaamisajankohta, jos edunvalvoja on määrätty tehtäväänsä määrääjäksi;

5) tieto siitä, onko päämiehen toimintakelpoisuutta rajoitettu;

6) jos päämiehen toimintakelpoisuutta on rajoitettu, tieto siitä, millä tavoin toimintakelpoisuutta on rajoitettu ja mistä ajankohdasta alkaen;

7) tieto siitä, mikä viranomainen on antanut edunvalvojan määräämistä, edunvalvojan tehtävää tai toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevan päätöksen ja minä ajankohtana;

8) holhousviranomainen, joka valvoo edunvalvojan toimintaa; sekä

9) sellaiset kirjaamista koskevat tiedot, jotka ovat tarpeen rekisterin pidon ja käytön kannalta.

Kun edunvalvojana on yleinen edunvalvoja, holhousasioiden rekisteriin merkitään nimen ja henkilötunnuksen asemesta palveluntuottajan nimi ja muut palveluntuottajan yksilöimiseksi tarpeelliset tiedot, edunvalvojan nimike sekä, jos palveluntuottajalla on useampi kuin yksi yleinen edunvalvoja, edunvalvojan järjestysnumero.

3 §. Jos asiantilassa, josta on tehty merkintä holhousasioiden rekisteriin, tapahtuu muutos, holhousasioiden rekisteriin merkitään muuttunut tieto. Jos edunvalvoja vaihtuu taikka edunvalvojan tehtävää tai toimintakelpoisuuden rajoitusta muutetaan, rekisteriin merkitään lisäksi ajankohta, josta alkaen muutos on voimassa.

Holhousasioiden rekisteriin merkitään myös tieto päämiehen ja edunvalvojan kuolemasta sekä, jos edunvalvojan tehtävä on lakannut muusta syystä, tieto edunvalvojan tehtävän lakkaamisesta ja lakkaamisen ajankohdasta.

4 §. Alaikäisen edunvalvonta merkitään holhoustoimesta annetun lain 66 §:n nojalla holhousasioiden rekisteriin, jos:

1) alaikäinen on osakkaana kuolinpesässä ja alaikäisen osuus pesän varoista, vainajan tai pesän velkoja niistä vähentämättä, on suurempi kuin 15 000 euroa; tai

2) edunvalvojan hoidettavana olevan alaikäisen omaisuuden arvo, alaikäisen velkoja siitä vähentämättä, on suurempi kuin 15 000 euroa.

Edunvalvonnan merkitsemisestä holhousasioiden rekisteriin alaikäisen osuuden pesän varoista tai omaisuuden arvon ollessa 1 momentissa tarkoitettua pienempi säädetään holhoustoimesta annetun lain 66 §:n 2 momentissa.

5 §. Maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain (493/1999) 31 §:n 2 momentissa tarkoitettu edustajan tehtävä merkitään holhousasioiden rekisteriin noudattaen soveltuvin osin, mitä 2-4 §:ssä säädetään.

Tuomioistuimen ilmoitusvelvollisuus

6 §. Kun tuomioistuin tekee ratkaisun, jonka vuoksi edunvalvonta tai 5 §:ssä tarkoitettu edustajan tehtävä on merkittävä holhousasioiden rekisteriin, sen on välittömästi ratkaisun antamisen tai julistamisen jälkeen ilmoitettava siitä edunvalvojan toimintaa valvovalle holhousviranomaiselle.

Mitä 1 momentissa säädetään, on sovellettava myös silloin, kun tuomioistuimen ratkaisulla muutetaan asiantilaa, josta on tehty merkintä holhousasioiden rekisteriin. Jos päätös käy noudatettavaksi vasta lainvoimaisena, ilmoitus

tehdään kuitenkin vasta päätöksen saatua lainvoiman. Ilmoituksen tekee viimeksi mainitussa tapauksessa se tuomioistuin, jossa asia on viimeksi ollut vireillä.

Rekisteriin merkitsemisen ajankohta

7 §. Saatuaan 6 §:ssä tarkoitetun ilmoituksen holhousviranomaisen on viipymättä ja viimeistään ilmoituksen saapumista seuraavana arkipäivänä huolehdittava ilmoituksessa olevien tietojen merkitsemisestä holhousasioiden rekisteriin.

Mitä 1 momentissa säädetään tietojen merkitsemisestä holhousasioiden rekisteriin, on vastaavasti sovellettava, kun holhousviranomaisen määrää edunvalvojan holhoustoimesta annetun lain 12 §:n nojalla.

Tarkemmat säännökset

8 §. Oikeusministeriö voi antaa tarkempia säännöksiä 6 §:ssä tarkoitetun ilmoituksen sisällöstä ja ilmoituksen tekemisestä.

Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

9 §. Tämä asetus tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 1999. Mitä edellä säädetään tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa päätöksestään holhousviranomaiselle, on kuitenkin sovellettava jo 1 päivästä marraskuuta 1999 lukien. Ilmoitus tehdään tällöin sille maistraatille, joka holhoustoimesta annetun lain tultua voimaan valvoo edunvalvojan toimintaa.

Tämän asetuksen 4 §:n 1 momenttia sovelletaan ennen 1 päivää tammikuuta 2002 siten, että alaikäisen edunvalvonta merkitään holhousasioiden rekisteriin, jos siinä tarkoitettua alaikäisen osuuden tai alaikäisen omaisuuden arvo on suurempi kuin 90 000 markkaa.

3 Laki holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä (1999/443)

1 §. Edunvalvontapalveluiden järjestäminen. Valtio on velvollinen järjestämään holhoustoimessa tarvittavia edunvalvontapalveluita siten kuin tässä laissa säädetään. Maistraatti huolehtii toimialueellaan palveluiden järjestämisestä.

Edunvalvontapalveluiden järjestämisellä tarkoitetaan huolehtimista siitä, että holhoustoimesta annetussa laissa (442/1999) tarkoitettuja edunvalvojan tehtäviä varten on saatavissa alueellisesti riittävä määrä yleisiä edunvalvoja.

Yleiseen edunvalvojaan sovelletaan, mitä holhoustoimesta annetussa laissa säädetään edunvalvojasta, jollei tässä laissa toisin säädetä.

2 §. Kunnan tuottamat edunvalvontapalvelut. Kunta vastaa edunvalvontapalveluiden tuottamisesta alueellaan, jos maistraatti ja kunta eivät toisin sovi.

Kunnat voivat tuottaa edunvalvontapalvelut perustamalla yhden tai useamman yleisen edunvalvojan viran tai työsopimussuhteisen tehtävän. Virka tai tehtävä voi olla osa-aikainen. Virka tai tehtävä voidaan kunnassa yhdistää toiseen virkaan tai tehtävään, jollei yhdistäminen vaikuta edunvalvonnan puolueettomaan ja asianmukaiseen hoitamiseen. Virka tai tehtävä voidaan perustaa kuntien yhteiseksi siten kuin kuntalaissa (365/1995) säädetään.

Kunnat voivat tuottaa edunvalvontapalvelut myös hankkimalla ne julkiselta tai yksityiseltä palvelun tuottajalta.

3 §. Yhteisöjen tuottamat edunvalvontapalvelut. Jos maistraatti ja kunta ovat sopineet, että kunta ei tuota edunvalvontapalveluja tai että kunta tuottaa tarvittavista palveluista vain osan, maistraatin on huolehdittava siitä, että muu tehtävään sopiva, julkinen tai yksityinen yhteisö tuottaa palvelut. Edunvalvontapalvelujen tuottaminen saadaan antaa vain sellaiselle yhteisölle, jonka muut tehtävät tai toiminnan luonne ja tarkoitus eivät vaaranna edunvalvonnan puolueettomuutta ja asianmukaista hoitamista.

4 §. Sopimus edunvalvontapalveluiden tuottamisesta. Maistraatin on tehtävä 3 §:ssä tarkoitetun palvelun tuottajan kanssa sopimus edunvalvontapalveluiden tuottamisesta. Sopimuksessa on sovitava ainakin sopimuksen voimassaoloajasta sekä sopimuksen irtisanomisperusteista, -ajasta ja -menettelystä. Sopimuksen irtisanomisaikaa ei voida sopia kahta vuotta lyhyemmäksi.

Sopimusta koskeva riita käsitellään hallintoriita-asiana hallinto-oikeudessa siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään.

5 §. Yleisen edunvalvojan kelpoisuus ja määrääminen tehtävään. Yleisellä edunvalvojalla tulee olla sellainen taito ja kokemus, jota tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää. Kunnan palveluksessa olevan yleisen edunvalvojan tulee lisäksi täyttää kunnan mahdollisesti määräämät muut kelpoisuusvaatimukset.

Yleinen edunvalvoja ei saa kieltäytyä holhoustoimesta annetun lain mukaisesta edunvalvojan tehtävästä ilman erityistä syytä. Yleisen edunvalvojan esteellisyyteen sovelletaan, mitä edunvalvojan esteellisyydestä säädetään holhoustoimesta annetussa laissa.

Yleistä edunvalvojaa on sopivin tavoin kuultava ennen kuin hänet määrätään edunvalvojaksi.

Edunvalvojan määräys annetaan kunnan tai muun edunvalvontapalvelun tuottajan palveluksessa olevalle yleiselle edunvalvojalle eikä tehtävän hoitajalle henkilökohtaisesti.

6 §. Korvaus edunvalvontapalveluiden tuottamisesta. Edunvalvontapalvelun tuottajalle maksetaan korvaus valtion varoista sisäasiainministeriön vahvistamien perusteiden mukaan. Korvaus määrätään siten, että se vastaa palveluiden tarkoituksenmukaisesta tuottamisesta aiheutuvia keskimääräisiä kustannuksia.

Kun edunvalvojana on yleinen edunvalvoja, oikeus holhoustoimesta annetun lain 44 §:ssä tarkoitettuun palkkioon ja korvaukseen päämiehen varoista kuuluu kunnalle tai sille yhteisölle, jonka kanssa maistraatti on tehnyt sopimuksen edunvalvontapalveluiden tuottamisesta. Määrättäessä 1 momentissa tarkoitettua korvausta otetaan huomioon tässä momentissa tarkoitettut palkkiot ja korvaukset.

7 §. Tietojen luovuttaminen ja salassapito. Edunvalvontapalveluiden tuottaja on velvollinen antamaan maistraatille ja lääninhallitukselle valvontaa ja korvauksen määräämistä varten tarpeelliset tiedot toiminnastaan.

Edunvalvontapalveluiden tuottajan salassapitovelvollisuuteen sovelletaan, mitä edunvalvojan salassapitovelvollisuudesta säädetään holhoustoimesta annetun lain 92 §:ssä.

8 §. Korvauksen takaisinperintä. Maistraatti voi määrätä tämän lain nojalla edunvalvontapalveluiden tuottajalle maksetun korvauksen perittäväksi takaisin osaksi tai kokonaan, jos:

- 1) korvaus on maksettu oleellisesti väärin perustein; taikka
- 2) korvauksen saaja on antanut korvauksen maksamiseen olennaisesti vaikuttaneita virheellisiä tietoja tai menetellyt vilpillisesti.

Takaisinperintää koskeva maistraatin lainvoimainen päätös voidaan panna täytäntöön kuten lainvoimainen tuomio.

9 §. Virka-apu ja pakkokeinot. Maistraatilla on oikeus saada tämän lain mukaisten tehtäviensä hoitamiseksi virka-apua lääninhallitukselta siten kuin siitä säädetään lääninhallituslain (22/1997) 7 §:ssä.

Lääninhallituksen oikeudesta käyttää uhkasakkoa, teettämisuhkaa tai keskeyttämisuhkaa säädetään lääninhallituslain 8 §:ssä. Menettelyyn sovelletaan muutoin, mitä uhkasakkolaissa (1113/1990) säädetään.

10 §. Muutoksenhaku. Korvauksen määräämistä koskevaan maistraatin päätökseen haetaan oikaisua maistraatilta 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Maistraatin oikaisuvaatimuksen johdosta antamaan päätökseen haetaan muutosta siten kuin 2 momentissa säädetään. Hallinto-oikeuden päätökseen korvauksen määrää koskevasa asiassa ei saa hakea muutosta valittamalla.

Korvauksen takaisinperintää koskevaan maistraatin päätökseen ja pakkokeinojen käyttöä koskevaan lääninhallituksen päätökseen haetaan muutosta hallinto-oikeudelta siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään.

11 §. Edunvalvontapalveluiden järjestäminen Ahvenanmaan maakunnassa. Ahvenanmaan maakunnassa maistraatille tämän lain mukaan kuuluvista tehtävistä huolehtii lääninhallitus.

12 §. Tarkemmat säännökset. Tarkemmat säännökset tämän lain täytäntöönpanosta annetaan tarvittaessa asetuksella.

13 §. Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset. Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 1999.

Tällä lailla kumotaan holhouksen järjestämisestä eräissä tapauksissa 15 päivänä tammikuuta 1971 annettu laki (14/1971) (järjestämislaki) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

Järjestämislaisla tarkoitettuun virkaholhoojaan sovelletaan tämän lain tultua voimaan, mitä yleisestään edunvalvojasta säädetään. Tuomioistuimen päätös, jolla virkaholhooja tai järjestämislain 2 §:ssä tarkoitettu holhouksia hoitamaan nimetty henkilö on määrätty holhoojaksi tai uskotuksi mieheksi, pysyy voimassa tämän lain voimaantulosta huolimatta. Nimetyn henkilön oikeus saada kunnalta järjestämislain 4 §:n 1 momentissa tarkoitettua palkkiota määräytyy kolmen vuoden ajan tämän lain voimaantulosta aikaisemman lain mukaisesti. Tämän ajankohdan jälkeen noudatetaan, mitä asianomainen henkilö ja kunta ovat sopineet korvauserusteista.

4 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361)

4 §. Huoltajan tehtävät. Lapsen huoltajan on turvattava lapsen kehitys ja hyvinvointi siten kuin 1 §:ssä säädetään. Tässä tarkoituksessa huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista.

Ennen kuin huoltaja tekee päätöksen lapsen henkilökohtaisessa asiassa hänen tulee keskustella asiasta lapsen kanssa, jos se lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden on mahdollista. Päätöstä tehdessään hänen on kiinnitettävä huomiota lapsen mielipiteeseen ja toivomuksiin.

Huoltaja edustaa lasta tämän henkilöä koskevissa asioissa, jollei laissa ole toisin säädetty.

5 Hallintomenettelylaki (1982/598)

16 §. (1999/447) Vajaavaltaisen puhevalta. Vajaavaltaisen puolesta käyttää puhevaltaa hänen edunvalvojansa, huoltajansa tai muu laillinen edustajansa, jollei tässä pykälässä toisin säädetä.

Vajaavaltaisella on oikeus käyttää yksinään puhevaltaa sellaista tuloa tai varallisuutta koskevasa asiassa, jota hänellä on oikeus vallita.

Vajaavaltainen, joka on täyttänyt 18 vuotta, käyttää itse yksin puhevaltaansa henkilöään koskevasa asiassa, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Alaikäisellä, joka on täyttänyt 15 vuotta, ja hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajallaan on kummallakin oikeus erikseen käyttää puhevaltaa asiassa, joka koskee alaikäisen henkilöä taikka henkilökohtaista etua tai oikeutta.

16 a §. (1999/447) Edunvalvojan oikeus käyttää puhevaltaa. Edunvalvoja, joka on määrätty täysivaltaiselle, käyttää päämiehensä ohella itsenäisesti puhevaltaa asioissa, jotka kuuluvat hänen tehtäviinsä. Jos edunvalvoja ja hänen päämiehensä ovat puhevaltaa käyttäessään eri mieltä, päämiehen kanta on ratkaiseva, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen.

Jos päämiehen toimintakelpoisuutta on rajoitettu muulla tavoin kuin vajaavaltaiseksi julistamalla, edunvalvoja käyttää yksin päämiehen puhevaltaa asiassa, josta päämiehellä ei ole oikeutta päättää. Edunvalvoja ja hänen päämiehensä käyttävät kuitenkin yhdessä puhevaltaa asiassa, josta heidän tulee yhdessä päättää.

16 b §. (1999/447) Edunvalvojan ja päämiehen kuuleminen. Edunvalvojan käyttäessä puhevaltaa on kuultava hänen päämiestään ja päämiehen käyttäessä puhevaltaa on kuultava edunvalvojaa, jos kuuleminen on tarpeen päämiehen edun vuoksi tai asian selvittämiseksi.

6 Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (1992/785)

6 §. Potilaan itsemääräämisoikeus. Potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietystä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla.

Jos täysi-ikäinen potilas ei mielenterveydenhäiriön, kehitysvammaisuuden tai muun syyn vuoksi pysty päättämään hoidostaan, potilaan laillista edustajaa taikka lähiomaista tai muuta läheistä on ennen tärkeän hoitopäätöksen tekemistä kuultava sen selvittämiseksi, millainen hoito parhaiten vastaisi potilaan tahtoa. Jos tästä ei saada selvitystä, potilasta on hoidettava tavalla, jota voidaan pitää hänen henkilökohtaisen etunsa mukaisena.

Tapauksissa, joita 2 momentissa tarkoitetaan, tulee hoitoon saada potilaan laillisen edustajan taikka lähiomaisen tai muun läheisen suostumus. Laillisen edustajan, lähiomaisen ja muun läheisen tulee suostumusta antaessaan ottaa huomioon potilaan aiemmin ilmaisema tahto tai, jos hoitotahtoa ei ole ilmaistu, hänen henkilökohtainen etunsa. Jos laillinen edustaja, lähiomainen tai muu läheinen kieltää hoidon antamisen tai hoitotoimenpiteen tekemisen potilaalle, potilasta on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä suostumisesta kieltäytyvän henkilön kanssa muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. Jos laillisen edustajan, lähiomaisen tai muun läheisen näkemykset hoidosta eroavat toisistaan, potilasta on hoidettava tavalla, jota voidaan pitää hänen henkilökohtaisen etunsa mukaisena. (1999/489)

Potilaan tahdosta riippumatta annettavasta hoidosta on voimassa, mitä siitä mielenterveyslaissa, päihdehuoltolaissa (41/86), tartuntatautilaissa ja kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa (519/77) säädetään. (1999/489)

7 §. Alaikäisen potilaan asema. Alaikäisen potilaan mielipide hoitotoimenpiteeseen on selvitettävä silloin, kun se on hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden mahdollista. Jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan.

Jos alaikäinen ei kykene päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa.

8 §. Kiireellinen hoito. Potilaalle on annettava hänen henkeään tai terveyttään uhkaavan vaaran torjumiseksi tarpeellinen hoito, vaikka potilaan tahdosta ei tajuttomuuden tai muun syyn vuoksi voi saada selvitystä. Jos potilas on aikaisemmin vakaasti ja pätevästi ilmaissut hoitoa koskevan tahtonsa, potilaalle ei kuitenkaan saa antaa sellaista hoitoa, joka on vastoin hänen tahtoaan.

9 §. Tiedonsaantioikeus ja toimivalta. Potilaan laillisella edustajalla taikka lähiomaisella tai muulla läheisellä on 6 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettussa tapauksessa oikeus saada kuulemista ja suostumuksen antamista varten tarpeelliset tiedot potilaan terveydentilasta. (1999/489)

Jos alaikäinen potilas ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee päättämään hoidostaan, hänellä on oikeus kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen.

Edellä 5 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettu selvitys on 7 §:n 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa annettava alaikäisen potilaan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle.

Alaikäisen tai 6 §:n 2 momentissa tarkoitettua potilaan huoltajalla tai muulla laillisella edustajalla ei ole oikeutta kieltää potilaan henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi annettavaa tarpeellista hoitoa. (1999/489)

7 Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812)

8 §. Itsemääräämisoikeus ja osallistuminen. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan.

Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Sama koskee hänen sosiaalihuoltoonsa liittyviä muita toimenpiteitä. Asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu.

Asiakkaan kuulemisesta ennen häntä koskevan päätöksen tekemistä säädetään hallintomenettelylaissa.

Asiakkaan tahdosta riippumattomista toimenpiteistä sekä asiakkaan hoitoon tai huoltoon liittyvistä pakotteista ja rajoituksista sekä niitä koskevasta päätöksentekomenettelystä sosiaalihuollossa on voimassa, mitä niistä erikseen säädetään.

9 §. Itsemääräämisoikeus erityistilanteissa. Jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa tai sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa.

Jos täysi-ikäinen asiakas on henkilöään tai varalisuuttaan koskevassa asiassa ilmeisen edunvalvonnan tarpeessa, tulee sosiaalihuoltolain 6 §:n 1 momentissa tarkoitetun toimielimen tehdä holhustoimesta annetun lain (1999/442) 91 §:ssä tarkoitettu ilmoitus holhousviranomaiselle edunvalvojan määräämiseksi asiakkaalle.

10 §. Alaikäisen asiakkaan asema. Alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla.

Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat alaikäistä, on ensisijaisesti otettava huomioon alaikäisen etu.

Jos alaikäisen henkilöä koskevassa yksittäisessä sosiaalihuollon asiassa on perusteltu syy olettaa, että huoltaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen etua, tulee sosiaalihuoltolain 6 §:ssä tarkoitetun toimielimen tehdä holhustoimesta annetun lain 72 §:ssä tarkoitettu hakemus tai 91 §:ssä tarkoitettu ilmoitus edunvalvojan määräämiseksi alaikäiselle, jos se on tärkeää alaikäisen edun turvaamiseksi. Alaikäisen toivomukset ja mielipide asiassa on selvitettävä 1 momentissa tarkoitetulla tavalla.

8 Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta (1999/488)

6 §. Tutkittavan suostumus. Ihmiseen kohdistuvaa lääketieteellistä tutkimusta ei saa suorittaa ilman tutkittavan kirjallista, tietoon perustuvaa suostumusta. Tästä voidaan poiketa, jos suostumusta ei asian kiireellisyyden ja potilaan terveydentilan vuoksi voida saada ja toimenpiteestä on odotettavissa välitöntä hyötyä potilaan terveydelle.

Tutkittavalle on annettava riittävä selvitys hänen oikeuksistaan, tutkimuksen tarkoituksesta, luonteesta ja siinä käytettävistä menetelmistä. Hänelle on myös annettava riittävä selvitys mahdollisista riskeistä ja haitoista. Selvitys on annettava siten,

että tutkittava pystyy päättämään suostumuksestaan tietoisena tutkimukseen liittyvistä, hänen päätöksentekoonsa vaikuttavista seikoista.

Tutkittavalla on oikeus peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa ennen tutkimuksen päättymistä. Hänelle on annettava tieto tästä oikeudesta ennen tutkimuksen aloittamista.

Suostumusasiakirjan sisällöstä säädetään tarkemmin asetuksella.

9 Sosiaali- ja terveysministeriön asetus potilasasiakirjojen laatimisesta sekä niiden ja muun hoitoon liittyvän materiaalin säilyttämisestä (2001/99)

Sosiaali- ja terveysministeriön päätöksen mukaisesti säädetään potilaan asemasta ja oikeuksista 17 päivänä elokuuta 1992 annetun lain (1992/785) 12 §:n 2 momentin nojalla, sellaisena kuin se on laissa 2000/653:

Potilaan tiedonsaantia ja hoitoon liittyviä kannanottoja koskevat merkinnät

18 § Jos potilas potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 §:n 1 momentissa tarkoitetussa tilanteessa joutuu odottamaan hoitoon pääsyä, potilasasiakirjoihin tulee tehdä merkinnät hoidon viivytyksen syystä, arvioidusta hoitopäätöstyypistä ja siitä, että mainitut tiedot on ilmoitettu potilaalle. Potilasasiakirjoihin merkitään myös tieto potilaan ohjaamisesta muuhun hoitopaikkaan.

Potilasasiakirjoihin tulee tehdä merkinnät potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 5 §:ssä tarkoitetun potilaan hoitoon liittyviä seikkoja koskevan selvityksen antamisesta. Jos selvitystä ei ole annettu, menettelyn peruste tulee merkitä potilasasiakirjoihin.

Jos potilas kieltäytyy tutkimuksesta tai hoidosta, kieltäytymisestä tulee tehdä luotettavalla tavalla vahvistettu merkintä potilasasiakirjoihin.

Jos potilas haluaa ilmaista hoitoa koskevan vakaan tahtonsa tulevaisuuden varalle, tästä on tehtävä selkeä, potilaan itsensä varmentama merkintä potilasasiakirjoihin tai liitettävä niihin erillinen potilaan tahdon ilmaiseva asiakirja. Potilasasiakirjoihin tulee lisäksi tehdä merkinnät siitä, että potilaalle on annettu riittävä selvitys hänen tah-

tonsa noudattamisen vaikutuksista. Hoitotahdon muuttamista ja peruuttamista koskeviin merkin­ töihin sovelletaan, mitä potilasasiakirjoissa olevan virheen korjaamisesta 20 §:ssä säädetään.

10 Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (1977/519)

32 §. Vastoin tahtoa voidaan erityishuoltoa antaa, jollei lastensuojelulain ((52/36)) säännöksistä muuta johdu, vain henkilölle, jonka huoltoa ei muutoin voida järjestää ja jonka on syytä olettaa ilman huoltoa joutuvan vakavaan hengen- tai terveydenvaaraan tahi jonka käytöksestä ja muista seikoista käy ilmi, että hän on vammaisuutensa vuoksi vaarallinen toisen henkilön turvallisuudelle ja välittömän erityishuollon tarpeessa.

Erityishuollon antamisesta 1 momentissa tarkoitettulle henkilölle on tehtävä erityishuollon johtoryhmälle kirjallinen hakemus. Hakemuksen on oikeutettu tekemään hänen holhoojansa tai muu huoltajansa.

Jollei 2 momentissa tarkoitettuja hakemuksen tekemiseen oikeutettuja ole tai jolleivät he suostu hakemuksen tekemiseen, hakemuksen voi tehdä myös se sosiaalilautakunta, jonka alueella henkilö oleskelee, tai lautakunnan tehtävään määräämäs viranhaltija. Vastaaavin edellytyksin voi hakemuksen rangaistuslaitoksessa olevan osalta tehdä laitoksen johtaja.

34 §. Erityishuollon yksilölliseksi toteuttamiseksi erityishuollon johtoryhmän tai sen määräämissä rajoissa toimintayksikön vastaavan johtajan tulee hyväksyä erityishuolto-ohjelma jokaista erityishuollon tarpeessa olevaa henkilöä varten. Ohjelma, joka on tarpeen mukaan tarkistettava, on, mahdollisuuksien mukaan, laadittava yhteistyössä asianomaisen henkilön itsensä ja hänen holhoojansa tai muun huoltajansa sekä sosiaalilautakunnan kanssa.

36 §. Lääninhallitus voi, milloin henkilö itse tai hänen holhoojansa tahi muu huoltajansa taikka sosiaalilautakunta katsoo, ettei erityishuolto-ohjelma ole tarkoituksenmukainen, määrätä ohjelmaa oikaistavaksi tarpeellisiksi katsomiltaan osin.

37 §. Jos vastoin tahtoa erityishuollossa olevaa henkilöä tutkittaessa tai huoltoa järjestettäessä käy ilmi, että 32 §:n 1 momentissa tarkoitettut edellytykset puuttuvat, erityishuollon antaminen on heti hänen tai holhoojan tahi muun huoltajan taikka 32 §:n 3 momentissa tarkoitettun viranomaisen sitä pyydettyä lopetettava.

11 Mielenterveyslaki (1990/1116)

8 §. Hoitoon määräämisen edellytykset. Henkilö voidaan määrätä tahdostaan riippumatta psykiatriseen sairaalahoitoon vain:

- 1) jos hänen todetaan olevan mielisairas;
- 2) jos hän mielisairautensa vuoksi on hoidon tarpeessa siten, että hoitoon toimittamatta jättäminen olennaisesti pahentaisi hänen mielisairauttaan tai vakavasti vaarantaisi hänen terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta; ja
- 3) jos mitkään muut mielenterveyspalvelut eivät sovellu käytettäväksi tai ovat riittämättömiä.

Alaikäinen voidaan määrätä tahdostaan riippumatta psykiatriseen sairaalahoitoon myös, jos hän on vakavan mielenterveydenhäiriön vuoksi hoidon tarpeessa siten, että hoitoon toimittamatta jättäminen olennaisesti pahentaisi hänen sairauttaan tai vakavasti vaarantaisi hänen terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta ja jos mitkään muut mielenterveyspalvelut eivät sovellu käytettäväksi. (1992/954)

Edellä 1 ja 2 momentin nojalla hoidettavana olevan alaikäisen hoito tulee järjestää yksikössä, jolla on edellytykset ja valmiudet hoitaa häntä. Alaikäistä tulee hoitaa erillään aikuisista, jollei katsota olevan alaikäisen edun mukaista menetellä toisin. (1992/954)

11 §. Kuuleminen ja hoitoon määrääminen. Ennen hoitoon määräämistä on selvitettävä tarkkailuun otetun oma mielipide. Alaikäisen tarkkailuun otetun vanhemmille, huoltajille sekä henkilölle, jonka hoidossa ja kasvatuksessa alaikäinen on ollut välittömästi ennen tarkkailuun ottamista, on mahdollisuuksien mukaan varattava tilaisuus tulla joko suullisesti tai kirjallisesti kuulluksi.

Päätöksen tarkkailuun otetun määräämisestä hoitoon hänen tahdostaan riippumatta tekee sairaalan psykiatrisesta hoidosta vastaava ylilääkäri tai, jos hän on esteellinen tai estynyt, muu tehtävään määrätty ensisijaisesti psykiatrisen erikoislääkäri. Päätös on tehtävä tarkkailulähetteen, tarkkailulausunnon ja sairauskertomuksen perusteella kirjallisesti viimeistään neljäntenä päivänä tarkkailuun ottamispäivän jälkeen. Päätöksen tulee sisältää perusteltu kannanotto siitä, ovatko edellytykset hoitoon määräämiseen tahdosta riippumatta olemassa. Päätös on annettava potilaalle tiedoksi viipymättä.

Jos hoitoon määrätty on alaikäinen, päätös on heti alistettava lääninoikeuden vahvistettavaksi.

12 Mielenterveysasetus (1990/1247)

8 §. Tiedoksianto. Mielenterveyslain 11 §:n 2 momentissa tarkoitettu päätös on annettava potilaalle tiedoksi viipymättä siten kuin tiedoksiannosta hallintoasioissa annetussa laissa (232/66) erityistiedoksiannosta säädetään.

Jos potilas on alaikäinen, päätös on annettava tiedoksi hänelle, jos hän on 12 vuotta täyttänyt, ja henkilölle, jolle mielenterveyslain 11 §:n 1 momentin mukaan on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Jos täysi-ikäiselle potilaalle on määrätty holhoaja tai uskottu mies, on päätös annettava tiedoksi myös hänelle.

13 Laki raskauden keskeyttämisestä (1970/239)

1 §. Raskaus voidaan tämän lain säännöksiä noudattaen naisen pyynnöstä keskeyttää:

- 1) kun raskauden jatkuminen tai lapsen synnyttäminen hänen sairautensa, ruumiinvikansa tai heikkoutensa vuoksi vaarantaisi hänen henkensä tai terveytensä;
- 2) kun hänen tai hänen perheensä elämänotot ja muut olosuhteet huomioon ottaen lapsen synnyttäminen ja hoito olisi hänelle huomattava rasitus;
- 3) kun hänet on saatettu raskaaksi olosuhteissa, joita tarkoitetaan rikoslain 17 luvun 22 §:ssä taikka 20 luvun 1-3 tai 5 §:ssä, 6 §:n 3 momentissa tai 7 §:ssä; (1998/572)
- 4) kun hän raskaaksi saatettaessa ei ollut täyttänyt seitsemäätoista vuotta tai oli täyttänyt neljäkymmentä vuotta taikka kun hän on jo synnyttänyt neljä lasta;
- 5) kun on syytä otaksua, että lapsi olisi vajaamielinen tai että lapsella olisi tai lapselle kehittyisi vaikea sairaus tai ruumiinvika; tai
- 6) kun jommankumman tai kummankin vanhemman sairaus, häiriitynyt sieluntoiminta tai muu niihin verrattava syy vakavasti rajoittaa heidän kykyään hoitaa lasta.

2 §. (2001/328) Jos nainen mielisairauden, vajaamielisyyden tai häiriintyneen sieluntoimintansa vuoksi ei kykene esittämään pätevää pyyntöä raskauden keskeyttämiseen, se voidaan suorittaa hänen laillisen edustajansa hakemuksesta, jos painavat syyt puoltavat toimenpidettä.

14 Laki ihmisen elimien ja kudoksien lääketieteellisestä käytöstä (2001/101)

1 luku. Yleiset säännökset

1 §. Soveltamisala. Tässä laissa säädetään:

- 1) ihmisen elimien ja kudoksien irrottamisesta, varastoinnista ja käytöstä ihmisen sairauden tai vamman hoitoa varten;
- 2) ihmisen taudinmäärityksen ja hoidon yhteydessä irrotettujen elimien ja kudoksien talteenotosta, varastoinnista ja käytöstä lääketieteelliseen tarkoitukseen;
- 3) ihmisen alkioiden käyttämisestä muuhun tarkoitukseen kuin hedelmöityshoitoon tai lääketieteelliseen tutkimukseen;
- 4) ihmisen elimien, kudoksien ja kudoksenäytteiden käyttämisestä muuhun tarkoitukseen kuin mihin ne on irrotettu tai otettu talteen;
- 5) kuolleen ihmisen käyttämisestä lääketieteelliseen opetus- ja tutkimustoimintaan.

Taudinmäärityksen, hoidon tai lääketieteellisen tutkimuksen yhteydessä tapahtuvasta sekä kuolemansyyn selvittämiseksi tarpeellisesta elimien ja kudoksien irrottamisesta säädetään erikseen. Erikseen säädetään myös veren talteenotosta ja sulusolujen käytöstä hedelmöityshoitoon.

3 §. Luovuttajan suostumus. Elimen tai kudoksen irrottamiselle tulee olla luovuttajan kirjallinen, tietoon perustuva suostumus. Luovuttajalla on oikeus syytä ilmoittamatta peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa ennen elimen tai kudoksen irrottamista.

Luovuttajalle on ennen hänen kirjallisen suostumuksensa antamista annettava selvitys irrotuksen merkityksestä hänelle itselleen ja vastaanottajalle sekä siitä, että hän voi peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa ennen irrotusta. Luovuttajaa hoitavan lääkärin, joka osallistuu irrotuksesta päättämiseen, on annettava selvitys henkilökohtaisesti luovuttajalle.

Jos luovuttaja on alaikäinen taikka sellainen täysi-ikäinen, joka ei sairauden, mielenterveyden häiriön tai muun syyn takia kykene päättämään hoidostaan (vajaakykyinen), irrottamiseen tulee olla hänen laillisen edustajansa kirjallinen suostumus. Elintä tai kudosta ei kuitenkaan saa irrottaa, jos henkilö itse sitä vastustaa. Luovuttajaa hoitavan lääkärin, joka osallistuu irrotuksesta päättämiseen, on annettava 2 momentissa säädetty selvitys henkilökohtaisesti luovuttajan lailliselle edustajalle. Lääkärin tulee selvittää myös alaikäisen tai vajaakykyisen luovuttajan mielipide siinä määrin kuin se on mahdollista luovuttajan ikä ja kehitystaso huomioon ottaen.

5 §. Alaikäinen tai vajaakykyinen luovuttaja. Alaikäinen tai vajaakykyinen voi luovuttaa vain uusiutuvaa kudosta tai osan uusiutuvasta elimestä sisaruksensa henkeä uhkaavan sairauden tai vamman hoitoon, jos sopivaa kudosta tai elintä ei ole saatavissa kuolleelta tai täysivaltaiselta luovuttajalta. Jos luovuttaja on alaikäinen, joka kykenee ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden päättämään hoidostaan, vastaanottaja voi olla hänen lähiomaisensa tai muu läheinen. Soluja voi luovuttaa myös muissa kuin edellä mainituissa tilanteissa, jos sopivia soluja ei ole saatavissa kuolleelta tai täysivaltaiselta luovuttajalta.

Kudoksen tai elimen osan irrottamiseen tulee olla Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen lupa.

15 Steriloimislaki (1970/283)

1 §. (1985/125) Steriloimiseen voidaan tämän lain säännöksiä noudattaen asianomaisen henkilön pyynnöstä ryhtyä:

- 1) kun hän on synnyttänyt kolme lasta tahi hänellä on yksin tai aviopuolisonsa kanssa yhteensä kolme alaikäistä lasta;
- 2) kun hän on täyttänyt kolmekymmentä vuotta;
- 3) kun raskaus vaarantaisi hänen henkensä tai terveytensä;
- 4) kun hänen mahdollisuutensa muulla tavoin ehkäistä raskaus ovat epätavallisen huonot;
- 5) kun on syytä otaksua, että hänen jälkeläisillään olisi tai heille kehittyisi vaikea sairaus tai ruumiinvika; tai
- 6) kun hänen sairautensa tai muu siihen verrattava syy vakavasti rajoittaa hänen kykyään hoitaa lapsia.

2 §. Jos henkilö sairauden vuoksi on pysyvästi kykenemätön ymmärtämään steriloinnin merkityksen, siihen voidaan ryhtyä hänen laillisen edustajansa hakemuksesta 1 §:n 3, 5 ja 6 kohdan perusteella, jos painavat syyt puoltavat toimenpidettä. (2001/329)

Kahdeksantoista vuotta nuorempaa ei saa steriloida, jolleivät erittäin painavat syyt puolla toimenpidettä.

16 Kastroimislaki (1970/282)

2 §. Sitä, joka ei ole täyttänyt kahtakymmentä vuotta tai joka on mielisairas, syvästi vajaamielinen tai erittäin vaikeasti sielullisesti häiriytynyt, ei saa kastroida.

6 §. Ennen kastroimista koskevan päätöksen tekoa on, mikäli mahdollista, varattava aviopuolisolle, holhoojalle ja, jos henkilö on otettu yleiseen laitokseen, sen johtajalle tilaisuus esittää käsityksensä asiassa.

17 Lääkärinlausunto holhousasioissa; sosiaali- ja terveysministeriön määräykset

Valtuutussäännökset: Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annettu laki (559/94) 23 §

Kohderyhmät: Lääkärit, terveyskeskukset, sairaalat, sairaanhoitopiirit, maistraatit ja käräjäoikeudet

Voimassaoloaika: 1.12.1999 - toistaiseksi

Kumottavat normit: ei ole

Holhouslainsäädännön kokonaisuudistukseen liittyvä lainsäädäntö (keskeisimpänä laki holhoustoimesta 442/1999 ja asetus holhoustoimesta 889/1999; valtion säädöstietopankki internetissä: <http://finlex.om.fi>) tulee voimaan 1.12.1999. Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994) 23 §:n 2 momentin nojalla sosiaali- ja terveysministeriö antaa muuttunutta lainsäädäntöä vastaavat lääkärinlausuntojen laatimista holhousasioissa koskevat määräykset:

1. YLEISTÄ

Uudessa holhoustoimesta annetussa laissa käsitteet "holhooja" ja "uskottu mies" on korvattu käsitteellä edunvalvoja. Se, jonka puolesta asioita hoidetaan on päämies. Holhousviranomaisina holhouslautakuntien sijaan toimivat nyt maistraatit ja Ahvenanmaan maakunnassa lääninhallitus.

Kun täysi-ikäinen henkilö ei itse kykene valvomaan etuaan tai huolehtimaan hoitoa vaativasta asiasta, ensisijainen keino hänen suojaamiseksi on holhoustoimesta annetun lain mukaan edunvalvojan määrääminen. Toimenpide voidaan rinnastaa aikaisemmin voimassa olleessa laissa tarkoitettuun uskotun miehen määräämiseen. Se ei siten vaikuta henkilön kelpoisuuteen päättää itse asioistaan.

Edunvalvojan määrääminen ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa ole riittävä keino suojata henkilöä. Tällöin henkilön toimintakelpoisuutta voidaan rajoittaa. Toimintakelpoisuuden rajoitus on lain mukaan sopeutettava henkilön suojan tarpeeseen siten, että käytetään lievintä riittävää rajoitusta. Rajoitus voi kohdistua joko asianomaisen oikeustoimikelpoisuuteen tai hänen kelpoisuuteensa määrätä tietystä omaisuudestaan. Aikaisemmin voimassa olleen lain mukaiseen holhottavaksi julistamiseen rinnastuvaa vajaanvaltaiseksi julistamista voidaan holhoustoimesta annetun lain mukaan käyttää vain äärimmäisenä vaihtoehtona. Vajaanvaltaiseksi julistaminen muodostaa toimintakelpoisuuden rajoittamisen äärirajan.

Edunvalvontatoimenpiteet koskevat sekä täysi-ikäisiä että alaikäisiä, mutta pääasiassa tullaan pyytämään täysi-ikäisiä koskevia lääkärintoimintoja. Lausuntoja voidaan kuitenkin pyytää myös 17 vuotta täyttäneistä koskien sitä, että edunvalvontatoimenpide tulisi voimaan asianomaisen täyttäessä 18 vuotta.

1.1. Edunvalvojan määrääminen

Jos täysi-ikäinen henkilö on sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemätön valvomaan etuaan taikka huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa, voi tuomioistuin määrätä hänelle edunvalvojan. Edunvalvoja voidaan määrätä, jos se, jonka etua olisi valvottava, ei tätä vastusta. Edunvalvoja voidaan vastustuksesta huolimatta määrätä, jos vastustamiselle ei ole riittävää aihetta ottaen huomioon henkilön tila ja edunvalvonnan tarve.

Tuomioistuimen ohella myös holhousviranomaisen eli maistraatti voi määrätä edunvalvojan. Tämä edellyttää kuitenkin, että henkilö, jonka etua on valvottava, kykenee ymmärtämään, mitä edunvalvojan määrääminen hänen kannaltaan merkitsee. Lisäksi edellytetään, että asianomainen henkilö itse pyytää tietyn henkilön määräämistä edunvalvojakseen. Jos asianomaista

henkilöä ei voida tilansa vuoksi henkilökohtaisesti kuulla asiassa, ei holhousviranomaisen voi määrätä edunvalvojaa, vaan tämän määrää tuomioistuimien.

Edunvalvojan määräys voi koskea päämiehen taloudellisia asioita yleisesti tai se voidaan rajoittaa koskemaan määrättyä oikeustointia, asiaa tai omaisuutta. Taloudellisia asioita hoitamaan määrättyllä edunvalvojalla ei ole oikeutta edustaa päämiestä tämän henkilöä koskevissa asioissa, ellei tuomioistuimien ole määrännyt sitä erikseen.

1.2. Toimintakelpoisuuden rajoittaminen

Toimintakelpoisuuden rajoittamisesta päättää tuomioistuin. Täysi-ikäisen henkilön toimintakelpoisuuden rajoittaminen edellyttää, että henkilö on kykenemätön huolehtimaan taloudellisista asioistaan ja että hänen varallisuusasemansa, toimeentulonsa tai muut tärkeät etunsa ovat siksi vaarassa. Lisäksi edellytetään, että vaaraa ei voida poistaa muilla keinoin, esimerkiksi määräämällä hänen tuekseen edunvalvoja. Pelkkä lääketieteellinen diagnoosi, esimerkiksi psykykinen sairaus, ei sinänsä oikeuta rajoittamaan kenenkään kelpoisuutta määrätä varallisuudestaan. Jos psykykisesti poikkeavasta tilasta ei aiheudu vaaraa asianomaisen taloudellisille eduille, ei rajoituksen asettaminen tule kysymykseen. Tuomioistuimen tulee harkita rajoituksen sisältö kussakin yksittäistapauksessa ilmenevän tarpeen mukaisesti. Tuomioistuin voi näin rajoittaa asianomaisen oikeustoimikelpoisuutta tai asianomaisen kelpoisuutta määrätä tietystä omaisuudestaan.

Äärimmäisessä tapauksessa henkilö voidaan julistaa vajaanvaltaiseksi. Kun henkilö julistetaan vajaanvaltaiseksi, toimintakelpoisuuden rajoituksen sisältöä ei täsmennetä tuomioistuimen päätöksellä, vaan rajoitus seuraa suoraan holhoustoimesta annetusta laista, jossa vajaanvaltaisen asema on säännelty.

1.3. Asian vireillepano

Edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevan hakemuksen voi tehdä holhousviranomaisen tai se, jonka edunvalvomisesta on kysymys, taikka tämän edunvalvoja, vanhempi, aviopuoliso, lapsi tai muu läheinen.

1.4. Kuuleminen

Määrättäessä täysi-ikäiselle edunvalvojaa on sille, jonka etua on valvottava, sekä, jollei se olosuhteet huomioon ottaen ole ilmeisen tarpeeton, hänen aviopuolisolleen varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevassa asiassa tuomioistuimen on kuultava henkilökohtaisesti sitä, jonka edun valvomisesta on kysymys. Asia voidaan kuitenkin ratkaista ilman henkilökohtaista kuulemistä, jos hakemus heti hylätään perusteettomana tai jos kuuleminen on kuultavan tilan vuoksi mahdotonta tai aiheuttaa hänelle kohtuutonta haittaa. Kuuleminen voidaan katsoa mahdolliseksi esimerkiksi silloin, kun on lääkärintodistuksin tai muuten luotettavasti selvitetty, että kuultava on sellaisessa tilassa, että hän ei kykene lainkaan ymmärtämään, mistä asiassa on kysymys. Kohtuuttoman haitan perusteella kuuleminen voidaan jättää toimittamatta lähinnä silloin, kun henkilö on mielenterveydellisten syiden vuoksi hoidettavana ja henkilökohtainen kuuleminen olisi vahingollista hänen mielenterveydelleen tai hoidolleen.

Jos kuultava ei toimintakelpoisuutensa rajoittamista koskevassa asiassa voi saapua istuntoon ilman huomattavaa vaikeutta tai jos siihen on muu erityinen syy, voidaan kuuleminen toimittaa pääkäsittelyn ulkopuolella.

1.5. Päätöksen voimassa olo

Edunvalvojalle annettu määräys on voimassa joko määrääjän tai toistaiseksi. Jos edunvalvoja on määrätty tiettyä tehtävää varten, määräys on voimassa, kunnes tehtävä on suoritettu. Edunvalvojan tehtävää tai määräyksen voimassaoloaika voidaan tarvittaessa muuttaa. Tuomioistuimella on poistaa hakemuksesta määräyksen, jos se ei enää ole tarpeellinen.

Toimintakelpoisuuden rajoittamista koskeva päätös on voimassa toistaiseksi tai päätöksessä asetun määrääjän. Rajoitusta tai sen voimassaoloaika voidaan tarvittaessa muuttaa. Tuomioistuimella on poistaa hakemuksesta rajoituksen, jos se ei enää ole tarpeellinen.

Jos edunvalvojalle annettu määräys tai toimintakelpoisuuden rajoitus on voimassa toistaiseksi, on holhousviranomaisen omasta aloitteestaan joka neljäntenä kalenterivuonna selvitettävä määräyksen tai rajoituksen jatkumisen aiheellisuus. Tarvittaessa sen on tehtävä käräjäoikeudelle hakemus määräyksen tai rajoituksen lakkauttamisesta. Näitä selvityksiä laatiessaan holhousviranomaisen tulee todennäköisesti pyytämään lääkärinlausuntoja.

1.6. Tietojenantovelvollisuus

Sosiaali- tai terveydenhuollon toimintayksikkö ja terveydenhuollon ammattihenkilö on salassapitosäännösten estämättä velvollinen pyynnöstä antamaan holhousviranomaiselle ja tuomioistuimelle ne tiedot ja selvitykset, jotka ovat tarpeen vireillä olevan asian ratkaisemiseksi. Holhoustoimesta annetussa laissa säädetyn

tietojenantamisvelvollisuuden rikkomisesta voidaan tuomita sakkoon, jos kieltäytyy antamasta tietoja, joiden antamiseen on lain mukaan velvollinen.

1.7. Oikeus ilmoittaa edunvalvonnan tarpeessa olevasta henkilöstä

Se, joka on saanut tiedon edunvalvonnan tarpeessa ilmeisesti olevasta henkilöstä, voi vaitiolovelvollisuuden estämättä ilmoittaa asiasta holhousviranomaiselle. Ilmoitus tehdään sille holhousviranomaiselle, jonka toimialueella ilmoituksen kohteena olevalla henkilöllä on kotikunta. Ellei hänellä ole kotikuntaa Suomessa, ilmoitus tehdään sille holhousviranomaiselle, jonka toimialueella henkilö oleskelee pääasiallisesti.

2. LÄÄKÄRINLAUSUNTO

2.1. Lausunnon antaminen

Lausunto voidaan antaa tutkittavan pyynnöstä. Holhousviranomaiselle (maistraatille) tai tuomioistuimelle lausunto voidaan antaa ilman tutkittavan suostumusta. Tutkittavan suostumuksella tai tutkittavalle määrätyn edunvalvojan suostumuksella lausunto voidaan antaa myös sille, jolla on oikeus panna vireille edunvalvojan määrääminen tai toimintakelpoisuuden rajoittaminen (ks. kohta 1.3.).

Lausunnon antaa laillistettu lääkäri, joka nykyisen tai aikaisemman hoitosuhteen perusteella tuntee tutkittavan terveydentilan. Ellei tällaista lääkäriä ole, lausunnon antaa valtion, kunnan tai kuntayhtymän palveluksessa oleva laillistettu lääkäri. Tarvittaessa, esimerkiksi vaativassa psykiatrisessa arvioinnissa tulee lausunnon antajan olla psykiatrian erikoislääkäri ja vaativassa dementoivan sairauden arvioinnissa neurologian tai geriatrian erikoislääkäri.

Lääkärinlausunnon tulee perustua lausunnon antavan lääkärin lausunnon laatimisajankohtana suoritamaan henkilökohtaiseen tutkimukseen, riippumatta siitä, tunteeo lausunnon antaja tutkittavan aikaisemman hoitosuhteen perusteella. Tutkittavan henkilöllisyys on todettava henkilöllisyystodistuksella tai muulla siihen verrattavalla luotettavalla tavalla. Henkilöllisyyden toteaminen voi perustua myös tutkittavan henkilökohtaiseen tuntemiseen. Henkilöllisyyden toteamistapa on ilmoitettava lausunnon.

2.2. Lausunnon laatiminen

Lausunto laaditaan suomen tai ruotsin kielellä tutkittavan äidinkielen mukaan. Jos käytetään vieraskielisiä sanoja, kuten latinankielisiä diagnooseja, tulee sulkuihin merkitä suomen tai ruotsinkielinen vastine tai selostus. Lausunto laaditaan seuraavaa jäsentelyä noudattaen:

2.2.1 Lausunnon otsikko

Lausunnon otsikoksi merkitään asian laadusta riippuen esimerkiksi:

“Lääkärintlausunto holhousviranomaiselle edunvalvojan määräämistä varten”,

“Lääkärintlausunto tuomioistuimelle edunvalvojan määräämistä/toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevassa asiassa”,

“Lääkärintlausunto tuomioistuimelle edunvalvojan määräyksen lakkauttamista/toimintakelpoisuuden rajoittamisen muuttamista tai poistamista koskevassa asiassa”

tai “Lääkärintlausunto holhousviranomaiselle edunvalvonnan jatkamisen aiheellisuudesta”.

2.2.2. Johdanto

Tutkittavan henkilötietojen ja henkilöllisyyden toteamistavan jälkeen ilmoitetaan kenen pyynnöstä ja suostumuksella lausunto annetaan, tutkimuspaikka ja -aika sekä selvitys lausunnon perusteena mahdollisesti olevasta aikaisemmasta hoitosuhteesta.

2.2.3. Esitiedot

Lääkärint omat ja muualta (kuten sukulaisilta sekä holhous- ja sosiaaliviranomaisilta tai potilasasiakirjoista) saadut tiedot ja tutkittavan itsensä antamat tiedot tutkittavan terveydentilasta, sairauksista ja elämänolosuhteista esitetään lyhyesti. Kun kyse on edunvalvojan määräyksen tai toimintakelpoisuuden rajoittamisen (tai aikaisemman lainsäädännön mukaisen uskotun miehen määräyksen tai holhouksen) muuttamisesta/poistamisesta, esitetään lisäksi lyhyesti ja tietolähde mainiten, miten tutkittava on selviytynyt edunvalvojan määräyksen tai toimintakelpoisuuden rajoittamisen aikana.

2.2.4. Tutkimushavainnot

Lausunnon tässä osassa esitetään lääkärint omat havainnot ja tutkimustulokset, jotka vaikuttavat johtopäätöksiin. Myös tutkitun oma käsitys edunvalvojan määräämisen tai toimintakelpoisuuden rajoittamisen tarpeesta esitetään tässä kohdassa.

2.2.5 Johtopäätökset

Lausunnon tässä osassa esitetään lääketieteellisiin syihin perustellut johtopäätökset siitä, onko tutkittu kykenevä vai kykenemätön valvomaan etuaan taikka huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista ja ovatko hänen varallisuus asemansa, toimeentulonsa tai muut tärkeät etunsa hänen tilansa johdosta vaarassa.

Lisäksi lausunnon osassa on aina ilmoitettava perusteltu kannanotto seuraaviin kysymyksiin:

a) Lisätiedot, kun asianomainen aikoo pyytää holhousviranomaista määräämään hänelle edunvalvojan:

- kykeneekö asianomainen ymmärtämään edunvalvojan määräämistä koskevan asian merkityksen,

- voidaanko tutkittua kuulla asiassa henkilökohtaisesti,

- minkä kaltaisissa taloudellisissa, oikeudellisissa tai henkilöä koskevissa asioissa tutkittu tarvitsee edunvalvojan tukea

b) Lisätiedot asiassa, joka koskee edunvalvojan määräämistä tuomioistuimen päätöksellä:

- minkä kaltaisissa taloudellisissa, oikeudellisissa tai henkilöä koskevissa asioissa tutkittu tarvitsee edunvalvojan tukea

- vastustaako tutkittu edunvalvojan määräämistä (jos tutkittu vastustaa edunvalvojan määräämistä, pitää edunvalvojan tarve selvittää ja perustella perusteellisemmin)

- olisiko edunvalvoja määrättävä toistaiseksi tai määräajaksi ja mahdollisen määräajan pituus perusteluineen (kannanotto määräytyy tutkitun tilan ennusteen pohjalta).

c) Lisätiedot asiassa, joka koskee toimintakelpoisuuden rajoittamista tuomioistuimen päätöksellä:

- voidaanko tutkittua henkilökohtaisesti kuulla asiassa tuomioistuimessa; jos katsotaan, että tutkittua voidaan kuulla, mutta ei tuomioistuimessa, ehdotus siitä, missä olisi sopivaa kuulla tutkittavaa (esim. hoitopaikka tai tutkittavan koti)

- mistä taloudellisista asioista tai oikeudellisista toimista tutkittu on kykenemätön huolehtimaan siten, ettei edunvalvojan määrääminen yksin riitä turvaamaan hänen etujaan,

- vaatiiko tutkitun etu hänen julistamistaan vajaavaltaiseksi (perusteltu kannanotto siihen, että lievemmät toimenpiteet tutkitun kohdalla eivät ole riittäviä),

- olisiko toimintakelpoisuutta rajoitettava toistaiseksi tai määräajaksi ja mahdollisen määräajan pituus perusteluineen (kannanotto määräytyy tutkitun tilan ennusteen perusteella)

d) Lisätiedot asiassa, joka koskee edunvalvojan määräyksen lakkauttamista tai toimintakelpoisuuden rajoituksen muuttamista tai poistamista tuomioistuimen päätöksellä (myös asiassa, joka koskee edunvalvonnan jatkamisen aiheellisuutta)

- voidaanko tutkittua henkilökohtaisesti kuulla asiassa tuomioistuimessa ja

- mitkä ovat ne syyt, joiden perusteella on aiheellista lakkauttaa edunvalvojan määräys tai muutaa tai poistaa toimintakelpoisuuden rajoittaminen.

Jos joku vaadituista tiedoista ei ole lääketieteellisin syin arvioitavissa, tulee tämäkin lausunnossa ilmoittaa.

Lopuksi tulee esittää lausunnonantajan käsitys siitä, ovatko esitiedoissa esitetyt seikat sopusuunnassa vai ristiriidassa tutkimushavaintojen kanssa.

2.2.6. Allekirjoitus

Lausunto on vahvistettava sanoilla “minkä kunniani ja omantuntoni kautta vakuutan”. Lausuntoon merkitään paikka ja aika sekä laillistetun lääkärin nimikirjoitus, sen selvennys, erikoislääkärin pätevyys ja lääkärin virka-asema.

3. VOIMAANTULO

Tämä määräys tulee voimaan 1.12.1999.

Peruspalveluministeri Eva Biaudet

Ylilääkäri Terhi Hermanson

18 United Nations A/RES/46/119 - General Assembly, 17 December 1991, 75th plenary meeting: The protection of persons with mental illness and the improvement of mental health care

The General Assembly,

Mindful of the provisions of the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and other relevant instruments, such as the Declaration on the Rights of Disabled Persons and the Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment,

Recalling its resolution 33/53 of 14 December 1978, in which it requested the Commission on Human Rights to urge the Subcommission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities to undertake, as a matter of priority, a study of the question of the protection of those detained on the grounds of mental ill_health, with a view to formulating guidelines,

Recalling also its resolution 45/92 of 14 December 1990, in which it welcomed the progress made by the working group of the Commission on Human Rights in elaborating a draft body of principles for the protection of persons with mental illness and for the improvement of mental health care on the basis of a draft submitted to the Commission by the Subcommission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities,

Taking note of Commission on Human Rights resolution 1991/46 of 5 March 1991, in which the Commission endorsed the draft body of principles that had been submitted to it by the working group and decided to transmit it, as well as the report of the working group, to the General Assembly, through the Economic and Social Council,

Taking note also of Economic and Social Council resolution 1991/29 of 31 May 1991, in which the Council decided to submit the draft body of principles and the report of the working group to the General Assembly,

Taking note further of the recommendations of the Commission on Human Rights in its resolution 1991/46 and of the Economic and Social Council in its resolution 1991/29 that, on the adoption by the General Assembly of the draft body of principles, the full text thereof should be given the widest possible dissemination and that the introduction to the body of principles should at the same time be published as an accompanying document for the benefit of Governments and the public at large,

Taking note of the note by the Secretary-General, the annex to which contains the draft body of principles and the introduction to the body of principles,

1. Adopts the Principles for the Protection of Persons with Mental Illness and for the Improvement of Mental Health Care, the text of which is contained in the annex to the present resolution;
2. Requests the Secretary-General to include the text of the Principles, together with the introduction, in the next edition of the publication entitled “Human Rights: A Compilation of International Instruments”;
3. Requests the Secretary-General to give the Principles the widest possible dissemination and to ensure that the introduction is published at the same time as an accompanying document for the benefit of Governments and the public at large.

ANNEX

Principles for the Protection of Persons with Mental Illness and for the Improvement of Mental Health Care

Application

The present Principles shall be applied without discrimination on any grounds, such as disability, race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national, ethnic or social origin, legal or social status, age, property or birth.

Definitions

In the present Principles:

- (a) “Counsel” means a legal or other qualified representative;
- (b) “Independent authority” means a competent and independent authority prescribed by domestic law;
- (c) “Mental health care” includes analysis and diagnosis of a person’s mental condition, and treatment, care and rehabilitation for a mental illness or suspected mental illness;
- (d) “Mental health facility” means any establishment, or any unit of an establishment, which as its primary function provides mental health care;
- (e) “Mental health practitioner” means a medical doctor, clinical psychologist, nurse, social worker or other appropriately trained and qualified person with specific skills relevant to mental health care;
- (f) “Patient” means a person receiving mental health care and includes all persons who are admitted to a mental health facility;
- (g) “Personal representative” means a person charged by law with the duty of representing a patient’s interests in any specified respect or of exercising specified rights on the patient’s behalf, and includes the parent or legal guardian of a minor unless otherwise provided by domestic law;
- (h) “The review body” means the body established in accordance with principle 17 to review the involuntary admission or retention of a patient in a mental health facility.

General limitation clause

The exercise of the rights set forth in the present Principles may be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary to protect the health or safety of the person concerned or of others, or otherwise to protect public safety, order, health or morals or the fundamental rights and freedoms of others.

Principle 1 - Fundamental freedoms and basic rights

1. All persons have the right to the best available mental health care, which shall be part of the health and social care system.
2. All persons with a mental illness, or who are being treated as such persons, shall be treated with humanity and respect for the inherent dignity of the human person.
3. All persons with a mental illness, or who are being treated as such persons, have the right to protection from economic, sexual and other forms of exploitation, physical or other abuse and degrading treatment.
4. There shall be no discrimination on the grounds of mental illness. “Discrimination” means any distinction, exclusion or preference that has the effect of nullifying or impairing equal enjoyment of rights. Special measures solely to protect the rights, or secure the advancement, of persons with mental illness shall not be deemed to be discriminatory. Discrimination does not include any distinction, exclusion or preference undertaken in accordance with the provisions of the present Principles and necessary to protect the human rights of a person with a mental illness or of other individuals.
5. Every person with a mental illness shall have the right to exercise all civil, political, economic, social and cultural rights as recognized in the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights and in other relevant instruments, such as the Declaration on the Rights of Disabled Persons and the Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment.
6. Any decision that, by reason of his or her mental illness, a person lacks legal capacity, and any decision that, in consequence of such incapacity, a personal representative shall be appointed, shall be made only after a fair hearing by an independent and impartial tribunal established by domestic law. The person whose capacity is at issue shall be entitled to be represented by a counsel. If the person whose capacity is at issue does not himself or herself secure such representation, it shall be made available without payment by that person to the extent that he or she does not have sufficient means to pay for it. The counsel shall not in the same proceedings represent a mental health facility or its personnel and shall not also represent a member of the family of the person whose capacity is at

issue unless the tribunal is satisfied that there is no conflict of interest. Decisions regarding capacity and the need for a personal representative shall be reviewed at reasonable intervals prescribed by domestic law. The person whose capacity is at issue, his or her personal representative, if any, and any other interested person shall have the right to appeal to a higher court against any such decision.

7. Where a court or other competent tribunal finds that a person with mental illness is unable to manage his or her own affairs, measures shall be taken, so far as is necessary and appropriate to that person's condition, to ensure the protection of his or her interests.

Principle 2 - Protection of minors

Special care should be given within the purposes of the Principles and within the context of domestic law relating to the protection of minors to protect the rights of minors, including, if necessary, the appointment of a personal representative other than a family member.

Principle 3 - Life in the community

Every person with a mental illness shall have the right to live and work, to the extent possible, in the community.

Principle 4 - Determination of mental illness

1. A determination that a person has a mental illness shall be made in accordance with internationally accepted medical standards.
2. A determination of mental illness shall never be made on the basis of political, economic or social status, or membership in a cultural, racial or religious group, or for any other reason not directly relevant to mental health status.
3. Family or professional conflict, or non-conformity with moral, social, cultural or political values or religious beliefs prevailing in a person's community, shall never be a determining factor in the diagnosis of mental illness.
4. A background of past treatment or hospitalization as a patient shall not of itself justify any present or future determination of mental illness.
5. No person or authority shall classify a person as having, or otherwise indicate that a person has, a mental illness except for purposes directly relating to mental illness or the consequences of mental illness.

Principle 5 - Medical examination

No person shall be compelled to undergo medical examination with a view to determining whether or not he or she has a mental illness except in accordance with a procedure authorized by domestic law.

Principle 6 - Confidentiality

The right of confidentiality of information concerning all persons to whom the present Principles apply shall be respected.

Principle 7 - Role of community and culture

1. Every patient shall have the right to be treated and cared for, as far as possible, in the community in which he or she lives.
2. Where treatment takes place in a mental health facility, a patient shall have the right, whenever possible, to be treated near his or her home or the home of his or her relatives or friends and shall have the right to return to the community as soon as possible.
3. Every patient shall have the right to treatment suited to his or her cultural background.

Principle 8 - Standards of care

1. Every patient shall have the right to receive such health and social care as is appropriate to his or her health needs, and is entitled to care and treatment in accordance with the same standards as other ill persons.
2. Every patient shall be protected from harm, including unjustified medication, abuse by other patients, staff or others or other acts causing mental distress or physical discomfort.

Principle 9 - Treatment

1. Every patient shall have the right to be treated in the least restrictive environment and with the least restrictive or intrusive treatment appropriate to the patient's health needs and the need to protect the physical safety of others.
2. The treatment and care of every patient shall be based on an individually prescribed plan, discussed with the patient, reviewed regularly, revised as necessary and provided by qualified professional staff.
3. Mental health care shall always be provided in accordance with applicable standards of ethics for mental health practitioners, including internationally accepted standards such as the Principles of Medical Ethics relevant to the role of health personnel, particularly physicians, in the protection of prisoners and detainees against

torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, adopted by the United Nations General Assembly. Mental health knowledge and skills shall never be abused.

4. The treatment of every patient shall be directed towards preserving and enhancing personal autonomy.

Principle 10 - Medication

1. Medication shall meet the best health needs of the patient, shall be given to a patient only for therapeutic or diagnostic purposes and shall never be administered as a punishment or for the convenience of others. Subject to the provisions of paragraph 15 of principle 11 below, mental health practitioners shall only administer medication of known or demonstrated efficacy.

2. All medication shall be prescribed by a mental health practitioner authorized by law and shall be recorded in the patient's records.

Principle 11 - Consent to treatment

1. No treatment shall be given to a patient without his or her informed consent, except as provided for in paragraphs 6, 7, 8, 13 and 15 of the present principle.

2. Informed consent is consent obtained freely, without threats or improper inducements, after appropriate disclosure to the patient of adequate and understandable information in a form and language understood by the patient on:

- (a) The diagnostic assessment;
- (b) The purpose, method, likely duration and expected benefit of the proposed treatment;
- (c) Alternative modes of treatment, including those less intrusive;
- (d) Possible pain or discomfort, risks and side_effects of the proposed treatment.

3. A patient may request the presence of a person or persons of the patient's choosing during the procedure for granting consent.

4. A patient has the right to refuse or stop treatment, except as provided for in paragraphs 6, 7, 8, 13 and 15 of the present principle. The consequences of refusing or stopping treatment must be explained to the patient.

5. A patient shall never be invited or induced to waive the right to informed consent. If the patient should seek to do so, it shall be explained to the patient that the treatment cannot be given without informed consent.

6. Except as provided in paragraphs 7, 8, 12, 13, 14 and 15 of the present principle, a proposed plan of treatment may be given to a patient without a patient's informed consent if the following conditions are satisfied:

(a) The patient is, at the relevant time, held as an involuntary patient;

(b) An independent authority, having in its possession all relevant information, including the information specified in paragraph 2 of the present principle, is satisfied that, at the relevant time, the patient lacks the capacity to give or withhold informed consent to the proposed plan of treatment or, if domestic legislation so provides, that, having regard to the patient's own safety or the safety of others, the patient unreasonably withholds such consent;

(c) The independent authority is satisfied that the proposed plan of treatment is in the best interest of the patient's health needs.

7. Paragraph 6 above does not apply to a patient with a personal representative empowered by law to consent to treatment for the patient; but, except as provided in paragraphs 12, 13, 14 and 15 of the present principle, treatment may be given to such a patient without his or her informed consent if the personal representative, having been given the information described in paragraph 2 of the present principle, consents on the patient's behalf.

8. Except as provided in paragraphs 12, 13, 14 and 15 of the present principle, treatment may also be given to any patient without the patient's informed consent if a qualified mental health practitioner authorized by law determines that it is urgently necessary in order to prevent immediate or imminent harm to the patient or to other persons. Such treatment shall not be prolonged beyond the period that is strictly necessary for this purpose.

9. Where any treatment is authorized without the patient's informed consent, every effort shall nevertheless be made to inform the patient about the nature of the treatment and any possible alternatives and to involve the patient as far as practicable in the development of the treatment plan.

10. All treatment shall be immediately recorded in the patient's medical records, with an indication of whether involuntary or voluntary.

11. Physical restraint or involuntary seclusion of a patient shall not be employed except in accordance with the officially approved procedures of the mental health facility and only when it is the only means available to prevent immediate or imminent harm to the patient or

others. It shall not be prolonged beyond the period which is strictly necessary for this purpose. All instances of physical restraint or involuntary seclusion, the reasons for them and their nature and extent shall be recorded in the patient's medical record. A patient who is restrained or secluded shall be kept under humane conditions and be under the care and close and regular supervision of qualified members of the staff. A personal representative, if any and if relevant, shall be given prompt notice of any physical restraint or involuntary seclusion of the patient.

12. Sterilization shall never be carried out as a treatment for mental illness.

13. A major medical or surgical procedure may be carried out on a person with mental illness only where it is permitted by domestic law, where it is considered that it would best serve the health needs of the patient and where the patient gives informed consent, except that, where the patient is unable to give informed consent, the procedure shall be authorized only after independent review.

14. Psychosurgery and other intrusive and irreversible treatments for mental illness shall never be carried out on a patient who is an involuntary patient in a mental health facility and, to the extent that domestic law permits them to be carried out, they may be carried out on any other patient only where the patient has given informed consent and an independent external body has satisfied itself that there is genuine informed consent and that the treatment best serves the health needs of the patient.

15. Clinical trials and experimental treatment shall never be carried out on any patient without informed consent, except that a patient who is unable to give informed consent may be admitted to a clinical trial or given experimental treatment, but only with the approval of a competent, independent review body specifically constituted for this purpose.

16. In the cases specified in paragraphs 6, 7, 8, 13, 14 and 15 of the present principle, the patient or his or her personal representative, or any interested person, shall have the right to appeal to a judicial or other independent authority concerning any treatment given to him or her.

Principle 12 - Notice of rights

1. A patient in a mental health facility shall be informed as soon as possible after admission, in a form and a language which the patient understands, of all his or her rights in accordance

with the present Principles and under domestic law, and the information shall include an explanation of those rights and how to exercise them.

2. If and for so long as a patient is unable to understand such information, the rights of the patient shall be communicated to the personal representative, if any and if appropriate, and to the person or persons best able to represent the patient's interests and willing to do so.

3. A patient who has the necessary capacity has the right to nominate a person who should be informed on his or her behalf, as well as a person to represent his or her interests to the authorities of the facility.

Principle 13 - Rights and conditions in mental health facilities

1. Every patient in a mental health facility shall, in particular, have the right to full respect for his or her:

(a) Recognition everywhere as a person before the law;

(b) Privacy;

(c) Freedom of communication, which includes freedom to communicate with other persons in the facility; freedom to send and receive uncensored private communications; freedom to receive, in private, visits from a counsel or personal representative and, at all reasonable times, from other visitors; and freedom of access to postal and telephone services and to newspapers, radio and television;

(d) Freedom of religion or belief.

2. The environment and living conditions in mental health facilities shall be as close as possible to those of the normal life of persons of similar age and in particular shall include:

(a) Facilities for recreational and leisure activities;

(b) Facilities for education;

(c) Facilities to purchase or receive items for daily living, recreation and communication;

(d) Facilities, and encouragement to use such facilities, for a patient's engagement in active occupation suited to his or her social and cultural background, and for appropriate vocational rehabilitation measures to promote reintegration in the community. These measures should include vocational guidance, vocational training and placement services to enable patients to secure or retain employment in the community.

3. In no circumstances shall a patient be subject to forced labour. Within the limits compatible with the needs of the patient and with the requirements of institutional administration, a patient shall be able to choose the type of work he or she wishes to perform.

4. The labour of a patient in a mental health facility shall not be exploited. Every such patient shall have the right to receive the same remuneration for any work which he or she does as would, according to domestic law or custom, be paid for such work to a non-patient. Every such patient shall, in any event, have the right to receive a fair share of any remuneration which is paid to the mental health facility for his or her work.

Principle 14 - Resources for mental health facilities

1. A mental health facility shall have access to the same level of resources as any other health establishment, and in particular:

- (a) Qualified medical and other appropriate professional staff in sufficient numbers and with adequate space to provide each patient with privacy and a programme of appropriate and active therapy;
- (b) Diagnostic and therapeutic equipment for the patient;
- (c) Appropriate professional care;
- (d) Adequate, regular and comprehensive treatment, including supplies of medication.

2. Every mental health facility shall be inspected by the competent authorities with sufficient frequency to ensure that the conditions, treatment and care of patients comply with the present Principles.

Principle 15 - Admission principles

1. Where a person needs treatment in a mental health facility, every effort shall be made to avoid involuntary admission.

2. Access to a mental health facility shall be administered in the same way as access to any other facility for any other illness.

3. Every patient not admitted involuntarily shall have the right to leave the mental health facility at any time unless the criteria for his or her retention as an involuntary patient, as set forth in principle 16 below, apply, and he or she shall be informed of that right.

Principle 16 - Involuntary admission

1. A person may be admitted involuntarily to a mental health facility as a patient or, having already been admitted voluntarily as a patient, be retained as an involuntary patient in the mental health facility if, and only if, a qualified mental health practitioner authorized by law for that purpose determines, in accordance with principle 4 above, that that person has a mental illness and considers:

(a) That, because of that mental illness, there is a serious likelihood of immediate or imminent harm to that person or to other persons; or

(b) That, in the case of a person whose mental illness is severe and whose judgement is impaired, failure to admit or retain that person is likely to lead to a serious deterioration in his or her condition or will prevent the giving of appropriate treatment that can only be given by admission to a mental health facility in accordance with the principle of the least restrictive alternative.

In the case referred to in subparagraph (b), a second such mental health practitioner, independent of the first, should be consulted where possible. If such consultation takes place, the involuntary admission or retention may not take place unless the second mental health practitioner concurs.

2. Involuntary admission or retention shall initially be for a short period as specified by domestic law for observation and preliminary treatment pending review of the admission or retention by the review body. The grounds of the admission shall be communicated to the patient without delay and the fact of the admission and the grounds for it shall also be communicated promptly and in detail to the review body, to the patient's personal representative, if any, and, unless the patient objects, to the patient's family.

3. A mental health facility may receive involuntarily admitted patients only if the facility has been designated to do so by a competent authority prescribed by domestic law.

Principle 17 - Review body

1. The review body shall be a judicial or other independent and impartial body established by domestic law and functioning in accordance with procedures laid down by domestic law. It shall, in formulating its decisions, have the assistance of one or more qualified and independent mental health practitioners and take their advice into account.

2. The initial review of the review body, as required by paragraph 2 of principle 16 above, of a decision to admit or retain a person as an involuntary patient shall take place as soon as possible after that decision and shall be conducted in accordance with simple and expeditious procedures as specified by domestic law.
3. The review body shall periodically review the cases of involuntary patients at reasonable intervals as specified by domestic law.
4. An involuntary patient may apply to the review body for release or voluntary status, at reasonable intervals as specified by domestic law.
5. At each review, the review body shall consider whether the criteria for involuntary admission set out in paragraph 1 of principle 16 above are still satisfied, and, if not, the patient shall be discharged as an involuntary patient.
6. If at any time the mental health practitioner responsible for the case is satisfied that the conditions for the retention of a person as an involuntary patient are no longer satisfied, he or she shall order the discharge of that person as such a patient.
7. A patient or his personal representative or any interested person shall have the right to appeal to a higher court against a decision that the patient be admitted to, or be retained in, a mental health facility.

Principle 18 - Procedural safeguards

1. The patient shall be entitled to choose and appoint a counsel to represent the patient as such, including representation in any complaint procedure or appeal. If the patient does not secure such services, a counsel shall be made available without payment by the patient to the extent that the patient lacks sufficient means to pay.
2. The patient shall also be entitled to the assistance, if necessary, of the services of an interpreter. Where such services are necessary and the patient does not secure them, they shall be made available without payment by the patient to the extent that the patient lacks sufficient means to pay.
3. The patient and the patient's counsel may request and produce at any hearing an independent mental health report and any other reports and oral, written and other evidence that are relevant and admissible.
4. Copies of the patient's records and any reports and documents to be submitted shall be given to the patient and to the patient's counsel, except in special cases where it is determined that a specific disclosure to the patient would cause serious harm

to the patient's health or put at risk the safety of others. As domestic law may provide, any document not given to the patient should, when this can be done in confidence, be given to the patient's personal representative and counsel. When any part of a document is withheld from a patient, the patient or the patient's counsel, if any, shall receive notice of the withholding and the reasons for it and it shall be subject to judicial review.

5. The patient and the patient's personal representative and counsel shall be entitled to attend, participate and be heard personally in any hearing.
6. If the patient or the patient's personal representative or counsel requests that a particular person be present at a hearing, that person shall be admitted unless it is determined that the person's presence could cause serious harm to the patient's health or put at risk the safety of others.
7. Any decision on whether the hearing or any part of it shall be in public or in private and may be publicly reported shall give full consideration to the patient's own wishes, to the need to respect the privacy of the patient and of other persons and to the need to prevent serious harm to the patient's health or to avoid putting at risk the safety of others.
8. The decision arising out of the hearing and the reasons for it shall be expressed in writing. Copies shall be given to the patient and his or her personal representative and counsel. In deciding whether the decision shall be published in whole or in part, full consideration shall be given to the patient's own wishes, to the need to respect his or her privacy and that of other persons, to the public interest in the open administration of justice and to the need to prevent serious harm to the patient's health or to avoid putting at risk the safety of others.

Principle 19 - Access to information

1. A patient (which term in the present Principle includes a former patient) shall be entitled to have access to the information concerning the patient in his or her health and personal records maintained by a mental health facility. This right may be subject to restrictions in order to prevent serious harm to the patient's health and avoid putting at risk the safety of others. As domestic law may provide, any such information not given to the patient should, when this can be done in confidence, be given to the patient's personal representative and counsel. When any of the

information is withheld from a patient, the patient or the patient's counsel, if any, shall receive notice of the withholding and the reasons for it and it shall be subject to judicial review.

2. Any written comments by the patient or the patient's personal representative or counsel shall, on request, be inserted in the patient's file.

Principle 20 - Criminal offenders

1. The present Principle applies to persons serving sentences of imprisonment for criminal offences, or who are otherwise detained in the course of criminal proceedings or investigations against them, and who are determined to have a mental illness or who it is believed may have such an illness.

2. All such persons should receive the best available mental health care as provided in principle 1 above. The present Principles shall apply to them to the fullest extent possible, with only such limited modifications and exceptions as are necessary in the circumstances. No such modifications and exceptions shall prejudice the persons' rights under the instruments noted in paragraph 5 of principle 1 above.

3. Domestic law may authorize a court or other competent authority, acting on the basis of competent and independent medical advice, to order that such persons be admitted to a mental health facility.

4. Treatment of persons determined to have a mental illness shall in all circumstances be consistent with principle 11 above.

Principle 21 - Complaints

Every patient and former patient shall have the right to make a complaint through procedures as specified by domestic law.

Principle 22 - Monitoring and remedies

States shall ensure that appropriate mechanisms are in force to promote compliance with the present Principles, for the inspection of mental health facilities, for the submission, investigation and resolution of complaints and for the institution of appropriate disciplinary or judicial proceedings for professional misconduct or violation of the rights of a patient.

Principle 23 - Implementation

1. States should implement the present Principles through appropriate legislative, judicial, administrative, educational and other measures, which they shall review periodically.

2. States shall make the present Principles widely known by appropriate and active means.

Principle 24 - Scope of principles relating to mental health facilities

The present Principles apply to all persons who are admitted to a mental health facility.

Principle 25 - Saving of existing rights

There shall be no restriction upon or derogation from any existing rights of patients, including rights recognized in applicable international or domestic law, on the pretext that the present Principles do not recognize such rights or that they recognize them to a lesser extent.